

حضرت علي عليه السلام
جا معجزا

مرتب

ضمير حسين جعفري

حضرت علي عليه السلام جامع جزا

ترجمو ۽ ترتيب

ضمير حسين جعفري
بھٹائی بک ہاؤس
گازی کھانا حیدرآباد
Mob: 0322-3011560

سند بک کلب
نوابشاہ / حیدرآباد

ايڪيمين صديءَ جو پيغام

علم، محبت ۽ امن سڀني لاءِ

پبلشر احمد ضياءَ

حق ۽ واسطا محفوظ

حضرت علي عليه السلام جا معجزا

ضمير حسين جعفري

سيپٽمبر 2004ع

ريحان ضياءَ

اعظم سڪندر

سليمان سميجو

140/- روپيا

سنڌ بڪ ڪلب مريم روڊ نوابشاهه -

فون: 0241-60098

ڪتاب جو نالو:

ترجمو ۽ ترتيب:

اشاعت اول:

اهتمام:

معاون:

ڪمپيوٽر لي آئوٽ:

قيمت:

پبلشر:

اداري پاران ٻڌڻ

سند بڪ ڪلب پاران "حضرت علي عليه السلام جا معجزا" نالي هيءُ ڪتاب اوهان آڏو آهي ۽ يقينن حضرت علي عيله السلام، اسلامي تاريخ جي اها شخصيت آهن جن جي ڏاهپ ۽ علمي بصيرت اعليٰ ۽ مٿانهين هئي، جنهن جو ثبوت اهو آهي جو کين ننڍپڻ کان ئي حقيقت ۽ سچائيءَ کي ڄاڻڻ جو ڌڻ حاصل هو ۽ خود پيغمبر خدا حضرت محمد صلي الله عليه وآله وسلم جن فرمايو ته، "مان علم جو شهر آهيان ۽ علي عه ان جو دروازو آهي".

حضرت علي عه زندگيءَ جا ٽيهه سال رسول پاڪ صلي الله عليه وآله وسلم جن جي سرپرستيءَ ۾ گذاريا. هڪ پاسي حضرت علي عه علم جا پندار هئا ته ٻئي پاسي پاڻ بهادري ۽ دليريءَ جو اهڃاڻ سمجھيا وڃن ٿا. جنگ بندر هجي يا احد يا خيبر جي قلعي جي فتح جو موقعو، حضرت علي عه پنهنجي بهادريءَ جا اهي جوهر ڏيکاريا جو عربيءَ ۾ هيءُ پهاڪو مشهور ٿي ويو ته، "لاقتي الا علي" يعني علي عه جهڙو ڪو بهادر نوجوان ٻيو ڪونهي. حضرت علي عه مختلف جنگي معرڪن وقت ان وقت جي مشهور عرب سورمائن وليد، شيبا ۽ امرا بن عبد جهڙن پهلوانن کي نه رڳو شڪست ڏني پر انهن جهڙن بين اسلام دشمن سورمائن کي موت حوالي ڪري ڇڏيو. جيئن جنگ جي ميدان ۾ حضرت علي عه جي شخصيت بي مثال رهي آهي، ساڳيءَ طرح تصوف توڙي شريعت جي ميدان ۾ به کين اعليٰ مقام حاصل آهي. حضرت علي عه جي بيان کي شرعي لحاظ کان سند حاصل آهي ۽ پاڻ تمام وڏا مجتهد هئا، جنهن ڪري سمورن خليفن ڏکين شرعي مسئلن بابت ڪانئن صلاح مشورا ورتا ۽ حضرت علي عه جي انصاف جا قصا ته تمام گهڻا مشهور آهن.

انهيءَ کانسواءِ حضرت عليءَ جي اسلام کان اڳ جي ٻن مشهور مقرر مان هڪ هجڻ جو شرف حاصل آهي. پاڻ تمام وڏا خطيب ۽ مقرر هئا. سندن اندازِ خطابت من کي موهيندڙ ۽ دل کي چهندڙ هئڻ سان گڏ تمام گهڻو اثر انگيز هو. بهرحال جيڪڏهن حضرت عليءَ جي قول ۽ فعل، علم ۽ عمل تي ويهي لکجي ته هزارين صفحا لکي سگهجن ٿا پر پوءِ به سندن علم ۽ عمل، انصاف ۽ اجتهاد جا قصا پوري طرح بيان ٿي نه سگهندا، هڪ پاسي پاڻ عليه السلام عالم، مقرر، سپه سالار هئا ته ٻئي پاسي پاڻ ۽ اهڙا ته حيران ڪن معجزا ظاهر ڪندا هئا جنهن کي ڏسي دنيا کي اڄ به ڏندين آڱريون اچي وڃن ٿيون. حضرت عليءَ جي معجزن جو سلسلو ايترو ته طويل ۽ وسيع آهي جو انهن جو بيان هن ڪتاب جي مختصر صفحن ۾ سمائڻ معنيٰ ڪوڙي ۾ سمنڊ کي بند ڪرڻ آهي پر پوءِ به اسان ڪوشش ڪئي آهي ته عليءَ جي حبدارن لاءِ معجزات عليءَ مان ڪجهه معجزا بيان ڪري عليءَ جي چاهيندڙن ۾ پنهنجو به نالو ڳڻايون، سو اُميد آهي ته اڳ جيان توهان کي هيءَ ڪوشش به پسند ايندي. جڏهن ته ان کانسواءِ اسان جي اداري پاران نهج البلاغه، شير خدا ۽ جا فيصلا ۽ ناد عليءَ ۽ شاهات حسين جهڙا بصيرت افروز ڪتاب پڻ شايع ٿي چڪا آهن. ان اُميد سان ته انهن ڪتابن مان فائدو حاصل ڪندڙ شخص اسان کي دعائن ۾ ياد رکندا.

ادارو

سند بلڪ ڪلب

نوابشاھ/حيدرآباد

2004

8	ماء جي پيڻ	1
9	خانڻ ڪعبه ۾ وڃڻ	2
10	پينگهي ۾ نانگ	3
12	پاڻيءَ جي ڳولا	4
13	فتح خيبر	5
15	هاڻين جي اطاعت	6
16	سج سان ڳالهه بولڻ	7
17	سزا کانپوءِ	8
19	عليءَ جو حڪم	9
21	ال نوحءَ جو هڪ سوال	10
23	عصر جي نماز ۽ سج	11
25	ازمائش	12
26	نانگ سان گفتگو	13
27	علي عليه السلام جن سان بغض	14
29	هڪ اهم انڪشاف	15
31	جنگ نهروان لاءِ پيشن گوئي	16
32	امير معاويه ۽ موت	17
34	رشيد هجري جي شهادت	18
35	هڪ اشاري سان	19
36	عليءَ جو حڪم ۽ وڻ	20
37	ڏاڙهونءَ جو خشڪ وڻ	21
38	ڪوفي کان مديني تائين	22
39	پٿر مان موتي	23
40	يهودين جي مشڪري	24
43	قاتل ڪير آهي؟	25
44	يهوديءَ جو مال	26
45	گستاخي جو انجام	27
47	منافقن جي سازش	28
48	لشڪر جي شڪايت	29
49	ڪتي جي صورت	30
53	مشرڪ جو انڪار	31
54	پنج سؤ درهم	32
55	حديث ۾ ڳڻان انڪار	33
56	بن نياڻين جي ڳالهه	34

58	معراج کان انڪار	35
59	پاڻيءَ جو هڪ پيالو	36
61	ابليس ۽ ديو	37
62	زمين سان ڳالهائڻ	38
63	اٺ جو فيصلو	39
64	په مڇيون	40
66	پڙ تي نيين جا نالا	41
67	سائي وڻ کي باهه	42
68	هر هڪ کي ٽي دينار	43
69	قاتل جي خبر	44
70	ڪريلا جي زمين	45
71	حضرت مشير رضه تمار جي شهادت	46
74	زنا جي تهمت	47
76	خول جو بيان	48
79	هڪ يتيم تي ظلم	49
83	هڪ چوڪريءَ جو فرياد	50
84	ڪجهه منافق	51
85	حضرت جبرائيل ع جو سوال	52
86	حضرت جبرائيل ع جو فخر	53
87	هڪ سوداگر جي امانت	54
88	حضرت اويس قرني رضه	55
92	هڪ ڪافر جي مشڪل	56
93	مسجد جو گهڙي گهڙي ڪري پوڻ	57
99	زنانو لباس پهريندڙ زاني	58
102	غطفه جن جي مشڪل	59
103	ماڪيءَ جي مک	60
104	پاراتي جو اثر	61
105	حديث لڪائڻ جو انجام	62
106	پت ڪرڻ	63
107	مرغابين جي اطاعت	64
108	اڌ منهن ڪارو	65
109	مڇين جي اطاعت	66
110	علي ع جو امتحان	67
111	جن جو ڊپ	68
112	خدا جي عنايت	69
113	مُردِي کي زندهه ڪرڻ	70
114	بادل جو ٽڪر	71

115	وڻ ساڻو ٿيڻ	72
116	خدا جو تحفو	73
117	ماءُ جي پيٽ ۾ ڳالهائڻ	74
118	هڪ اچو پکي	75
119	ابو جهل جو ڪنڌ	76
120	پاڻ سڳورن صہ کي ڏٺو	77
121	مشڪل ڪشا جي دعويٰ	78
122	وڻ جي نماز	79
123	ازدهو بڻجي ويو	80
124	پٿر تي نشان	81
125	يهوديءَ آزمايو	82
126	فرشتن جو تعداد	83
127	قرآن جي تلاوت	84
129	بغض جو انجام	85
130	واه جو پاڻي	86
131	ڪوڙيءَ سان ڳالهائڻ	87
132	امر فروه کي زنده ڪرڻ	88
133	اي ڪٿا پري هٿ	89
134	پيءُ جي پٽ	90
135	جنگِ جمل ۾	91
136	جنگِ خيبر ۾	92
137	هي عليءَ جو ڪم آهي	93
138	حضرت اسماء رضہ بنت ابوبڪر رضہ	94
138	حضرت اسماء کان روايت	95
139	مولا عليءَ ۽ هر جاءِ تي موجود آهن	96
141	رسول صہ ۽ عليءَ جو چهرو	97
143	حضرت دائود ۽ ۽ نام عليءَ	98
144	نعره حيدري جي طاقت	99
145	شب معراج عليءَ جو آواز	100
146	اسمانن تي نڪاح	101
148	عليءَ ۽ قرآن ناطق آهن	102
149	جڏهن عليءَ ۽ سوار ٿيا	103
150	ميدانِ جنگ ۾	104
151	اعلانِ نبوت صہ وقت	105
154	مڪي جا چوڪرا	106
156	هجرت جي رات	107
159	مشڪل وقت ۾	108

ماء جي پيٽ ۾

حضرت علي ؑ شير خدا جن جي ولادت باسعادت اڃا ٿي ئي ڪانه هئي جو پاڻ علي عليه السلام جن جي ڪرامتن ۽ معجزن جو سلسلو شروع ٿي ويو هو. جيڪو ولادت کان شهادت تائين ۽ قيامت تائين جاري و ساري رهڻو آهي ۽ انهن معجزن سبب سندن شان ۽ عظمت هميشه بلند رهڻا آهن.

پاڻ علي السلام اڃان پنهنجي والده ماجده حضرت فاطمه رضه بنت اسد جي پيٽ ۾ هئا ته پنهنجي والده ماجده سان ڳالهه ٻولهه فرمائيندا هئا، ۽ اها گفتگو خانئ ڪعب ۾ ٿيندي هئي. جڏهن به سندن والده ماجده خانئ ڪعب ۾ داخل ٿيندي هئي ته سمورا بُت سڌي منهن ڪري پوندا هئا. انهيءَ تي سندن والده فرمائيندي هئي ته اڃان ته توهان پيٽ ۾ آهيو ته توهان جي شان ۾ بُت سجدي ۾ ڪري ٿا پون ۽ جڏهن دنيا ۾ تشریف فرما ٿيندؤ ته ان وقت توهان جو ڪيڏو نه وڏو شان ۽ عظمت هوندي.

خانئ ڪعب ۾ ولادت

هيءَ ته ڄاتل سڃاتل حقيقت آهي ۽ جنهن کان ڪير به انڪار نه ٿو ڪري سگهي ۽ اها سعادت سواءِ حضرت علي عليه السلام جي ٻئي ڪنهن کي به حاصل ناهي ٿي ۽ پاڻ عليه السلام جن جي زندگيءَ جو سڀ کان وڏو معجزو به هيءَ آهي ته جڏهن حضرت علي عليه السلام جن جي ولادت مبارڪ جو وقت ويجهو آيو ته سندن والده حضرت فاطمه بنت اسد خانئ ڪعب ڀرسان تشریف آور ٿيون ۽ بارگاهِ الاهيءَ ۾ دعا گهريائون ته سندن دعا ايندڙ پٽ جي ڪري قبول پئي ۽ ڪعبي جي ديوار ڦاٽي پئي ۽ پاڻ اندر ويون. اتي ڏٺائون ته حضرت مريم ع ۽ حضرت آسيه ع حضرت موسيٰ ع جي والده موجود آهن. انهن زچگيءَ جا فرض انجام ڏنا ۽ تن ڏينهن تائين پاڻ اتي رهيون. ماڻهن کوڙ ڪوششون ڪيون ته ڪعبي جو در کولجي پر ٻاهر وارن جي لڪ ڪوشش باوجود به ڪعبي جو در انهن کان نه کلي سگهيو.

پينگهي ۾ نانگ

هيءَ روايت تمام گهڻن ڪتابن ۾ موجود آهي ته: پاڻ عليه السلام اڃان ننڍڙا هئا پر سندن جسماني طاقت عمر جي پيٽ ۾ ايتري وڌيڪ هئي جو اها ڳالهه به ڪنهن معجزِي کان گهٽ ڪانهي.

هڪ ڀيري سندن والده ماجده کين پينگهي ۾ سمهاري پاڻ پنهنجي ڪنهن ڪم ۾ مصروف ٿي ويون ته ٿوري دير کانپوءِ هڪ نانگ حضرت علي ع جن جي پينگهي ڀرسان پهچي ويو. پاڻ ع هڪ هٿ ٻاهر ڪڍي نانگ کي ڳچيءَ کان جهليو ۽ سندن آڱرين جي پڪڙ ايترو ته سخت هئي جو نانگ ڇڏائي نه سگهيو ۽ نيٺ شير خدا جي هٿن ۾ ئي مري ويو. جڏهن والده ماجده ڪم ڪار کان واندي ٿي آئي ته ڏٺائون علي ع جي هٿن ۾ نانگ مٿو پيو آهي. پاڻ ماڻهن کي گڏ ڪيائون ۽ فرمايائون ته منهنجو پٽ حيدر آهي، جنهن نانگ جا به ٻه ٽڪر ڪري ڇڏيا آهن ۽ اهڙيءَ طرح جڏهن حضرت علي عليه السلام خيبر جي مقام تي ڪافرن جي نامي گرامي پهلوان کي ماريو ته اتي پاڻ ع پنهنجو تعارف حيدر ڪرار جي نانءُ سان ڪرايو هئائون.

پاڻيءَ جي ڳولا

حضرت علي ع صدين جي جنگ جي موقعي تي هڪ اهڙي آباديءَ ۾ قيام فرمايو جتي پري پري تائين پاڻيءَ جو نالو نشان به ڪونه هو. مالڪ اشتر پاڻ عليه السلام جن جي خدمت ۾ حاضر ٿيو ۽ عرض ڪيائين ته يا امير المؤمنين، اسان اهڙي ماڳ تي قيام فرمايو آهي جتي پري پري تائين پاڻيءَ جو نالو نشان ڪونهي.

پاڻ عليه السلام انهيءَ جي موٽ ۾ فرمايو، "اي مالڪ! اسان تمام جلد هتان پاڻي حاصل ڪري وٺنداسين." پوءِ پاڻ عليه السلام زمين جي هڪ ٽڪري ڏانهن اشارو ڪندي فرمايائون، "ڪجهه ساٿي گڏ ڪري هن جاءِ تي کڏو کوٽيو." سڀني گڏجي کڏو کوٽيو. اتي هڪ ڪاري رنگ جو وڏو پٿر ظاهر ٿيو. هڪ سئو ماڻهن گڏجي انهيءَ پٿر کي ان جاءِ تان هٽائڻ چاهيو پر اهو پٿر انهن کان نه ڪڍي سگهيو. نيٺ پاڻ شير خدا انهيءَ پٿر کي پنهنجن هٿن تي کڻي ان جاءِ کان چاليهه گز پري اڇلائي ڇڏيو. پٿر هٿ سان اتان صاف شفاف ۽ مٺي پاڻيءَ جو چشمو ظاهر ٿيو. سڀني دل پري پاڻي پيتو ۽ پوءِ پاڻ ع وري پٿر کي ساڳي جاءِ تي رکيائون ته چشمو بند ٿي ويو ۽ وري پٿر مٿان مٽي وجهي انهيءَ پٿر کي لڪايو ويو.

اسلامي لشڪر جڏهن انهيءَ ماڳ تان روانو ٿيو ۽ اڃان ڪجهه مفاصلو اڳتي ويو هو ته پاڻ عليه السلام فرمايو، "توهان مان ڪير آهي جو انهيءَ ساڳئي مقام کي ڳولي لهي جتان پاڻي نڪتو هو." سڀني هڪ زبان تي عرض ڪيو ته، "اسان سڀ انهيءَ جاءِ کي سڃاڻون ٿا." سمورا ماڻهو واپس ويا پر ڪير به اهو مقام نه ڳولي سگهيو، جتان پاڻي نڪتو هو.

انهيءَ وچ ۾ ڀرسان ٽي عيسائين جي گرجا گهر مان هڪ پادري نڪتو، ان کي ڏسي پاڻ ع فرمايائون، "تنهنجو نالو شمعون آهي؟" ها

منهنجو نالو ئي شمعون آهي پر توهان کي منهنجي نالي جي کيئن خبر پئي؟ جڏهن ته منهنجو اهو نالو منهنجي والده کانسواءِ ٻيو ڪير به نه ٿو ڄاڻي. پاڻ عليه السلام وري فرمايائون، "اي شخص، تون ڇا ٿو چاهين؟"

راهب عرض ڪيو ته، "مان انهيءَ پاڻيءَ جي چشمي بابت معلومات چاهيان ٿو."

پاڻءِ فرمايائون، "اهو جنت جو هڪ چشمو آهي، جنهن مان ٽي سئو نبين ۽ تيرنهن اوليائن پاڻي پيتو آهي ۽ مان آخري ولي آهيان، جيڪو انهيءَ چشمي جو پاڻي پي رهيو آهيان."

راهب عرض ڪيو ته، "ڪتاب انجيل مقدس ۾ مون اهڙو ئي بيان پڙهيو آهي،" ۽ ايئن راهب اسلام قبول ڪيو ۽ صنين جي جنگ ۾ حصو ورتائين. هڪ روايت اها به آهي ته پاڻءِ جي طرف کان اهو ئي پهريون شهيد هو ۽ جڏهن اهو شهادت جي درجي کان فيضياب ٿيو ته پاڻءِ پنهنجي سواريءَ تان هيٺ لٿا ۽ سندن اکين مان لڙڪ جاري هئا ۽ پاڻ فرمايائون ته، "هيءُ شخص قيامت جي ڏينهن اسان جي ساٿين مان هوندو."

فتح خيبر

کوڙ سارن اسلامي تاريخي ڪتابن ۾ خيبر جي فتح جو ذڪر آيل هي، جيڪو حضرت علي عليه السلام جن جي روحاني ۽ جسماني طاقت جو آئيني دار آهي.

رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم جن خيبر جي جنگ ۾ هڪ ڏينهن حضرت علي ع (جهنڊو) هٿ ۾ ڏٺو ۽ سندن حق ۾ دعا فرمائي يهوديت جي مضبوط ترين قلعي کي ختم ڪرڻ لاءِ چيو. پاڻ ۽ جڏهن جنگ ۾ يهودين جي نامي گرامي پهلوانن کي قتل ڪرڻ شروع ڪيو ته يهودين خوفزدہ ٿي قلعي جو در اندران بند ڪري ڇڏيو ۽ اندران تيرن جو ميڙهن وسائڻ لڳا. حضرت علي ع قلعي جي مضبوط ترين دروازي کي هڪ جهٽڪي سان اڻڻ پئي ڦٽي ڪيو، جيئن وونڻن مان ڪپهه چونڊي ڪڍبي آهي.

جابر رضه کان روايت آهي ته جڏهن علي ع انهيءَ قلعي جي در کي پئي ڦٽي ڪيو ته تجربتي جي طور تي پهرين چاليهه، پوءِ ستر ۽ نيٺ هڪ سئو ماڻهن گڏجي انهيءَ دروازي کي ڪٽڻ چاهيو پر در کي نه ڪٽي سگهيا. مشهور آهي ته انهيءَ دروازي کي يهودين جا چاليهه چونڊ پهلوان کوليندا ۽ بند ڪندا هئا. جڏهن پاڻ عليه السلام کان انهيءَ بابت پڇيو ويو ته پاڻ ع فرمايو، "هي کاڌي جي يا جسم جي طاقت جو ڪمال ناهي پر اهو سمورو ڪمال روحاني طاقت جو آهي، جيڪا اسان رسالت مآب صلي الله عليه وآله وسلم جن جي صحبت مان حاصل ڪئي آهي.

هاٿين جي اطاعت

حضرت عمار رضه کان روايت آهي ته، رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم حضرت علي عليه السلام جن کي عمان جي شهر ڏانهن جلندي بن ڪرڪر سان وڙهڻ لاءِ موڪليو. پاڻ عه اتي پهتا ۽ سخت جنگ جو آغاز ٿيو. جلندي پنهنجي غلام ڪندي کي گهرايو ۽ چيائين ته ڪاري پڳ واري همراه ڏانهن هليو وڃ ۽ ان کي گرفتار ڪري اچ يا ماري اچ ته مان انعام ۾ توکي پنهنجي پياري ڌيءَ جو سڱ ڏيندس، جنهن جي شادي مون اڳ ۾ بادشاهه جي پٽن سان به ڪرڻ کان انڪار ڪيو هو. جلندي جو غلام ڪندي هڪ اچي رنگ جي هاٿيءَ تي سوار ٿيو ۽ 29 هاٿي ساڻ ڪري اميرالمؤمنين عه جي لشڪر تي حملي آور ٿيو. اميرالمؤمنين دشمن جي لشڪر کي ايندي ڏٺو ته پاڻ پنهنجي سوريءَ تان هيٺ لٿا ۽ انهيءَ سان گڏ پنهنجي چهري مبارڪ تان ڪپڙو هٽايائون. سموري جهنگ ۾ نور جي تجلي چمڪي وئي. پاڻ عه وري پنهنجي سوريءَ تي سوار ٿيا ۽ هاٿين جي ويجهو اچي اهڙي گفتگو فرمايائون، جنهن کي ڪو انسان نه پيو سمجهي سگهي. اوچتو دشمن جي 30 هاٿين مان 29 هاٿين مٿو هاڻوڪار ۾ لوڏيو ۽ ساڄي کان مٿڙي لشڪرن تي حملو ڪري ڏنائون. لشڪر کي عمان جي دروازي تائين پهچائي آهي 29 هاٿي وري واپس آيا ۽ اهڙي گفتگو ڪيائون جنهن کي سڀني ٻڌو ۽ سمجهيو. انهن هاٿين عرض ڪيو، "اسان سڀ حضرت محمد صلي الله عليه وآله وسلم جن کي سڃاڻون ٿا. پاڻ الله جا نائب آهن پر هيءُ اچي رنگ جو هاٿي محمد صلي الله عليه وآله وسلم جن ۽ آل محمد صلي الله عليه وآله وسلم بابت ايمان نه ٿو رکي." حضرت علي عه سخت ڪاوڙ ۾ آيا ۽ سندن غضب ڏسي اچي رنگ جو هاٿي ڏڪڻ لڳو. پاڻ عه هڪ ئي ضرب سان انهيءَ هاٿيءَ جو سر ڌڙ کان ڌار ڪري ڇڏيائون ۽ هاٿيءَ تي سوار غلام ڪنديءَ کي منڍيءَ کان کڻي

پڪڙيائون. جبرئيل ع اچي نبي صلي الله عليه وآله وسلم جن کي ٻڌايو ته توهان مديني شهر جي ڀت تي اچي بيهو ۽ علي ع کي وڏي آواز ۾ فرمايو ته ان غلام کي بخشي ڇڏي. اهو اوهان جو قيدي آهي. علي عليه السلام نبي صلي الله عليه وآله وسلم جن جو آواز ٻڌو ۽ غلام کي ڇڏي ڏنائين. غلام عرض ڪيو ته، "مون کي ڇو ڇڏي ڏنو اٿو؟" پاڻ ع فرمايائون ته، "تورو نظر مٿي ڪري ڏس." ڪندي ڏٺو ته سامهون ڪيس رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم ۽ سندن چار اصحاب رضه مديني جي ديوار مٿان بيٺل نظر آيا. پاڻ ع ڪندي کان پڇيائون، "اهو ڪير آهي؟" ڪنديءَ چيو ته، "رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم آهي." پاڻ فرمايائون، "ڪيتري مفاصلي تي آهن؟" ڪندي عرض ڪيو ته، "چاليهه ڏينهن جي مسافريءَ تي."

اهو معجزو ڏسڻ کانپوءِ ڪندي اميرالمؤمنين جي هٿ تي اسلام قبول ڪيو. پوءِ اميرالمؤمنين سان گڏجي بادشاهه جلندي کي قتل ڪيو. انهيءَ جنگ ۾ الائي ڪيترا ماڻهو سمنڊ ۾ پئجي ويا. ڪيترائي مارجي ويا، باقي جيڪي بچيا، سي مسلمان ٿيا. حضرت علي ع قلعو ڪنديءَ جي حوالي ڪيو ۽ جلنديءَ جي ڏيءَ سان ان جي شادي ڪرايائون ۽ ڪجهه عالم مسلمانن کي اتي ڇڏي پاڻ ع واپس روانا ٿيا.

سج سان ڳالهه ٻولڻ

محمد بن مسلم ۽ جابر کان روايت آهي ته سج ست ڀيرا حضرت علي ع سان گفتگو ڪئي. پهريون ڀيرو سج حضرت علي عليه السلام سان هيئنئن مخاطب ٿيو ته، "مسلمانن جا امام! الله وٽ منهنجي سفارش ڪيو ته مون مٿان عذاب نازل نه ڪيو وڃي."

ٻيون ڀيرو سج چيو، "توهان مون کي حڪم ڏيو ته مان توهان جي دشمنن کي ساڙي خاڪ ڪيان، مان انهن کي انهن جي پيشانين مان سڃاڻان ٿو."

ٽيون ڀيرو سج پاڻ علي السلام جن سان بابل ۾ ان وقت گفتگو ڪئي جڏهن پاڻ عه کان نماز عصر قضا ٿي وئي هئي. ان وقت امير المؤمنين سج کي مخاطب ٿي چيو هو ته، "پنهنجي جاءِ تي واپس موٽي اچ." ۽ سج انهيءَ حڪم تي لببڪ چيو ۽ واپس موٽي آيو هو.

چوٿون ڀيرو امير المؤمنين سج کي فرمايو، "اي سج! ڇا تو منهنجو ڪو گناهه ڏٺو آهي؟" خدا جي حڪم سان سج ڳالهائو ۽ چيائين، "مون کي رب العزت جو قسم، جيڪڏهن خدا سموري مخلوق توهان جيان پڻا ڪري ها ته پوءِ دوزخ کي پڻا نه ڪري ها."

پنجون ڀيرو سج پيغمبر صلي الله عليه وآله وسلم جن جي وفات کانپوءِ جڏهن نماز بابت اختلاف پڻا ٿي پيو ته ماڻهن حضرت علي ع جي مخالفت ڪئي ته ان وقت سج ڪليءَ طرح ڳالهائو ۽ سج چيو ته، "حق علي ع لاءِ آهي، حق علي ع جي هٿ ۾ آهي ۽ حق پاڻ علي السلام سان گڏ آهي." قريش توڙي ٻين ماڻهن سج جي انهيءَ ڳالهه کي ٻڌو هو.

ڇهون ڀيرو حضرت علي ع پاڻ سج کي طلب ڪيو هو ۽ اهو هڪ قانون ۾ پاڻ علي السلام لاءِ آب حيات کڻي حاضر ٿيو هو ۽ پاڻ عه انهيءَ پاڻيءَ سان وضو فرمايو هئائون ۽ ان کان پيچيائون ته تون ڪير آهين، سج چيو ته، "مان روشن سج آهيان."

ستون ڀيرو حضرت علي عليه السلام جن جي شهادت وقت سج حاضر ٿيو هو ۽ حضرت علي ع سان گفتگو ڪئي هئائين.

سزا کانپوءِ

حضرت ابن عباس رضه کان روايت آهي ﷺ حضرت علي ع اميرالمؤمنين جي خدمت ۾ هڪ ماڻهو حاضر ٿيو، عرض ڪيائين ته مون چوري ڪئي آهي ۽ ان جي سزا مون کي ڏني پاڪ ڪري ڇڏيو. ان همراهه اميرالمؤمنين سامهون ٿي پيرا چوريءَ جو اقرار ڪيو، جنهن کانپوءِ پاڻ عليه السلام ان همراهه جي هٿ ڪٽڻ جو حڪم فرمايو. هٿ ڪٽجڻ کانپوءِ اهو همراهه پنهنجو ڪٽيل هٿ کڻي مجلس کان ٻاهر آيو. رستي ۾ سندس ملاقات ابن عباس سان ٿي. حضرت عباس رضه ان همراهه کان سوال ڪيو، "تنهنجو هٿ ڪنهن ڪٽيو آهي؟" موت ۾ ان همراهه ورائيو ته، "اميرالمؤمنين، وصي سيد المرسلين علي ابن ابي طالب عليه السلام." ابن عباس رضه چيو، "جنهن تنهنجو هٿ ڪاٽيو آهي، تون ان جي ايتري ساراه پيو ڪرين." ان همراهه جواب ڏنو ته، "سندن ذات منهنجي ساراه کان اعليٰ بلند آهي. هن جي محبت ته منهنجي رڳ رڳ ۾ سمائل آهي." ابن عباس رضه ان همراهه کي ساڻ ڪري حضرت علي عليه السلام جن جي خدمت ۾ حاضر ٿيو ۽ جيڪو ڪجهه ان ماڻهوءَ جي وatan ٻڌو هئائون سو پاڻ عليه السلام جن جي گوش گذار ڪيائون. انهيءَ تي پاڻ عليه السلام فرمايائون ته، "اسان جا ڪجهه دوست اهڙا آهن جو جيڪڏهن انهن جي گوشت جا ٽڪرا ٽڪرا ڪيا وڃن پوءِ به انهن جي دل ۾ اسان جي محبت کانسواءِ ٻيو ڪو خيال نه ايندو ۽ وري ڪجهه دشمن اهڙا آهن جيڪڏهن اسان انهن کي گيهه ۽ ماڪي ڇو نه ڪاريون پر سندن دل مان بغض نه ويندو." پاڻ عليه السلام ان همراهه جو ڪٽيل هٿ پنهنجي هٿ ۾ کڻي سندس ٻانهن سان ڳنڍيو، پوءِ مٿان پنهنجي چادر وجهي ڪجهه ڳجهڻ ڇڏي ڇڏي ۽ چادر هٽايائون ته ان همراهه جو هٿ پنهنجي اصلي حالت ۾ ٻانهن سان ڳنڍجي ويو، ۽ پوءِ اهو همراهه سموري عمر اميرالمؤمنين جي خدمت ۾ رهيو. جهاد ۾ ڀرپور حصو ورتائين ۽ نيٺ نهروان جي جنگ ۾ جهاد ڪندي شهيد ٿي ويو. ان همراهه جو نالو رفاح هو.

علي ۽ جو حڪم

سهيل بن حنيف جو بيان آهي ته هڪ جنگ جي موقعي تي معاويه درياھ جي پٽڻ تي قبضو ڄمائي ورتو ۽ پنهنجي لشڪر کي سختيءَ سان حڪم ڏنائين ته پاڻيءَ جو هڪ ڦڙو به لشڪرِ علي ۽ کي نه ملي. اميرالمؤمنين علي ۽ پنهنجي مشهور سپه سالار مالڪ بن اشتر کي حڪم ڏنو ته جن ماڻهن درياھ جي پٽڻ تي قبضو ڄمائي ورتو آهي انهن کي چئو ته اميرالمؤمنين علي عليه السلام جو توهان لاءِ حڪم آهي ته پاڻيءَ تان پهرو هڻايو. مالڪ اشتر پنهنجن ڪجهه ساٿين کي ساڻ ڪري درياھ تي پهرو ڏيندڙن وٽ ويو ۽ انهن کي اميرالمؤمنين جو حڪم ٻڌايائين، جنهن ڪري اهي اتان هٽي ويا ۽ اميرالمؤمنين جا ماڻهو پنهنجي ضرورت آهر اتان پاڻي کڻي موٽي آيا. انهيءَ ڳالهه جي خبر جڏهن معاويه کي پئي ته هن گهاٽ تي چوڪي ڏيندڙ سپاهين کي گهرايو ۽ انهن کان پهرو ختم ڪرڻ جو سبب پڇيائين. انهن سپاهين جواب ڏنو ته، "ڪالهه اسان وٽ عمرو بن عاص آيو ۽ ان چيو ته معاويه جو حڪم آهي ته درياھ تان پهرو ختم ڪيو." (ياد رهي ته عمرو بن عاص معاويه جو خاص ماڻهو هو) معاويه اهو ٻڌي عمرو بن عاص تي ناراض ٿيو، "ڪم تون ٿو ڪرين ۽ نالو منهنجو ٿو وٺين."

خير ٻئي ڏينهن تي معاويه جبل ابن عتاب جي اڳواڻيءَ ۾ گهاٽ تي سپاهي پهري لاءِ مقرر ڪيا. ٻئي ڏينهن وري مالڪ اشتر حضرت علي عليه السلام جو حڪم اچي انهن کي ٻڌايو ته، "اميرالمؤمنين چيو آهي ته درياھ تان پهرو ختم ڪيو." سپاهي هٽي ويا. معاويه کي خبر پئي ته هن جبل کي پاڻ وٽ گهرايو ۽ درياھ جو گهاٽ ڇڏڻ جو سبب پڇيائين. جبل جواب ڏنو ته، "توهان جو پٽ يزيد آيو هو ۽ توهان جو نالو کڻي چيائين ته توهان جي پاران حڪم آهي ته پهرو ختم ڪيو وڃي." معاويه پنهنجي پٽ يزيد کي گهرايو پر پوءِ خبر پئي ته يزيد ته

اوڏانهن ويو ئي ناهي. معاويہ ڏاڍو پريشان ٿيو ۽ چيائين ته نڪ آهي، سپاڻي ڪير به اچي توهان کي چوي پر توهان کي درياھ تان پهرو ختم ناهي ڪرڻو. ڪنهن جي به ڳالهه نه مڃجو. ڀل ڪٿي مان پاڻ چو نه اچان پر جنهن وٽ منهنجي هيءَ منڊي موجود هجي، ان جي ڳالهه قبول ڪجو.

حجل معاويہ کان سخت حڪم ملڻ بعد اڳ کان به وڌيڪ سپاهي ساڻ ڪري درياھ تي پهرو ڏيڻ لڳو ۽ دل ۾ سوچيائين ته جيستائين حڪم ڏيندڙ کان امير معاويہ جي منڊي نه وٺندس اوستائين ان جي ڳالهه نه مڃيندس. خير پئي ڏينهن به امير المؤمنين علي عليه السلام مالڪ اشتر کي حڪم ڏنو ته حجل کي وڃي چٽو ته علي ع جو حڪم آهي ته درياھ تان پهرو ختم ڪر. مالڪ اشتر آهي لفظ اچي حجل کي چيا. هن پهرو ختم ڪيو. معاويہ کي خبر پئي ته هن حجل کي گهرايو ۽ ان کان پهرو ختم ڪرڻ جو سبب پڇيائين. حجل معاويہ کي سندس منڊي ڏيکاري ته معاويہ چيو، "بيشڪ اها منڊي منهنجي منڊيءَ جهڙي آهي ۽ يقينن علي عليه السلام جي مجت مان هڪ مجت آهي."

آل نوح ۽ جو هڪ سوال

ڪتاب علوي گهري ۾ روايت آهي ته يمن جي ماڻهن جي هڪ ٽولي حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وآله وسلم جن جي خدمت ۾ حاضر ٿي پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم جن کي عرض ڪيو ته اسان آل نوح ۽ سان واسطو رکون ٿا، اسان جي نبيءَ جو هڪ وصي هو، جنهن جو نالو سام هو. هن پنهنجي ڪتاب ۾ لکيو آهي ته هر نبيءَ جو هڪ معجزو هوندو آهي ۽ ان جو هڪ وصي به هوندو آهي، جيڪو ان جو قائم مقام هوندو آهي، توهان جو وصي ڪير آهي؟ پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم جن حضرت علي ۽ جن ڏانهن اشارو ڪيو. انهيءَ ٽولي عرض ڪيو ته يا محمد صلي الله عليه وآله وسلم جيڪڏهن اسان علي ۽ سان اها خواهش ڪيون ته هو اسان کي سام بن نوح ۽ ڏيکاري ته ڇا هو ايئن ڪري سگهي ٿو؟ پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم جن فرمايو، "ها، الله جي حڪم سان ايئن ٿي سگهي ٿو." ان کانپوءِ پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم جن فرمايو، "اي علي ۽ هنن سان گڏ مسجد اندر وڃ ۽ محراب وٽ وڃي زمين تي زور سان پير هڻ." حضرت علي ۽ انهن ماڻهن کي ساڻ وٺي مسجد ۾ آيا ۽ ٻه رڪعت نماز پڙهي، نماز کان فارغ ٿيڻ بعد زمين تي زور سان پير هنيو. زمين ڦاٽي پئي. زمين جي اندران هڪ قبر ۽ پوءِ هڪ تابوت ظاهر ٿيو. تابوت جي اندران هڪ اهڙو بزرگ اٿي بيٺو رهيو، جنهن جو چهرو چوڏهين رات جي چنڊ جيان چمڪي رهيو هو ۽ جيڪو پنهنجي مٿي ۽ ڏاڙهيءَ جي وارن مان مٿي چنڊي رهيو هو. انهيءَ بزرگ خدا جي حڪم سان ڳالهايو. پهرين حضرت علي ۽ کي سلام ڪيائين ۽ پوءِ اشهد ڪلمو پڙهي چيائين ته، "مان سام بن نوح شاهدي ٿو ڏيان ته خدا کانسواءِ ٻيو ڪوبه عبادت لائق ناهي، محمد صلي الله عليه وآله وسلم الله جو رسول آهي ۽ رسولن جو سردار آهي. توهان علي ۽ آهيو، محمد

صلي الله عليه وآله وسلم جن جا وصي آھيو، ۽ جيڪي سمورن وصيتن جا سردار آھن. مان نوح ۽ جو پٽ سام بن نوح ۽ آھيان. "انھيءَ ٽولي جي ماڻھن پنھنجا ڪتاب کوليا ۽ انھن ۾ اھي ٿي وڌيون لکيل ڏنائون. جيڪي ان بزرگ ۾ ھيون. ان کانپوءِ انھن ماڻھن حضرت علي ۽ ڪي چيو ته، "اسان چاھيون ٿا ته ھيءُ بزرگ (سام ۽) پنھنجي صحيفن مان ڪا آيت تلاوت ڪري." سام ھڪ پوري سورت انھن کي پڙھي ٻڌائي ۽ ان کانپوءِ اکيون پوٽي وڃي پنھنجي تابوت ۾ سمھي رھيو. ڪجهه ٿي دير ۾ تابوت زمين اندر غائب ٿي ويو ۽ زمين ھڪ جھڙي ٿي وئي. ان مان ظاھر ٿيندڙ قبر ۽ تابوت گم ٿي ويا. جڏھن انھن ماڻھن اھو معجزو اکين سان ڏٺو ته اھي سڀ مسلمان ٿي ويا ۽ چيائون ته، "بيشڪ الله جو رسول صلي الله عليه وآله وسلم سچو آھي ۽ علي ۽ ان جو وصي آھي."

عصر جي نماز ۽ سج

اصولِ كافي ۾ آهي ته، جڏهن حضرت علي امير المؤمنين نهروان جي جنگ کان واپس ٿيا ته ان وقت تائين بغداد شهر جو اڃان تائين بنياد نه پيو هو. اتي پاڻ هڪ ماڳ تي نماز ادا فرمايائون. نماز پڙهڻ کانپوءِ پاڻ علي عليه السلام جن انهيءَ ماڳ کان روانا ٿيا ۽ بابل جي سرزمين ۾ داخل ٿيا. انهيءَ وقت عصر جي نماز جو وقت ٿي چڪو هو. لشڪر جي ڪجهه ماڻهن عرض ڪيو ته نماز جو وقت ٿي چڪو آهي، هتي نماز ادا ڪرڻ مناسب آهي. جنهن جي موت ۾ پاڻ فرمايائون ته هيءَ زمين ٽي پيرا اڳ ۾ تباهه ٿي چڪي آهي ۽ چوٿون پيرو وري تباهه ٿي وئي. مون لاءِ جائز ناهي ته مان هن سرزمين تي نماز ادا ڪيان. توهان مان جيڪو چاهي سو هتي نماز پڙهي وٺي، لشڪر ۾ موجود ڪجهه منافق ماڻهن اهو هلايو ته علي ع پاڻ ته نماز پڙهي ئي ڪونه ٿو. پاڻ ع صبر سان اها ڳالهه ٻڌندا رهيا.

جوڀريه بن مرعدي جو بيان آهي ته مان حضرت علي ع امير المؤمنين سان گڏ هئس ۽ مون اهو قسم ڪيو هو ته جيستائين امير المؤمنين نماز نه ٿا پڙهن، ان وقت تائين مان به نماز نه پڙهندس. پاڻ علي السلام بابل جي سرزمين کي پار ڪيو، ان وقت تائين سج لهي چڪو هو. آسمان تي ڳاڙهاڻ ظاهر ٿي چڪي هئي، ان وقت حضرت علي مون کي حڪم ڏنو ته، "اي جوڀريه، پاڻي کڻي اچ." مون پاڻيءَ جو ٿانو سندن خدمت ۾ پيش ڪيو. پاڻ وضو فرمايائون، پاڻ مون کي حڪم ڏنائون ته اذان چئو. مون عرض ڪيو ته، "يا امير المؤمنين! هاڻ ته عشاءَ جو وقت ٿيڻ وارو آهي." پاڻ فرمايائون ته، "عصر جي اذان چئو." مون اذان چئي. ان کان پوءِ چيائون، "تڪبير چئو." مان تڪبير چئي رهيو هئس جو ڏنر ته امير المؤمنين جا لب مبارڪ چريا ۽ سندن زبان مبارڪ مان اهڙو ڪلام جاري ٿيو، جنهن کي مان نه سمجهي

سگهيس. انهيءَ وچ ۾ سج پوئتي موٽيو ۽ آسمان تي اهڙي هنڌ اچي
 بيٺو جو ايئن پيو ڀانئجي ته عصر جو وقت آهي. اهڙيءَ طرح مان ۽
 منهنجن ساٿين حضرت علي ع جي اقتدا ۾ نماز ادا ڪئي. جڏهن
 حضرت جن نماز کان فارغ ٿيا ته سج وري گرم ٿي ويو ۽ رات جهڙو
 ماحول هر طرف ڇانئجي ويو. آسمان تي تارا نظر اچڻ لڳا. انهيءَ
 کانپوءِ وري اميرالمؤمنين علي ع مون سان مخاطب ٿيا ۽ فرمايائون ته
 هاڻ عشاءَ جي اذان چئو.

آزمائش

روايت آهي ته، هڪ ڏينهن رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم پنهنجن ڪجهه اصحاب سڳورن سان گڏ ويٺا هئا. اصحابن عرض ڪيو ته، "يا رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم، خدا حضرت ابراهيم عه ڪي خليل بڻايو، موسيٰ عه سان ڪلام ڪيائين عيسيٰ بن مريم عه ڪي معجزه عطا ڪيائين ته هو مٿن ڪي جيئرو ڪندو هو، خداوند ڪريم توهان ڪي ڪهڙي خاص شيءِ عطا ڪئي آهي؟" پاڻ سڳورا صلي الله عليه وآله وسلم جن اصحابن ڏانهن ڏسي مَرڪي پيا ۽ فرمايائون ته، "جيڪڏهن خدا موسيٰ عه سان پردي ۾ رهي ڳالهايو آهي ته مون سان روبرو گفتگو ڪئي آهي ۽ مان واحد آهيان جنهن پنهنجي رب جي جلال ۽ جمال ڪي روبرو ڏٺو آهي ۽ جيڪڏهن حضرت عيسيٰ عه ڪي معجزو مليو ته هو مٿن ڪي جيئاريندڙ هو ته پوءِ مان به جڏهن چاهيان توهان جي مٿن ڪي جيئاري سگهان ٿو." اصحابن عرض ڪيو ته، "اسان چاهيون ٿا ته توهان اسان جي مٿن ڪي جيئاريو." پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم جن حضرت علي عه ڏانهن ڏسي فرمايو ته، "اي علي اٿ! ۽ اڄ اسان جي جاءِ تي تون وڃي هنن جي مٿن ڪي جيئار." ۽ پاڻ پنهنجن هٿن سان پنهنجي چادر علي عه جي ڪلهن تي وڌائون ۽ فرمايائون ته، "هن سان گڏ قبرستان هليا وڃو ۽ اتي علي عه جي پيروي ڪندا رهجو." اهريءَ طرح علي عه جي اڳواڻيءَ ۾ اصحاب انهيءَ خاص مقام تي پهتا، قبرستان ۾ داخل ٿي حضرت جن اهلِ قبور ڪي سلام ڪيو ۽ مُردن جي حق ۾ دعاءِ خير گهريائون ۽ پوءِ سندن زبان مان اهڙو ڪلام جاري ٿيو، زمين ۾ چڻ ته زلزلو اچي ويو آهي. زمين ڦهلجڻ ۽ ڦاٽڻ شروع ڪيو هو. سمورا موجود ماڻهو اهو ڏسي گهٻرائجي ويا ۽

سمورن اصحابن حضرت علي ع ڪي عرض ڪيو ته، "بس هاڻ معاف ڪيو." پاڻ ع دعا پڙهڻ بند ڪري ڇڏيائون. ان کانپوءِ سمورا اصحاب رضه پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم جن جي خدمت ۾ حاضر ٿيا ۽ عرض ڪيائون ته، "يا رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم! اسان کي بخش ڪري ڇڏيو." پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم جن فرمايو ته، "توهان خدا سان مقابلو ڪيو آهي، قيامت جي ڏينهن اهو ضرور توهان کان حساب وٺندو."

نانگ سان گفتگو

حضرت امام جعفر صادق کان روایت آهي ته معمول موجب اميرالمؤمنين علي ع کوفي جي مسجد ۾ واعظ فرمائي رهيا هئا ته اوجتو اميرالمؤمنين جي ڪن تي شور و غل جو آواز پيو. ماڻهو افراتفريءَ جي حالت ۾ هڪٻئي مٿان ڪري رهيا هئا. اها حالت ڏسي اميرالمؤمنين فرمايو، "اي لوڪو! توهان کي ڇا پيو ٿي؟" ماڻهن عرض ڪيو ته، "يا اميرالمؤمنين، هڪ تمام وڏو نانگ پيو اچي، جنهن ڪري ماڻهو پريشان آهن. اسان چاهيون ٿا ته ان کي ماري ڇڏيون." پاڻ عليه السلام جن فرمايو ته، "ان کي ڪجهه نه چئو، هيءُ هڪ ضرورت کڻي مون ڏانهن اچي رهيو آهي." ماڻهن نانگ لاءِ رستو ڇڏيو. نانگ هلندو منبر جي ويجهو پهتو ۽ پوءِ پنهنجو وقت شير خدا جي ڪن تي رکيائين ۽ ڪافي دير تائين مشڪل ڪشا نانگ جا سُرپاٽ ٻڌي هاڻوڪار ۾ ڪنڌ لوڏيندا رهيا، ۽ پوءِ نانگ جي زبان ۾ ئي کيس ڪو جواب ڏنائون، جيڪو اتي موجود ماڻهن مان ڪوبه انسان نه سمجهي سگهيو. ان کانپوءِ نانگ انهيءَ راه سان واپس هليو ويو جتان هو آيو هو.

ماڻهن نانگ جي ويڻ کانپوءِ اميرالمؤمنين ع کان سوال ڪيو ته اهو ڪير هو؟ پاڻ عليه السلام جن فرمايو ته، "هيءُ درجان بن مالڪ منهنجو ماتحت آهي ۽ هن کي اسان مسلمان جنن مٿان حڪمران مقرر ڪيو آهي. انهن جنن کي ڪجهه مسئلن تي پاڻ ۾ اختلاف ٿي پيو آهي. اختلاف جي شدت سبب انهن نانگ کي سفارش لاءِ مون ڏانهن موڪليو هو ته جيئن مان انهن جو مسئلو حل ڪيان ۽ مسئلي جو جواب حاصل ڪرڻ کانپوءِ واپس هو پنهنجي دنيا ڏانهن موٽي ويو آهي."

علي عليه السلام جن سان بغض

اعمشق جو بيان آهي ته، مان مسجد ۾ ويٺو هئس ته ڏٺم ته هڪ همراه جنهن نماز پڙهي، ان کانپوءِ خدا جي بارگاه ۾ ٻاڏائي دعا گهرڻ لڳو ته اي منهنجا پالڻهار! منهنجو گناه تمام وڏو آهي ۽ تون بخشڻهار آهين ۽ تو کانسواءِ ٻيو ڪوبه بخشڻ وارو ڪونهي، سو منهنجو گناه بخش ڪر. اهو همراه زمين تي مٿو رکي روئي رهيو هو ۽ پنهنجو گناه بخشائي رهيو هو. مون سوچيو ته هيءُ همراه سجدي مان اٿي ته هن کان هن جو گناه پڇان. جڏهن ان همراه سجدي مان منهن مٿي ڪيو ته مون ڏٺو ته هن جو منهن ڪٿي جهڙو هو ۽ هن جي چهري تي ڪٿي جهڙا وار هئا. باقي بدن عام انسانن جهڙو هو. مون هن کان پڇيو ته، "اي خدا جا ٻانه! آخر اهڙو ڪهڙو گناه آهي جو تو ڪيو آهي جنهن جي جي ڪري تنهنجي صورت مسخ ٿي وئي آهي؟" هن جواب ڏنو ته، "منهنجو گناه تمام وڏو آهي ۽ مان نه ٿو چاهيان ته ماڻهو منهنجو گناه ٻڌن." جڏهن مون هن تي زور ڀريو ته ان همراه ٻڌايو ته، "مان ناجي هئس، مان حضرت علي بن ابي طالب ع سان دل ۾ بغض رکندو هئس ۽ انهيءَ بغض جو ظاهري طور تي به ڪڏهن ڪڏهن اظهار ڪندو هئس. هڪ ڏينهن بازار ۾ مان علي ع جي شان ۾ سرعام گستاخي ڪري رهيو هئس، ان وچ ۾ هڪ همراه منهنجي ڀرسان گذريو، ان چيو ته جيڪڏهن تون اميرالمؤمنين ع بابت ڪوڙ ڳالهائي رهيو آهين ته آخرت کان اڳ ۾ ئي خدا تنهنجو چهرو هن دنيا ۾ مسخ ڪري ڇڏيندو ته جيئن دنيا ۾ تنهنجي بدنامي ٿئي ۽ ماڻهو تنهنجي انجام کي ڏسي عبرت حاصل ڪن. مون ان همراه جي لفظن جي ڪا پرواهه نه ڪئي ۽ پنهنجي گهر روانو ٿي ويس. رات تي ته سمهي رهيس، صبح جو جڏهن اٿيس ته منهنجي شڪل ۽ وات ڪٿي جهڙا ٿي چڪا هئا. هاڻ مون کي پنهنجي ڪيئي تي ڏک ٿيو ۽ مان پڇتايان ٿو ته مون ڪيڏو وڏو گناه ڪيو آهي، جنهن ڪري هاڻ خدا جي بارگاه ۾ معافي ۽ بخشش جو طلبگار آهيان."

اعمشق جو بيان آهي ته جڏهن مون اهو واقعو ماڻهن کي ٻڌايو ته هن ڳالهه کي مڃڻ وارا گهٽ ۽ ڪوڙ سمجهڻ وارا وڌيڪ آهن.

هڪ اهم انڪشاف

حضرت علي امير المؤمنين ڪوفي ۾ پنهنجي خلافت واري دؤر ۾ هڪ صبح جو نماز کان فارغ ٿيا ته هڪ ماڻهوءَ کي چيائون ته فلاڻي جاءِ تي هڪ مسجد آهي، انهيءَ جي ويجهو هڪ گهر آهي، جنهن ۾ هڪ مرد ۽ عورت پاڻ ۾ وڙهي رهيا آهن. انهن ٻنهي کي هيڏانهن وٺي اچ. اهو همراه ٻڌايل گهر وٽ آيو ۽ امير المؤمنين جي حڪم موجب مرد ۽ عورت کي پڙهندي ڏنائين. انهن کي چيائين ته، "توهان ٻنهي کي امير المؤمنين گهرايو آهي." ٻئي چڻا امير المؤمنين جي خدمت ۾ حاضر ٿيا. امير المؤمنين انهن کي چيو ته، "اڄ رات توهان ٻنهي ۾ سخت جهڳڙو ٿيو آهي." انهيءَ نوجوان ٻڌايو ته، "يا امير المؤمنين، مان هن عورت سان نڪاح ڪري آيو آهيان ۽ رات جو جڏهن مان قربت جي خيال کان هن جي ويجهو ويس ته الاڻي ڇو منهنجي دل ۾ هن جي خلاف سخت نفرت پيدا ٿي ۽ ان وقت کان وٺي اسان ٻنهي ۾ مسلسل جهڳڙو هلي رهيو آهي. مان هن کي گهران ڪڍي ڇڏيان ها پر اوچتو توهان جو حڪم پهتو ۽ هتي حاضر ٿيا آهيو." پاڻ عليه السلام جن مسجد ۾ موجود ٻين ماڻهن کي چيو، "ڪجهه ڳالهين اهڙيون آهن جيڪي پردي ۾ رهڻ گهرجن." جنهن تي ٻيا ماڻهو هليا ويا ۽ رڳو اهي مرد عورت وڃي بچيا. ماڻهن جي وڃڻ کانپوءِ امير المؤمنين عليه السلام فرمايو، "اي عورت! تون هن جوان کي سڃاڻين ٿي؟" عورت عرض ڪيو ته، "نه سائين." فرمايائون، "مان توکي ٻڌايان ٿو پر تون به پوءِ حقيقت ۽ سچائيءَ کي نه لکائجانءِ." عورت عرض ڪيو ته، "مان بلڪل سچ جي واٽ وٺنديس." امير المؤمنين فرمايو ته، "تون فلاڻي بنت فلاڻي آهين، تون فلاڻي عورت جي ڌيءَ آهين، تنهنجو هڪ سئوٽ هو، توهان ٻنهي ۾ ڏاڍي محبت هئي. هڪ رات جو تون حاجت لاءِ ٻاهر وئين، اتي توکي اهو سئوٽ مليو ۽ هن تنهنجي راضي سان توسان ميلاپ ڪيو ۽

ان رات تون حامله ٿي وئي. اهو راز تو ٻين کان لکايو پر ماءُ کي سڀ
 ڪجهه ٻڌائي ڇڏيئي. جڏهن حمل جو وقت ويجهو آيو ته رات جو
 تنهنجي ماءُ توکي گهر کان ٻاهر وٺي وئي، جتي تو هڪ پٽ کي جنم
 ڏنو. تنهنجي ماءُ ٻار کي ڪپڙي ۾ ويڙهي هڪ گند جي ڍير تي رکيو ته
 اوجھو هڪ ڪٽو آيو ۽ چوڪري کي سونگهڻ شروع ڪيو ته تو ڪٽي
 کي ڀڄائڻ لاءِ هڪ پٿر هنيو، جيڪو ڪٽي کي لڳڻ بدران ٻار جي
 پيشانيءَ تي لڳو ۽ ان جي نرڙ مان رت وهڻ لڳو. تنهنجي ماءُ ٻار جي
 مٿي تي پٽي ٻڌي ۽ ان کي جهنگ ۾ ڇڏي آئي، جتان هڪ قافلو
 گذريو، جنهن ان ٻار کي پاڻ سان کنيو. ان کانپوءِ جي احوال جي توکي
 ڪا خبر ڪانهي. "عورت اعتراف ڪيو ته، "ها، باقي جي مون کي خبر
 ڪانهي." "جن قافلي واهن ٻار کي کنيو هو، انهن مان هڪ خاندان
 ڪوفي ۾ ترسي پيو ۽ ٻار کي انهن پاليو. اهو ٻار جوان ٿيو ۽ اڄ ان جو
 نڪاح توسان ڪيو ويو آهي. "پاڻ جوان کي چيائون ته، "مٿي تان پڳ
 لاه." ان پڳ لاهي ته پٿر جي ڌڪ جو نشان واضح ۽ چٽو بيٺو هو.
 اميرالمؤمنين ان عورت کي فرمايو، "اي عورت، هيءُ نوجوان ئي
 تنهنجو پٽ آهي، جنهن سان تنهنجو نڪاح پڙهايو ويو آهي، تون خدا
 جو شڪريو ادا ڪر، خدا توکي حرام کان محفوظ رکيو. هاڻ هن
 نوجوان کي پٽ سمجهي پاڻ وٽ رها."

جنگ نهروان لاءِ پيشن گوئي

عام توڙي خاص ڪتابن ۾ هيءَ روايت موجود آهي ۽ جندي بن عبدالله کان روايت آهي ته مان جنگ جمل ۽ صفين جي وقت اميرالمؤمنين حضرت علي ع سان گڏ هئس ۽ ڪڏهن به مون کي اهو شڪ نه پيو ته ڪو حق اسان سان گڏ ناهي پر جڏهن نهروان جي جنگ ۾ شامل ٿيس، دل ۾ خيال آيو ته سامهون مخالف ماڻهو سڀ اسان جا پنهنجا آهن. انهن کي قتل ڪرڻ انتهائي ڏکيو ۽ مشڪل هوندو. صبح جو سوير پاڻيءَ جو لوڻو کڻي لشڪر کان ٻاهر آيس، زمين ۾ نيزو کوڙي ڍال ان تي رکيم ۽ ڍال جي ڇانو ۾ ويهي سوچي رهيو هئس، ايتري ۾ حضرت علي ع تشریف فرما ٿيا. ان وقت سندن چهرو سڄ جيان روشن ۽ چمڪندڙ هو. هون کان پڇيائون ته تون پاڻي آهي؟ مون پاڻيءَ وارو لوڻو اڳيان ڪيو. پاڻ عليه السلام هڪ پاسي روانا ٿيا، ايترو اڳتي ويا جو نظرن کان گر ٿي ويا. ڪجهه دير کانپوءِ واپس آيا. وضو ڪيائون ۽ ڍال جي ڇانو ۾ ويهي رهيا. ڪجهه دير کانپوءِ هڪ گهوڙي سوار آيو ۽ شير خدا ع سان اچي مليو ۽ عرض ڪيائين، "يا اميرالمؤمنين! مخالف نهروان کان اڳتي نڪري درياھ پار ڪري چڪا آهن." پاڻ ع فرمايائون ته، "غلط آهي، اهي اڃا اڳتي ناهن نڪتا."

سوار عرض ڪيو، "خدا جو قسم، جيستائين انهن درياھ پار نه ڪيو هو مان هيڏانهن نه ٿي آيس." پاڻ فرمايائون، "اهو قطعي ڪوڙ آهي، ڇاڪاڻ ته انهن جي قتل ٿيڻ جي جاءِ هيءَ آهي. انهن مان رڳو ڏهن کان به گهٽ ماڻهو بچي سگهندا ۽ منهنجي لشڪر مان ڏهه ماڻهو شهيد ٿيندا." ايترو چئي پاڻ ع اتي بيٺا. مون دل ۾ سوچيو ته خدا جو شڪر آهي جو اميرالمؤمنين جو حال ڄاڻڻ لاءِ ساھمي هٿ اچي وئي ۽ مون دل ۾ واعدو ڪيو ته جيڪڏهن مخالف نهروان کان اڳتي نڪري چڪا هوندا ته پوءِ پهريون شخص مان هوندس، جيڪو اميرالمؤمنين

سان گڏ مقابلو ڪندو. نه ته لشڪر سان گڏ بهادريءَ جا جوهر ڏيکاريندي شهيد ٿيندس. جڏهن مان لشڪر گاهه ۾ پهتس ته ڏنر مخالفن جا نشان جتي هئا جيئن جو تئين موجود هئا ۽ اهي هڪ قدم به اڳتي نه وڌيا هئا. ايتري ۾ اميرالمؤمنين منهنجي پٺي ٺپيندي چيو، "هاڻ ته توتي حقيقت ظاهر ٿي وئي؟" مون عرض ڪيو ته، "بيشڪ." اميرالمؤمنين فرمايو ته، "هاڻ تون پنهنجي ڪم کي لڳي وڃ. هن جنگ ۾ تون هڪ ڪي قتل ڪندي ۽ ٻئي سان مقابلو ڪندي رهجي ويندين." ۽ اميرالمؤمنين جي ارشاد موجب ائين ئي ٿيو. جنگ ۾ مون هڪ ڄڻي کي تلوار جي زوردار ضرب سان قتل ڪيو ۽ ٻئي سان مقابلو ڪري رهيو هئس ته ان جو اهڙو تلوار جو وار لڳو جو مان بي هوش ٿي ڪري پيس. جڏهن هوش آيو ته ڏنر جنگ ختم ٿي چڪي هئي، ۽ ڏنر ته واقعي اميرالمؤمنين جي حڪم موجب اسان جي لشڪر جا نو ماڻهو شهيد ٿيا هئا ۽ مخالفن جا به صرف نو ماڻهو زندهه هئا، باقي سمورا مارجي چڪا هئا.

امير معاويه ۽ موت

ڪيترن ئي ڪتابن ۾ لکيل آهي ته هڪ ڏينهن امير معاويه پنهنجي درٻار ۾ ويٺل هو ته اُن موجود حاضرين سان مخاطب ٿي چيو، "اها خبر ڪيئن پوي ته اڳ ۾ مان مرنديس يا اميرالمؤمنين علي عليه السلام رحلت فرمائيندا." موجود ماڻهن انهيءَ سوال جي جواب بابت بي وسيءَ جو اظهار ڪيو ته اهو ڄاڻڻ انهن جي وس ۾ ناهي.

معاويه چيو ته، "اها ڳالهه علي عليه السلام ئي ڄاڻي سگهي ٿو، ڇاڪاڻ ته پاڻ عهه هميشه حق جي ڳالهه ئي ڪندا آهن." معاويه اهو ڄاڻڻ لاءِ هڪ ترڪ سرجي ۽ ٽن بااعتماد ماڻهن کي گهرائي چيائين ته، "توهان ٽئي ڄڻا ڪوفي جو سفر ڪيو ۽ ڪوفي ۾ الڳ الڳ رستن ۽ الڳ الڳ وقت تي داخل ٿي اهو مشهور ڪيو ته معاويه مري ويو پر هڪ ڳالهه ساڳي ڪجو، جنهن ۾ منهنجي بيماري، موت جو وقت، غسل ۽ ڪفن دفن جو وقت هڪ ئي ٻڌائجو." معاويه انهن ٽنهي کي چڱيءَ طرح سمجهائي انتهائي رازداريءَ سان ڪوفي ڏانهن روانو ڪيو. اهي ٽئي ڄڻا جڏهن ڪوفي ۾ پهتا ته ڪوفي وارن انهن کان شام جي حالتن بابت حال احوال پڇيو. انهن ٽنهي ڄڻن واري واري سان اچي امير معاويه جي موت جي خبر ٻڌائي. جڏهن اها ڳالهه حضرت علي عليه السلام تائين پهتي پر انهيءَ خبر تي اميرالمؤمنين عهه ڪا توجهه نه ڏني. ماڻهن حضرت علي عهه کي چيو ته، "تي ماڻهو الڳ الڳ رستن کان آيا آهن ۽ انهن معاويه جي موت جي خبر ڏني آهي ۽ ٽن ماڻهن جي چوڻ سان ان ڳالهه تي ويساهه بيهي ٿو، ۽ اها حقيقت آهي ته معاويه مري چڪو آهي." اميرالمؤمنين حاضرين محفل کي چيو ته، "معاويه ان وقت تائين نه مرنديو جيستائين هيءَ ڏاڙهي رت ۾ رنگين نه ٿيندي. معاويه ان ماءُ جو پٽ آهي جنهن سيدالشهداء جو جگر انتهائي شوق سان ڳولي جنگ احد ۾ چٻاڙيو هو." علي عليه السلام جو جواب ٻڌي معاويه جا اهي ٽئي ماڻهو شام موٽي آيا ۽ معاويه کي اچي اميرالمؤمنين جا لفظ ٻڌايائون. معاويه اها خوشخبري ٻڌي ڏاڍو خوش ٿيو ته هو دير سان مرنديو.

رشيد هجري جي شهادت

حضرت علي عليه السلام جن کوفي ۾ پنهنجن دوستن جي هڪ جماعت سان گڏ نخلستان ۾ هڪ وڻ جي هيٺان ويهي خرمو کائي رهيا هئا. رشيد هجري اميرالمؤمنين کي عرض ڪيو ته، "ڪهڙو نه سنو ۽ لذيت خرمو آهي." پاڻ عليه السلام فرمايو ته، "منهنجي وفات کانپوءِ توکي هن وڻ جي ڪاٺيءَ تي ڦاهيءَ تي چاڙهيو ويندو."

رشيد هجريءَ جو بيان آهي ته مان جناب اميرالمؤمنين ع جي وفات کانپوءِ روزانو انهيءَ وڻ کي پاڻي ڏيندو هئس ته جيئن اهو وڻ سائو ستابو رهي، سڪي نه وڃي پر هڪ ڏينهن آيس ته ڏنر اهو وڻ مَرُجھائجي چڪو آهي ۽ سڪڻ لڳو آهي. هڪ ڏينهن آيس ته انهيءَ سڪل وڻ جو مٿيون اڌ ٽٽڻ ڪو ڪپي کڻي ويو هو، باقي اڌ ٽٽڻ کي ڪٽي ڪوه جو چرخو ٺاهيو ويو هو. هڪ ڏينهن اوچتو هڪ همراه مون وٽ آيو ۽ چيائين ته، "امير عبدالله توکي دربار ۾ سڏايو آهي." جڏهن مان ان جي محل جي دروازي تي پهتس ته ڏنر ته وڻ جو اڌ ڪپيل ٽٽڻ محل جي دروازي تي پيو هو. مون ان کي لت هڻي چيو ته، "مون کي هتي تولا ۽ آندو ويو آهي." نيٺ مون کي ابن زياد جي دربار ۾ پيش ڪيو ويو. ان دربار ۾ مون کي حڪم ڏنو ته حضرت علي ع ابن ابي طالب جا ڪوڙ بيان ڪر. "مون هن کي جواب ڏنو ته، "خدا جو قسم! حضرت علي ع ڪڏهن به ڪوڙ نه ڳالهائيو هو." اهو ٻڌي ابن زياد ڪاوڙ ۾ اچي ويو، مون هن کي اهو به ٻڌايو ته هن مون کي منهنجي موت جي بشارت به ڏني هئي ۽ مون هن سان سمورو واقعو بيان ڪيو.

انهيءَ تي ابن زياد چيو ته، "مان علي ع جي ڳالهه کي غلط ثابت ڪري ڏيکاريندس، تنهنجا هٿ پير ڪٽي، توکي زندهه ڇڏي ڏيندس ته جيئن علي ع جو ڪوڙ ثابت ٿي سگهي." مون چيو، "مشڪل ڪشا ڪڏهن به ڪا غلط ڳالهه ناهي ڪئي." نيٺ انهيءَ مردود جي حڪم

سان رشيد هجريء جا هٿ پير ڪٽيا ويا. پاڻ انهيءَ حال ۾ اهل بيت جو شان بيان ڪندو رهيو ۽ ماڻهن کي چوندو هو ته، "منهنجون ڳالهيون لکي ۽ ٻڌي وٺو، ان کان اڳ جو منهنجي زبان کي ڪٽيو وڃي." ابن زياد کي جڏهن خبر پئي ته رشيد هجري رضه اڃا تائين اهل بيت جو شان بيان ڪري رهيو آهي ته هن حڪم ڏنو ته رشيد هجري رضه جي زبان کي ڪٽيو وڃي ۽ ايئن جڏهن رشيد هجري رضه جي زبان کي ڪٽيو ويو ته هن شهادت ماڻي ۽ اميرالمؤمنين جي پيشن گوئي صحيح ثابت ٿي."

هڪ اشاري سان

هڪ سال فرات نديءَ ۾ وڏي ٻوڏ آئي، جنهن ڪري اهلِ ڪوفه جا فصل تباهه ۽ برباد ٿي رهيا هئا. ڪوفي وارن جي هڪ جماعت اميرالمؤمنين عليه السلام جي درٻار ۾ آئي ۽ عرض ڪيائون ته، "درياهه جي ٻوڏ سبب اسان جا گهر ۽ فصل تباهه ٿي رهيا آهن. دعا ڪريو ته ٻوڏ جو زور گهٽجي."

پاڻ عليه السلام آيا، گهر اندر ويا، ڪجهه دير بعد ٻاهر آيا ته خرڻه رسول الله ص پاتل هو. سندن چهرو مبارڪ روشن سج جيان چمڪي رهيو هو. پاڻ عليه السلام گهوڙي تي سوار ٿيا، حسن ع ۽ حسين ع به ساڻ هئا، ماڻهن جي هجوم سان گڏ فرات نديءَ وٽ پهتا. هٿ ۾ جهليل عصا سان فرات نديءَ جي پاڻيءَ کي پوئتي هٽڻ جو اشارو ڪيائون ته پاڻي هڪ دم پوئتي هٽي ويو. ماڻهن کان پڇيائون ته، "ايترو ڪافي آهي؟" ماڻهن عرض ڪيو ته، "نه، اڃان ڪجهه گهٽ ٿئي." وري پاڻ ع عصا سان پاڻيءَ کي اشارو ڪيائون. پاڻي هڪ گز ٻيو به پوئتي هٽيو. ماڻهن چيو، "اڃان ڪجهه گهٽ ٿئي." پاڻ وري پاڻيءَ کي اشارو ڪيو ته هن ڀيري به پاڻي هڪ گز گهٽ ٿيو. نيٺ ماڻهن چيو، "بس اميرالمؤمنين هاڻي پاڻي صحيح جاءِ تي آهي."

علي ۽ جو حڪم ۽ وڻ

حضرت علي ۽ اميرالمؤمنين جنگِ صفين تي وڃي رهيا هئا ته، رستي ۾ هڪ جهنگ ۾ قيام ڪيائون. پاڻ ۽ طهارة لاءِ وڃڻ جو ارادو ڪيو ته منافقن جي هڪ جماعت چيو، "اچو ته پاڻ ۽ کي ڏسون." حضرت علي ۽ کي سندن باطني صفائي سبب انهن جي ناپاڪ ارادن جي خبر پئجي وئي. ان جڳهه تي ٻه وڻ هئا، انهن ٻنهي جي وچ ۾ هڪ فرلانگ جو فاصلو هو. پاڻ ۽ پنهنجي دادلي غلام قنبر کي فرمايو، "انهن ٻنهي وڻن وٽ وڃ ۽ انهن کي چئو ته علي ۽ حڪم ڏئي ٿو ته ٻئي وڻ پاڻ ۾ ملي وڃو." غلام قنبر پاڻ ۽ جو حڪم انهن وڻن کي ڏنو، ٻئي وڻ پنهنجي جاءِ تان هٽي هڪٻئي سان ايتري تائين جڙي ويا جو پاڻ ۽ لاءِ پردو ٺهي ويو. پوءِ پاڻ ۽ فرمايو، "مون کي انهن وڻن جي پردن جي ضرورت ناهي. وڻ پنهنجي پنهنجي جاءِ تي وڃن." ٻئي وڻ پاڻ ۽ حڪم سان پنهنجي پنهنجي جاءِ تي هليا ويا. حضرت علي ۽ اميرالمؤمنين ريگستان ۾ وڃي ويهي رهيا، جڏهن منافق پاڻ ۽ طرف ڏسڻ جو ارادو ڪن ته انڌا ٿي وڃن ۽ جڏهن منهن ٻئي طرف ڦيرين ته ٺيڪ ٿي وڃن. ايستائين جو اميرالمؤمنين پنهنجي عمل مان فارغ ٿي ويا.

ڏاڙهونءَ جو خشڪ وڻ

هڪ ڏينهن اميرالمؤمنين حضرت علي عليه السلام هڪ خشڪ ڏاڙهونءَ جي وڻ هيٺان ويٺا هئا. پاڻ سان گڏ ڪوڙ سارا دوست به هئا. پاڻ ۽ انهن کي مخاطب ٿي فرمايائون، "اڄ مان توهان کي پنهنجي هڪ نشاني ڏيندس." حاضرين چيو، "نڪ آهي." پاڻ عليه السلام انهن کي چيو، "وڻ کي غور سان ڏسندا رهو." ڏسندڙن ڏٺو ته اهو خشڪ وڻ آهستي آهستي سرسبز ٿيڻ لڳو، انهيءَ ۾ گل ۽ ميوا نڪري آيا. ماڻهن چيو ته، "اهڙو وڻ اڄ تائين ناهي ڏٺو ۽ نه ئي اهڙا گل ۽ ميوا ڏنا اٿئون." پاڻ فرمايائون ته، "توهان سڀ واري واري سان هن مان هڪ هڪ ڏاڙهون ٽوڙيو." سڀني حڪم موجب ڏاڙهون ٽوڙڻ شروع ڪيا. ڪجهه ماڻهن ته ڏاڙهون ٽوڙيا ۽ ڪجهه اهڙا هئا جن تاريءَ ڏانهن هٿ وڌايو ته اها تاري انهن کان پري ٿي پئي وئي.

ماڻهن حيرت مان اميرالمؤمنين کان سوال ڪيو ته، "ايئن ڇو آهي؟ ڪجهه ماڻهن ته ميوا حاصل ڪيا ۽ ڪجهه ماڻهن کان وڻ جون ٽاريون به پري ٿي وڃن پيون؟"

پاڻ عليه السلام فرمايو، "ڪجهه ته منهنجا سڃا محب آهن ۽ دل سان مون کي چاهن ٿا، انهن کي ته ميوا حاصل ٿيو پر ڪجهه منافق آهن، دل ۾ دشمني رکن ٿا، انهن کان وڻ جون ٽاريون به پري پڃن پيون. ۽ قيامت جي ڏيهن به ايئن ئي ٿيندو، جيڪي منهنجا چاهيندڙ هوندا، مون سان گڏ جنت ۾ هوندا ۽ جنهن شيءِ جي خواهش ڪندا، اها شيءِ پاڻ انهن ڏانهن هلي ايندي ۽ منهنجا دشمن جنت جي شين کان هميشه محروم رهندا."

ڪوفي کان مديني تائين

هبيير ع بن عبدالرحمان جو بيان آهي ته هڪ ڏينهن ڪوفي ۾ مان اميرالمؤمنين حضرت علي ع جي دٻار ۾ حاضر هئس، مون کي ڏسي پاڻ فرمايائون ته، "اي هبيير! تنهنجي دل پنهنجي اهل عيال سان ملڻ لاءِ مديني ڏانهن وڃڻ تي چاهي." مون عرض ڪيو ته، "يا اميرالمؤمنين! اهو سچ آهي." پاڻ فرمايائون، "عشاء جي نماز کانپوءِ منهنجي گهر جي ڇت تي اچي ويجهانء." مان عشاء جي نماز پڙهي اميرالمؤمنين جي گهر جي ڇت تي پهچي ويس. پاڻ عليه السلام مون کي ڏسي فرمايائون، "اڪيون بند ڪر." مون پنهنجون اڪيون بند ڪيون. وري مون کي فرمايائون، "هاڻ اڪيون کول." جڏهن مون اڪيون کوليون ته ڏٺم ته مان پنهنجي گهر جي ڇت تي مديني ۾ بيٺو آهيان. پاڻ ع مون کي فرمايائون، "وچ خاندان سان ملي مون وٽ هليو اچ." مان گهروارن سان ملي واپس پنهنجي گهر جي ڇت تي آيس ته اميرالمؤمنين عليه السلام فرمايو، "هاڻ اڪيون بند ڪر." جڏهن ٻيهر اڪيون کوليم ته پنهنجو پاڻ کي ڪوفي ۾ جناب اميرالمؤمنين جي گهر جي ڇت تي ڏٺم. پاڻ ع مون کي فرمايائون ته، "اي هبيير ع! ماڻهو چون ٿا ته هڪ جادوگر يا ٿي عورت هڪ رات ۾ عراق کان هندوستان جادوء جي زور تي پهچي ويندي هئي. ان کانسواءِ آصف برقيا وٽ هڪ ڪتاب هو، جنهن جي علم جي زور تي هن اک ڇنڀ ۾ ملڪ سبا بلقيس جو تخت حضرت سليمان جي درٻار ۾ حاضر ڪيو هو ته پوءِ مان ته پيغمبر خدا جو وصي آهيان ۽ مون وٽ خدا جي چئن ڪتابن جو علم آهي ته پوءِ مان ڇا ڪيئن نه اهڙين ڳالهين جو مالڪ هوندس، جيڪي ڪافرن وٽ جادوء جي زور تي هيون؟ خدا اسان کي ايترو علم ڏنو آهي جو پنهنجي خواهش کي پاڻ پورو ڪري سگهون.

پٽر مان موتي

حضرت علي عليه السلام هڪ ڏينهن پنهنجن ساٿين سان ڪوفي جي مسجد ۾ تشریف فرما ٿيا. اتي هڪ همراه آيو ۽ چيائين، ”مون کي سخت حيرت آهي ته دنيا ٻين ماڻهن وٽ ته آهي پر عليءَ وٽ ناهي.“ حضرت عليءَ ان همراه کي مخاطب ٿي فرمايو، ”شايد توکي اهو گمان آهي ته اسان دنيا جي دولت جا گهرجائو آهيون ۽ اها اسان کي نه ٿي ملي.“ پاڻ زمين تان ننڍڙا ننڍڙا پٿر کڻي مٺ ۾ بند ڪري هٿ کوليائون ته اهي پٿر قيمتي موتين ۾ تبديل ٿي چڪا هئا. ”انهيءَ کانپوءِ پاڻ فرمايائون ته، ”جيڪڏهن اسان دولت چاهيون ها ته اسان وٽ سون ۽ چانديءَ جا ڍير هجن ها پر سوڍ ۽ چاندي اسان لاءِ پٿرن وانگر آهي.“ پاڻ هٿ ۾ جهليل موتين کي پٽ تي اڇلايائون ته اهي اڳ جيان ننڍڙا ننڍڙا پٿر بڻجي ويا.

يهودين جي مشڪري

شيخ فريد گنج شڪر رح ڪتاب ”راحت القلوب“ ۾ ڪتاب ڪوڪب دريءَ جي حوالي سان لکيو آهي ته، ”هڪ ڏينهن ڪجهه يهودي هڪ فقير کي پڪڙي آيا ۽ ان کي چيائون، ”هو سامهون شاهه مردان شير يزدان اچي پيو، انهيءَ کان وڃي خيرات ۾ ڪجهه گهر....“ اهو فقير حضرت علي ع وٽ آيو ۽ پنهنجي ضرورت بيان ڪيائين. پاڻ عليه السلام پنهنجي لباس اندر ڪجهه ڳوليائون پر ان وقت سائل کي ڏيڻ لاءِ وٽن ڪجهه به نه هو پر پنهنجي باطني روشنيءَ سبب سمجهي ويا ته انهيءَ فقير کي آزمائش لاءِ يهودين موڪليو آهي، سو فقير کي چيائون ته، ”تون پنهنجي ساڄي هٿ جي مٺ بند ڪر ۽ ان کي گهر تائين کولجانءِ نه...“ پوءِ پاڻ درود پاڪ ڏهه ڀيرا پڙهي فقير جي بند هٿ تي شوڪاريائون ۽ ان کي وڃڻ جي اجازت ڏنائون. جڏهن اهو فقير يهودين وٽ آيو ته يهودين ان کان پڇيو، ”توڪي شاهه مردان وٽان ڇا مليو؟“ فقير چيو، ”بظاهر ته ڪجهه ناهي مليو، باقي بند مٺ تي درود پاڪ پڙهيو اٿائين.“ يهودين چيو، ”اها بند مٺ ته ڪول.“ فقير جيئن ڪي مٺ کولي ته يهودي حيران ٿي ويا. فقير جي هٿ تريءَ تي ڳاڙهي رنگ جا چمڪندڙ ڏهه دينار هئا. مشڪل ڪشا جي اها ڪرامت ڏسي اهي يهودي متاثر ٿيا ۽ يڪدم پنهنجي خاندان سميت ڪلمو پڙهي مسلمان ٿي ويا.

قاتل ڪير آهي؟

زهرت الرياض ۽ احسن الكبار ۾ مثير تمار رضه کان روايت آهي، جنهن کي ڪوڪب دري صفحي 368 جي حوالي سان لکيو پيو وڃي، ته هڪ ڏينهن مان اميرالمؤمنين جي خدمت ۾ حاضر ٿيوس، پاڻ ۽ سان گڏ اصحابين جي جماعت به موجود هئي جو اوچتو هڪ ماڻهو ڦڪي رنگ جو عمامو مٿي تي ٻڌي پاسي ۾ تلوار لڳائي حاضر ٿيو ۽ بلند آواز ۾ چوڻ لڳو ته توهان مان ڪير آهي جيڪو سڄي عمر ۾ جنگ جي ميدان مان ڪڏهن ڀڳو نه هجي، پنهنجي بهادريءَ سان دشمنن کي زير ڪيو هجي، جنهن جي ولادت بيت الله ۾ ٿي هجي، جيڪو اخلاق ۽ وصفن ۾ ڪمال کي پهتو هجي، جيڪو سمورين جنگين ۾ محمد مصطفيٰ صه جو حامي ۽ مددگار رهيو هجي، عرب جي مشهور سورمي عمرو بن عبدو ۽ مرهب کي قتل ڪيو هجي؟ ڪير آهي جنهن خيبر جي دروازي کي هڪ حملي ۾ اڳڙيو. "اميرالمؤمنين ۽ ان ماڻهوءَ جون ڳالهيون ٻڌيون ۽ فرمايو، "اي سعيد بن افضل اهو ماڻهو مان آهيان، پڇ جيڪو ڪجهه مون کان پڇڻ چاهين ٿو، مان ئي آهيان ڀڄي، قيدين ۽ زخمي دٻن جو مرهم، مان ئي آهيان اهو ماڻهو جنهن جون وصفون توريت، انجيل، زبور ۽ فرقان ۾ لکيل آهن. "ان شخص چيو، "اسان کي خبر آهي ته تون ئي رسول خدا صه جو وصي ۽ الله جي ولين جو پيشوا آهين ۽ سيدالمرسلين کانپوءِ زمين ۽ آسمان جي حڪومت تنهنجي لاءِ آهي. "فرمايائون، "ها، ايئن ئي آهي. "پاڻ ۽ فرمايو، "سوال ڪر، جيڪو تنهنجي دل چوي. "اعرابي پاڻ ۽ جي خدمت ۾ عرض ڪيو، "مان سٺ هزار مُردن طرفان جن کي عقيمه چون ٿا نائب بڻجي آيو آهيان ۽ هڪ مُردو کڻي آيو آهيان، جنهن جي قتل بابت تڪرار آهي، جيڪڏهن توهان ان مُردي کي زندهه ڪري ڏيکارو ته اسان کي حقيقي طور تي خبر پئجي وڃي ته رسول خدا صه جو وصي

پنهنجي دعويٰ ۾ سچو آهي. "ابن مثير رضه بيان ڪن ٿا ته حضرت علي ع اميرالمؤمنين مون سان مخاطب ٿي فرمايو، "ڪوفي جي ڪُنڊ ڪڙچ ۾ اعلان ڪيو وڃي ته جيڪو به علي ابن ابي طالب جي ڪرامتن، جيڪي حق تعاليٰ کين عطا ڪيون آهن انهن جو مشاهدو ڪرڻ چاهي ٿو ته اهو ڪُل نجف ۾ وڃي حاضر ٿئي." ابن مثير رضه بيان ڪن ٿا ته مون پاڻ ع جي حڪم مطابق ڪوفي ۾ اعلان ڪري ڇڏيو. ٻئي ڏينهن صبح جي نماز کان فارغ ٿي جهنگ طرف متوجہ ٿيا. ڪوفي وارا پاڻ ع جي پويان هئا. جڏهن پاڻ مقرر جاءِ تي پهتا ته ان اعرابي کي فرمايو، "ان جنازي کي حاضر ڪيو وڃي." پاڻ ع جي سامهون جناز آندو ويو، ڪپڙو هٽائي ڏٺائون ته هڪ جوان آهي، جيڪو تلوارن سان ٽڪرا ٽڪرا ڪيو ويو آهي. پاڻ ع ان اعرابي کي فرمايو، "هن جوان کي قتل ٿئي ڪيترا ڏينهن گذريا آهن؟" اعرابي عرض ڪيو، "ايڪيتاليهه ڏينهن ٿي چڪا آهن." پاڻ ع فرمايو، "هن جي خون جا طالب ڪير آهن؟" اعرابي عرض ڪيو، "قوم جا پنجاه ماڻهو هن جي خون جا طالب آهن." اميرالمؤمنين فرمايو، "هن کي هن جي چاچي قتل ڪيو آهي، جنهن جو نالو حريث بن حسان آهي، هن پنهنجي ڌيءَ هن سان پرڻائي هئي، هن ان کي ڇڏي ٻيءَ عورت سان نڪاح ڪيو هو. ان ڪري هن جي چاچي هن کي قتل ڪيو آهي." اعرابي عرض ڪيو، "يا اميرالمؤمنين اسان جو به خيال اهو آهي جيئن توهان فرمايو پيا پر مان ان ڳالهه تي راضي ناهيان جيستائين توهان مُردِي کي زندهه نه ڪريو." ان وقت پاڻ ع ڪوفي وارن سان مخاطب ٿي فرمايو، "اي ڪوفي وارو! بني اسرائيل جي ڊگي الله تعاليٰ جي ويجهو نبيءَ آخرالزمان صه جي وصي کان وڌيڪ ناهي جو بني اسرائيل جي هڪ جماعت ان ڊگيءَ جو هڪ عضوو ان مُردِي تي لڳايو هو، جنهن کي قتل ٿئي هڪ هفتو گذري چڪو هو. حق تعاليٰ ان کي زندهه ڪيو. مان به پنهنجو هڪ

عضو هن مُردِي تي لڳايان ٿو، جيڪو ان شيءِ کان جنهن کي بني اسرائيل هن مقتول تي لڳايو هو. " پاڻ ۽ اهو فرمائي ساڄو پير ان مقتول تي لڳائي فرمايو، "اي جوان الله جي حڪم سان آڻي بيٺهه." اهو جوان زندهه ٿي ويو ۽ عرض ڪيو، "مان حاضر آهيان، مان حاضر آهيان." اميرالمؤمنين فرمايو، "تو کي ڪنهن قتل ڪيو آهي؟" هن جواب ڏنو، "مون کي منهنجي چاچي حريث بن حسان قتل ڪيو آهي ۽....."

اميرالمؤمنين جيڪو سبب ڄاڻايو هو ان شخص اهو ئي بيان ڪيو. جڏهن سمورن ماڻهن ان عجيب ۽ غريب واقعي جو مشاهدو ڪيو ته سمورا ماڻهو اميرالمؤمنين جي ساراهه ڪرڻ لڳا. ان کانپوءِ اميرالمؤمنين فرمايو، "اي اعرابي، تون وڃ، پنهنجي قوم کي هن اکين ڏئي واقعي جي خبر ڏي." هن عرض ڪيو، "يا اميرالمؤمنين اسان خدا سان عهد ڪيو هو ته جناب جي خدمت کان جدا نه ٿينداسين." اهي ماڻهو پاڻ ۽ جي خدمت ۾ رهيا، ايستائين جو جنگِ صفين ۾ شهيد ٿيا.

يهوديءَ جو مال

حضرت علي عليه السلام پنهنجي خلافت واري دؤر ۾ هڪ ڏينهن ڪوفي جي بازار مان گذري رهيا هئا، پاڻ ۽ هڪ يهوديءَ کي ڏٺائون، جيڪو پنهنجي مٿي تي ٻار ٻار هٿ هڻي چئي رهيو هو ته، "اي مسلمانو! توهان جاهليت تي عمل پيرا آهيو ۽ اسلام جي قاعدن تي نه ٿا هلو." پاڻ يهوديءَ جو آواز ٻڌي ان کي سڏ ڪندي پڇيائون، "اي يهودي! توکي مسلمانن کان ڪهڙي تڪليف پهتي آهي." يهوديءَ جواب ڏنو، "مان واپاري آهيان، مون وٽ 60 گڏه مال سان ڀريل هٿا ۽ جڏهن مان فلاڻي ماڳ تان گذريس ته قورو منهنجو سمورو مال ڦري ويا." امير علي عليه السلام يهوديءَ کي چيو، "تون گهٻراءَ نه، تنهنجو مال ضايع نه ٿيندو." غلام قنبر کي حڪم ڏنائون ته، "منهنجو گهوڙو ڪاهي اچ." پاڻ گهوڙي تي سوار ٿي ڪجهه سائين سان گڏ انهيءَ جاءِ تي پهتا جتي يهوديءَ کان مال ڦريو ويو هو. پاڻ انهيءَ جاءِ تي هڪ لڪير ڪاٺيءَ سان چڪيائون ۽ چيائون، "سڀ ماڻهو هن لڪير جي اندر اچي وڃو ۽ هن جاءِ کان پوئتي نه هڻجو، نه ته جن توهان کي اڏائي ڪڍي ويندا." پوءِ پاڻ فرمايائون ته، "اي جنڻو! جيڪڏهن توهان يڪدم هن يهوديءَ جو مال واپس نه ڪڍي آيو ته پوءِ مون ۾ ۽ توهان ۾ جيڪو معاهدو ٿيل آهي سو ٽٽي ويندو ۽ مان توهان کي تلوار سان ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڇڏيندس، اهو آواز ٻڌندي ئي جن چوڻ لڳا.

"اي پيغمبر خدا جا وصي! اسان خدا ۽ ان جي رسول صلي الله عليه وآله وسلم جا فرمانبردار آهيون ۽ توهان جا به اطاعت گذار آهيون. اسان جي غلطي معاف فرمايو" انڪانپوءِ يڪدم يهوديءَ جو ڦريل مال ۽ ان جا 60 گڏه اچي حاضر ٿيا، امير المؤمنين اهو مال يهودي جي حوالي ڪندي فرمايو، "پنهنجو مال سنڀالي وٺ، هڪ سوئي جيترو به مال گهٽ هجي ته مان توکي ڏيان.

يهودي مال جو جائزو ورتو ته اهو پورو هو، ان کان پوءِ يهودي امير المؤمنين وٽ اچي مسلمان ٿي ويو.

گستاخي جو انجام

ابن ايوب کان روايت آهي ته، خالد بن عبدالملڪ مرورتي جيڪو شام جو حاڪم هو مون کي کي خط لکي گهرايو ته مان حضرت علي عليه السلام جي شان ۾ گستاخي ڪيان، مان اها ڳالهه ڄاڻي اتان فرار ٿي ويس. پر ابن صفوان جيڪو ابو خلف جو پٽ هو مون کان گهوڙو گهريو ته جيئن خالد وٽ وڃي جناب امير المؤمنين جي شان ۾ گستاخي ڪري پر مون هن کي گهوڙو نه ڏنو. هو چار ميل پنڌ هلي پهتو ۽ خالد جي حق ۾ منبر تي چڙهي قبيلي ڏانهن منهن ڪري، حضرت علي امير المؤمنين جي شان ۾ گستاخي ڪرڻ لڳو.

راوي بيان ٿا ڪن ته: هڪ شخص مسجد نبوي ص ۾ ويٺل هو ان تي ٿورو ننڊ جو غلبو ٿيو ته هن ڏٺو. رسول الله جي مزار مبارڪ ڦاٽي پئي ۽ ان مان هڪ هٿ ٻاهر نڪتو ۽ آواز آيو، اي ڪوڙ ڳالهائيندڙ انسان، توتي خدا جي لعنت هجي ۽ خدا توکي انڌو ڪري، بس ان کان پوءِ ابن صفوان منبر تان انڌو ٿي هيٺ لٿو. امير المؤمنين جي شان ۾ گستاخي ڪرڻ جي سزا ابن صفوان کي اها ملي ته هو سموري عمر انڌو رهيو ۽ انڌو ئي مري ويو.

منافقن جي سازش

حضرت امام حسن عسڪري کان روايت آهي ته جڏهن پاڻ سبگورن صلي الله عليه وآله وسلم جن غزوه تبوك طرف ڏيان فرمايو، جناب اميرالمؤمنين حضرت علي عه ڪي مديني ۾ پنهنجو نائب مقرر فرمايو. منافقن جڏهن اهو ڏٺو ته پاڻ پئي پائڻ پاڻ ۾ جدا آهن. انهن ٻنهي ڪي ختم ڪرڻ آسان رهندو. ڪجهه بدبختن جناب امير عه جي رستي ۾ هڪ گهرو ڪوهه ڪوٽي ان ڪي ڪائين وغيره سان ڍڪي ڇڏيو ۽ جيڪي ٻيا منافق پاڻ صلي الله عليه وآله وسلم جن سان گڏ هئا تنهن چوڏنهن ماڻهن ڪي ڪارو لباس پهراڻي عقبه جي مٿان ويهاري ڇڏيو ۽ پٿرن سان ڀريل مٽڪا انهن حوالي ڪيا ته جيئن هو مٿان کان ڪيرائي سرور ڪائنات عه جي ناه ڪي چيڙائن. جبرائيل عليه السلام انهن منافقن جي سازش کان پاڻ سبگورن عه ڪي آگاهه فرمايو، جڏهن حضرت علي اميرالمؤمنين عه ڪجهه مومنن ڪي وٺي پاڻ سبگورن عه جي استقبال لاءِ ڪوهه وٽ پهتا، جيڪو منافقن پاڻ عه ڪي ڪيرائڻ لا ڪوٽيو هو، ته ان وقت پاڻ عه جي گهوڙي پنهنجي زبان سان ان ڪوهه جي خطري کان پاڻ عه ڪي آگاهه ڪيو. پاڻ عه جواب ۾ فرمايو ته، "تون هل، ڪوهه پاڻهي ختم بند ٿي ويندو." پاڻ عه وڏي اطمينان سان ان ڪوهه ڪي پار ڪري ويا. منافق گهاٽ ۾ ويٺل هئا پر اهو ڏسي هڪا ٻڪا رهجي ويا ته جناب عه جو گهوڙو وڏي آرام سان ان ڪوهه ڪي پار ڪري ويو. جناب اميرالمؤمنين پنهنجن ساٿين ڪي فرمايو، "ڪن ڪچرو صاف ڪري ڇڏيو، ڇو جو پاڻ صلي الله عليه وآله وسلم تشریف فرما ٿي رهيا آهن." جڏهن ڪن ڪچرو هٽايو ويو ته هڪ گهرو ڪوهه ظاهر ٿيو. حضرت علي عه پنهنجي گهوڙي کان پڇيو ته هي ڪوهه ڪنهن ڪوٽيو آهي ۽ ڪنهن جي حڪم سان ڪوٽيو ويو آهي؟ جواب ۾ تن ماڻهن جا نالا ڪنيا ويا. پاڻ عه جي ساٿين عرض ڪيو، "يا اميرالمؤمنين پاڻ سبگورن عه ڪي به

جاڻ ڪري ڇڏيو. ” پاڻ ۽ جواب ڏنو، ” انهن کي حق تعاليٰ وحي ذريعي خبردار ڪيو آهي. ” پاڻ سڳورن صہ پنهنجن اصحابين کي فرمايو، ”جبرائيل ۽ منافقن جي انهيءَ چال کان مون کي خبردار ڪري ڇڏيو آهي، جيڪو انهن مديني ۾ علي ۽ بن ابي طالب سان ڪيو آهي. خدا ان کي دشمنن جي شر کان محفوظ رکيو آهي. ” پر مخالفن يقين نہ ڪيو ۽ اهو شڪ ڪيو تہ علي ۽ جي وفات جي خبر پهچي وئي آهي، جيڪا اسان کان لڪائي پئي وڃي. ان وقت حضرت علي ۽ اميرالمؤمنين اصحابين جي هڪ جماعت سان گڏ پاڻ سڳورن صہ جي خدمت ۾ حاضر ٿيا ۽ سمورو واقعو بيان ڪيو. انهن منافقن انهن ڳالهين کي جادو سمجهيو ۽ چيو تہ معاذ الله محمد صہ ۽ علي ۽ ٻئي جادوءَ ۾ پوري مهارت رکن ٿا ۽ اهي چوڏنهن ماڻهو جيڪي عقبه جي چوٽيءَ تي پٿرن سان پريل مٽڪا کڻي ويٺا هئا، پاڻ سڳورن صہ جي حڪم سان عمار رضہ بن ياسر رضہ انهن جي آڻن جي مهارت کولي ڇڏي، انهن آڻن انهن کي چوٽيءَ تان هيٺ اڇلايو، اهي زخمي ٿي پيا، جيستائين اهي منافق زندهه رهيا ايستائين انهن جا زخم نڪ نہ ٿيا، تہ جيئن ماڻهن کي خبر پوي تہ اها انهن جي چالاڪين ۽ فريب جي علامت آهي.

لشکر جي شکايت

کفايت المؤمنين ۾ لکيل آهي ته صفين جي جنگ ۾ حضرت علي عليه السلام جو لشکر اهڙي هنڌ ترسيل هو جتي ڪجهه ڏينهن کانپوءِ لشکر کي کاڌ خوراڪ جي ڪمي ۽ بک اچي سوڙهو ڪيو. ماڻهن وٽ ضرورت جون شيون کڻي ويون هيون. اهل لشکر اچي امير المؤمنين کي چيو ته "اسان وٽ هاڻ هڪ ڏينهن جي کاڌ خوراڪ پاڻي ۽ جانورن جو گاهه وغيره بچيو آهي، جنهن ڪري سڀ پريشان آهيون. مشڪل ڪشا لشکر وارن جي شڪايت ٻڌي پوءِ پاڻ لشکر گاهه کان ٻاهر اچي هڪ مٽيءَ جي دڙي تي چڙهي، بارگاهه الاهي ۾ کاڌ خوراڪ جي کوٽ ۽ جانورن جي گاهه پني جي انتظام واسطي عرض ڪيو، دعا گهرڻ کانپوءِ پاڻ دڙي کان لشکر ڏانهن روانا ٿيا، پاڻ اڃا لشکر وٽ نه پهتا هئا ته اوچتو ڪٿان ڪو قافلو ظاهر ٿيو، سمورن لشکر وارن انهيءَ قافلي وارن کان ڪپڙا لٽا، کاڌ خوراڪ، پاڻي ۽ انساني ضرورت جو هر سامان خريد ڪيو. جڏهن لشکر جي ضرورت پوري ٿي ته اهو قافلو جهنگ ڏانهن ائين گم ٿي ويو جڏهن غيب مان آيو هو.

ڪٿي جي صورت

ڪفايت المؤمنين ۾ لکيل آهي ته هڪ خارجي ۽ هڪ مومن کي ڪنهن مقدمي جي سلسلي ۾ امير المؤمنين علي عليه السلام جي سامهون پيش ڪيو ويو.

مومن جو خارجي ڏانهن حق نڪتو. جنهن تي خارجي چيو ته "اي عليءَ! تو حق وارو فيصلو ناهي ڪيو ۽ انصاف کان ڪم ناهي ورتو." پاڻ عليه السلام کيس فرمايو، اڃا توکي رسول خدا جي وحي تي شڪ آهي ته مان رسول الله جي پيروي کان هٽي ڪري ڪو فيصلو ڪندس.

پاڻ عليه السلام اڃا اهو فرمائي رهيا هئا جو اهو خارجي يڪدم ڪٿي جي شڪل اختيار ڪري ويو. جڏهن خارجي اهو ماجر وڌو ته پڇتا۽ جا لڙڪ وهائڻ لڳو ۽ معافي گهرڻ لڳو. امير عليه السلام کي هن جي حالت تي رحم اچي ويو ۽ خارجيءَ جي حق ۾ دعا گهريائون ته اهو وري ڪٿي مان ڦري انسان ٿي ويو.

اتي موجود حاضرين عرض ڪيو يا امير المؤمنين توهان کي معاويہ سان پوءِ جنگ ڪرڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي. ان کي به هڪ اشاري سان ڪٿي جي صورت ۾ آڻي ڇڏيو ها، پاڻ انهيءَ جي جواب ۾ قرآن جي هيءَ آيت تلاوت فرمايائون ته، ترجمو: "انهن ماڻهن جي عذاب ۽ حساب ڪتاب ۾ تڪڙ نه ڪيو، ڇاڪاڻ ته اسان انهن لاءِ خوفناڪ عذاب تيار ڪري رکيو آهي.

مشرڪ جو انڪار

سيد علي واعظ کان روايت آهي ته سرورِ كائنات صلي الله عليه وآله وسلم جن جي وفات کانپوءِ هڪ ڏينهن حضرت علي ع امير المؤمنين مسجد ۾ واعظ فرمائي رهيا هئا ته، "اي مسلمانو! پاڻ سڳورا ص هن دنيا مان رخصت ٿي چڪا آهن. مان سندن وقتي نائب آهيان، جيڪو به توهان جو مسئلو هجي ان کي حل ڪرڻ لاءِ مون سان رابطو ڪريو، ڇو ته لڪل ڳالهين جي مون کي خبر آهي، غيب جو حال مان ڄاڻان ٿو. مان نبين جي علم جو وارث آهيان، مون کي پاڻ سڳورن ص پنهنجن علمن جو محاظ قرار ڏنو آهي. آسمان ۽ زمين جا راز مان ڄاڻان ٿو. سڀني جي ڄاڻ مون کي آهي." ان ميڙ ۾ هڪ مشرڪ به ويٺو هو، جنهن وٽ قارون جيترو خزانو موجود هو. هن کي پنهنجي ملڪيت تي وڏو غرور هو. جڏهن حضرت ع جي اها ڳالهه ٻڌائين ته دل سان هن انڪار ڪيو. مسجد کان ٻاهر نڪتو ئي هو جو الله جي غضب جو شڪار ٿيو. خدا جي حڪم سان هن جي صورت بگڙجي وئي ۽ اهو مشرڪ ڪُٽو بڻجي ويو. جڏهن پنهنجو اهو حال ڏٺائين ته تمام گهڻو شرمسار ٿيو ۽ افسوس ڪرڻ لڳو ۽ مسجد ۾ واپس ويو ته جيئن امير المؤمنين پنهنجي عنايت جي نظر سان کيس حقيقي صورت ۾ تبديل ڪري ڇڏين. جڏهن هي مسجد ۾ داخل ٿيو ته مسلمانن ان کي ڊوڙائي مسجد کان ٻاهر ڪڍي ڇڏيو. هو پنهنجي گهر ڏانهن روانو ٿيو ۽ وڃي پنهنجي قيمتي بستري تي آرام ڪرڻ لڳو. جڏهن ان جي زال ڏٺو ته سندس مڙس جي ڪمري ۾ ڪُٽو ويٺو آهي ته ان پنهنجن نوڪرن جي مدد سان ان ڪُٽي کي ٻاهر ڪڍي تمام گهڻيون لُٽيون هنيون ته جيئن اهو واپس نه اچي. جڏهن ٻاهر ميدان ۾ پهتو ته پاڙي جي ڪُٽن ان تي حملو ڪيو، ڪافي چڪ لڳس. مجبور ٿي ان ڪُٽي جهنگ جو رُخ ڪيو ۽ پوءِ جهنگ ۾ ڦرندو رهيو. ڪا شيءِ کائڻ چاهي ته سندس

نڙيءَ کان هيٺ نه لهي ۽ نه خدا اُن کي موت پيو ڏئي. ان جهنگ ۾ هڪ واريءَ جو دڙو هو. رات ڏينهن ان دڙي جو چڪر لڳائيندو هو ۽ برسات، گرمي، سرديءَ جون مصيبتون برداشت ڪندو هو. جڏهن اهو منافق ڪتو گم ٿي ويو ته ان منافق جي خاندان وارن کي تمام گهڻو فڪر ٿيو، ان جي قبيلي جا ماڻهو هن جي ڳولا ۾ نڪتا پر ڪافي ڪوششن باوجود ان کي نه ڳولي سگهيا. جڏهن هن جو ڪٿي به ڏس پتو نه مليو ته نيٺ ان قبيلي جي ماڻهن اهو ئي سمجهيو ته دشمن ان کي قتل ڪري ڇڏيو آهي. اهڙيءَ طرح ان جي موت جو سوڳ ملهائڻ ويو. ان خدا جي دشمن جي گهر واري جيڪا تمام گهڻي ايماندار هئي، جنهن جي دل محمد ص ۽ آل محمد ص جي محبت سان مالا مال هئي ۽ هئي به تمام گهڻي خوبصورت ۽ جوان. اُن حَسِين عورت پنهنجي مڙس جي ماهر ۾ ڪارو ويس پاتو ۽ ستن سالن تائين ان لباس ۾ رهي ۽ لڳاتار پنهنجي مڙس جي جدائيءَ ۾ ڳوڙها وهائيندي رهي. ٻين عورتن کيس روئڻ کان ڪافي منع ڪيو ۽ چيو ته تنهنجي هڪ هڪ وار جي عيوض توکي مڙس ملي سگهن ٿا، اها عورت انهن عورتن جي ڳالهين سان اڃا وڌيڪ غمزده ٿي، نيٺ شاھ مردان جي خدمت ۾ حاضر ٿي ۽ عرض ڪيائين ته، "مان هڪ مشڪل ۾ اچي وئي آهيان، جنهن جو ڏک مون کي کائي رهيو آهي." حضرت علي ع ان عورت طرف متوجھ ٿي فرمائڻ لڳا، "اي عورت، تون پنهنجو مسئلو بيان ڪر ته جيئن تنهنجي مدد ڪري سگهان ۽ تنهنجي مشڪل کي آسان ڪري توکي ان غم مان نجات ڏياري سگهان." ان عورت عرض ڪيو، "منهنجو مڙس ست سال اڳ اڪيلو گهر مان روانو ٿيو هو، جيڪو لڃا تائين واپس ناهي آيو، جنهن جي هر هنڌ ڳولا ڪئي وئي پر ان جي ڪا ڄاڻ نه ملي سگهي آهي." امير المؤمنين ان عورت جي روئداد ٻڌڻ کانپوءِ فرمايو، "اي عورت تنهنجو مڙس زندهه آهي پر تمام بدحال ۽ پريشان آهي، تون وڃ ۽ گهر وڃي ماني تيار ڪر،

پنهجن مائتن کي گڏ وٺي ماني کڻي وڃ، فلاڻي جڳهه تي هڪ دڙو آهي اتي توکي تنهنجو مڙس ملندو." عورت پنهنجي مڙس جو ڏس ملندي ئي تمام گهڻي خوش ٿي ۽ هڪدم گهر ڏانهن رواني ٿي. گهر اچي سنا سنا کاڌا تيار ڪيائين، ماني کڻي ڪجهه مائتن سان گڏ ان جڳهه تي پهتي ته هڪ دڙو نظر آيو. چئني طرف نظر ڊوڙائي پر ان ويران جاءِ تي ڪوبه ماڻهو نظر نه آيو. هڪ طرف هڪ ڪتو نظر آيو، جيڪو ڪمزوريءَ جي ڪري دڙي تي چڙهي نه ٿي سگهيو. عورت ڪتي وٽ وئي ۽ ڪتو ان جي قدمن ۾ ڪري پيو ۽ ڪمزوريءَ سبب بيهوش ٿي ويو.

ان عورت پنهنجن نوڪرن کي چيو ته هن کي ڪجهه کائڻ لاءِ ڏنو وڃي. جڏهن عورت رحم کائي ان ڪتي کي حلوو کائڻ لاءِ ڏنو ته ڪمزوريءَ سبب ڪتو کائي نه سگهيو. عورت تمام حيران ٿي، پوءِ ان عورت پنهنجن هٿن سان پاڻيءَ جو پيالو ان ڪتي کي پيارڻ چاهيو ته ان پاڻيءَ جي پيالي ۾ ڪاري مٽي ظاهر ٿي. اهو ڏسي عورت وڌيڪ حيران ٿي ۽ چوڻ لڳي، "اي زمين آسمان جا خالق مان نٿي ڄاڻان ته اهو سڀ ڪجهه ڇا آهي؟ مون کي امير المؤمنين فرمايو هو ته هتي توکي تنهنجو مڙس ملندو، مان سندن فرمان موجب هن جهنگ ۾ آئي آهيان پر هتي هن ڪتي کاتسواءِ ڪا شيءِ نظر نه آئي، ۽ مون کي يقين آهي ته ان اعليٰ هستيءَ جو قول ڪڏهن به ڪوڙو نه هوندو آهي." ان کانپوءِ اتان رواني ٿي ۽ امير المؤمنين جي خدمت ۾ پنهنجي ناڪامي بيان ڪئي، تڏهن امير المؤمنين فرمايو، "اهو ڪتو ئي تنهنجو مڙس آهي." عورت جڏهن اهو ٻڌو ته پريشان ٿي وئي ۽ جناب امير ع جي پيرن تي ڪري پئي. درد پريل انداز ۾ عرض ڪيائين، تڏهن امير المؤمنين فرمايو، "تنهنجو مڙس مشرڪ هو، ان خدا ۽ مصطفيٰ صه سان دشمني ڪئي ۽ منهنجي ولايت ۾ شڪ ڪيو. خدا ان جي شڪل بگاڙي ڇڏي." عورت فرياد ڪيو ته، "يا امير المؤمنين منهنجي مڙس کي اصلي صورت ۾ آڻيو." پاڻ عه فرمايو،

"ڪٿي جي گلي ۾ رسو وجهي مون وٽ آڻ." اهو ٻڌي عورت بيحد خوش ٿي. ڪٿو پاڻءَ جي خدمت ۾ آندو ويو. ندامت ۽ شرمساريءَ سبب سندس اکين ۾ ڳوڙها هئا. اميرالمؤمنين دعا فرمائي، ڪٿو هڪدم اصلي صورت ۾ تبديل ٿي ويو. ان شخص اميرالمؤمنين کان معافي گهري ۽ عرض ڪيو ته، "مون توهان جي ولايت تي شڪ ڪيو ۽ پنهنجي غلطيءَ جي سزا ماڻي. هاڻي مان شرڪ نه ڪندس. منهنجي حال تي ڪرم فرمايو ۽ هدايت جي راهه ڏيکاريو." پاڻءَ ان کي معاف فرمايو ۽ ان کي ايمان جي تعليم فرمائي. انهيءَ ماڻهو دين محمدي صه تي ايمان آندو ۽ اهل يقين ۾ داخل ٿي ويو.

پنج سو درهم

هڪ پيري امير المؤمنين حضرت علي عليه السلام هڪ جنگ تي وڃي رهيا هئا. هڪ ماڻهو عرض ڪيو "مولا! اسان جي لشڪر جو تعداد تمام گهٽ آهي"، پاڻ فرمايائون ته: "تنهنجي دل ۾ جيڪو شڪ آهي، ان کي دورڪر، سپاڻي اسان کي ٿي جڻا ملندا، هر جڻي جو تعداد ٻارنهن هزارن جي برابر هوندو"، اهو همراه صبح جو سوير هڪ دڙي تي وڃي بيٺو ۽ لشڪر جو تعداد ڳڻيائين ته اهو تعداد امير المؤمنين جي حڪم مطابق پورو هو، اهو همراه انهيءَ جنگ جا حالات بيان ڪندي چوي ٿو ته: ٻئي ڏينهن جنگ کان اڳ ۾ امير المؤمنين فرمايو ته: "سپاڻي اسان جي جنگ ٿيندي، جنگ اسان کي تينداسين، ۽ جنگ ۾ هٿ آيل مال جي ورهاست ٿيندي ۽ هر ماڻهوءَ کي حصي طور پنج سو درهم ملندا".

ان همراه جو چوڻ آهي ته جنگ شروع ٿي، انهن انهيءَ جنگ ۾ حضرت علي عه کي فتح حاصل ٿي. مخالفن جو سمورو سامان لشڪر جي هٿ آيو.

اهو مال سموري لشڪر ۾ ورهايو ويو ۽ پڇيو ويو ته ڪيترو مال ڪنهن جي حصي ۾ آيو، جواب مليو هر هڪ کي پنج سو درهم مليا آهن ۽ باقي ٻه هزار درهم بچي پيا آهن. پاڻ فرمايائون ته: انهن ٻن هزارن ۾ منهنجو حسين، حسين ۽ محمد حنيفه جو حصو آهي. اهڙي طرح پاڻ جيئن جنگ کان اڳ ۾ فرمايو هئائون ته هر هڪ کي پنج سو درهم ملندا سو هر ڪنهن کي اوترو ئي حصو مليو.

حديث کان انکار

مشهور معروف حديث جيڪا هر عام ۽ خاص ڪتاب ۾ موجود آهي ان حديث کان انڪار ڪندڙن جو انجام جابر انصاري رضه کان هيءَ روايت آهي ته: هڪ ڏينهن حضرت امير المؤمنين ميز تي تشريف فرما ٿيا. خطبو پڙهيائون، جنهن ۾ خدا جي حمد و ثنا کان سواءِ نعت رسول الله به شامل هئي. ان کان پوءِ پاڻ اسعث ۽ انس بن مالڪ کي مخاطب ٿي فرمايائون اشعث جيڪڏهن تو حديث "من كنت مولا فعلي مولا" جناب سرور ڪائنات صلي الله عليه وآله وسلم کان ٻڌي هجي ۽ تون انهيءَ جو انڪار ڪرين ته شهادت کي ادا نه ڪري سگهين. اي خالد تو اها حديث ٻڌي هجي ۽ اڄ منهنجي ولايت لاءِ گواهي نه ڏين ته خدا توکي جاهليت جي طريقي تي موت ڏئي. اي عازب جيڪڏهن تو انهن حديث کي رسول خدا صه کان ٻڌو هجي ۽ گواهي نه ڏين ته الله تعاليٰ توکي اهڙي مرض ۾ مبتلا ڪري جنهن کي تنهنجو عمامو ڍڪي نه سگهي.

انس جواب ۾ عرض ڪيو ته "يا امير المؤمنين! پوڙهائپ جي ڪري مان ويسر جو مريض ٿي ويو آهيان، ان ڪري مون کي اها حديث ياد نه ٿي اچي، ٻين همراهن به عذر پيش ڪري حقيقت کي لکايو.

جابر بن انصاري رضه بيان ڪن ٿا ته خدا جو قسم مون اشعث کي ڏٺو هن جون ٻئي اکيون انڌيون ٿي ويون هيون ۽ چونڌو هو ته: خدا جو شڪر آهي، امير المؤمنين مون لاءِ هن دنيا ۾ ئي رڳو بددعا فرمائي، آخرت جي عذاب لاءِ پاراتو ناهي ڏنو.

خالد جڏهن مئو ته ان جي ڪتنب وارن ان کي گهر ۾ دفن ڪيو ۽ جاهليت واري رسم ادا ڪئي وئي. ابن عازب کي معاويه يمن جو والي مقرر ڪيو هو. اهو اتي ئي فوت ٿيو ۽ مون انس بن مالڪ کي ڏٺو ته اهو ڪوڙهه جي بيماريءَ جو شڪار ٿيو. هو انهن داغن کي عمامي سان ڍڪڻ جي ڪوشش ڪندو هو پر اهي ڪوڙهه جا داغ عمامي سان لڪائي نه سگهندو هو. جيئن امير المؤمنين انهن چٽني لاءِ فرمايو هو ائين ٿيو هو.

بن نيائين جي ڳالهه

ڪفايت المؤمنين ۾ شيخ عبدالواحد بن زيد قدس کان روايت آهي ته مان هڪ دفعي حج تي ويس. طواف دوران مون به چوڪرين کي ڏٺو، جيڪي طواف ۾ مشغول هيون ۽ پاڻ ۾ پنهنجي مدعا مطابق هن طرح قسم ڪائي رهيون هيون، ترجمو: "ان شخص جي حق جو قسم آهي، جيڪو وصيت جي واسطي اڳواڻ چونڊيو ويو آهي ۽ راستي سان حڪم ڪرڻ وارو آهي ۽ خاتون جنت فاطمه رضه جو گهر وارو آهي." مون انهن کان پڇيو، "ڇا توهان ان جو نالو ڄاڻو ٿيون؟" هنن جواب ڏنو، "اهي امير المؤمنين علي ابن ابي طالب ڪل غالب آهن." مون وري پڇيو، "ڇا توهان ڪين سڃاڻو ٿيون؟" انهن ٻنهي ٻارڙين چيو، "ڇو نه، اسان جو پيءُ جنگ صفيين ۾ ساڻن گڏ هو ۽ شهيد ٿيو. اسان جي پيءُ جي شهادت کانپوءِ پاڻ عليه السلام جن اسان جي گهر تشریف فرما ٿيا ۽ اسان جي ماءُ کان پڇيو، "اي ضعيغه ڪيئن آهين؟ ۽ ڪيئن پئي گذري؟" منهنجي ماءُ جواب ڏنو، "يا امير المؤمنين! خيريت سان پئي گذري." اسان ٻئي ڀيري پيون پاڻءَ کي ڇڏڻ لاءِ گهر کان ٻاهر ويون سين. منهنجي ننڍي ڀيڻ پيءُ جي جدائيءَ جي غم ۾ روئندي روئندي اٿندي ٿي وئي. جڏهن حضرت علي امير المؤمنين جي نظر فيض اثر اسان تي پئي ته پاڻءَ جي زبان مان بي اختيار اهو جاري ٿيو، "هنن جو پيءُ مري ويو آهي، جيڪو مصيبتن، حادثن ۽ سفر ۾ هنن جي سار سنڀال ڪندو هو." ان کانپوءِ پاڻءَ پنهنجو هٿ مبارڪ ان جي اکين تي ڦيريو. هو هڪدم ايئن ٿي وئي جو اونداهين رات ۾ سڀئيءَ ۾ ڏاڳو به وجهي سگهي ٿي."

معراج کان انڪار

هڪ ڏينهن اميرالمؤمنين حضرت علي ع منبر تي واعظ فرمائي رهيا هئا ته جڏهن پاڻ سڳورن پنهني جهانن جي سردار صلي الله عليه وآله وسلم جن هن خاڪسار دنيا سان سفر اعليٰ جو ذڪر ڪيو ته ان وقت پاڻيءَ سان ڀريل دنگي پاڻ ص جي سيرانديءَ کان رکيل هئي، جڏهن روانگيءَ جي وقت سندن پلئ ان سان لڳو ته اها اونڌي ٿي وئي ۽ ان مان پاڻي هارجڻ لڳو ۽ براق برق جيان هلي شروع ڪيو، جڏهن رسول ڪريم صلي الله عليه وآله وسلم معراج کان واپس آيا ته دنگيءَ مان پاڻي وهي رهيو هو ۽ بسترو مبارڪ ائين ئي گرم هو جهڙو پاڻ ص ڇڏي ويا هئا. هڪ يهودي به ان مجلس ۾ ويٺو هو، ان جناب امير جي اها ڳالهه ٻڌي ته انڪار جي حالت ۾ اتي پنهنجي گهر طرف هليو ويو. گهر وڃي ڏٺائين ته سندس زال اتي ۾ هٿ وجهي ويئي آهي، اٿو ڳوهڻ چاهي ٿي پر پاڻي ناهي ۽ پاڻيءَ جو انتظار ڪري رهي آهي، جڏهن ان عورت مڙس کي ڏٺو ته چيو ته، ”گهر ۾ ايترو به پاڻي ناهي جو مان اٿو ڳوهي سگهان. وڃ چشمي مان ڍلو ڀري اچ.“ اهو يهودي گهر مان ڍلو کڻي چشمي طرف روانو ٿيو. چشمي تي پهتو. ڍلي کي ڀري چشمي جي ڪناري رکيو ۽ پاڻ ٽپي هڻڻ لاءِ چشمي جي ڪناري پهتو. اتفاق سان ڍلو ڪري پيو ۽ پاڻي وهڻ لڳو. يهوديءَ ڪپڙا لاهي هڪ پٿر تي رکيا ۽ پاڻ پاڻيءَ ۾ ٽپي هڻي. وهنجي جڏهن چشمي کان ٻاهر نڪتو ته پاڻ هڪ ڪپڙن کان آجي چوڪري ٿي چڪو هو. پنهنجي انهيءَ تبديليءَ تي تمام گهڻو حيران ٿيو، نه ڪو جائڻ وارو نه سڃاڻ وارو، تمام گهڻو حيران ۽ پريشان ٿيو، آخر ڪجهه به نه سڃڻيو ته اتان روانو ٿي ويو. پري کان هڪ عورت ايندي نظر آئي، جڏهن اها ويجهي آئي ته ان کي تمام گهڻي حيرت ٿي ۽ هن کي ڪپڙن کانسواءِ ڏسي کيس رحم اچي ويو ۽ ان کي پهرڻ لاءِ ڪپڙا ڏنا. پوءِ ان کان حال احوال ورتائين. هن پنهنجو سمورو واقعو ٻڌايو. آخر ڪپڙا پاڻي

هوءَ شهر طرف روانو ٿي. شهر پهتي ته ڏٺائين ته هر ماڻهو هن جو خريدار نظر آيو. آخر هڪ مالدار ماڻهو هن کي خريد ڪري پنهنجي گهر وٺي ويو. ڇهه سال هن مالدار جي گهر ۾ گذاريا. ان عرصي ۾ پنج ٻار ڄميا. هڪ ڏينهن اها عورت ان ئي چشمي طرف روانو ٿي ۽ ان ئي چشمي ۾ ٽٻي لڳائي. جڏهن ڪنڌ ٻاهر ڪڍيائين ته پنهنجي پاڻ کي اصل حالت ۾ ڏٺو. هيءُ اهو ئي چشمو جتي پهرين هن ٽٻي لڳائي هئي، هن جا مردانا ڪپڙا بلڪل ان پٿر تي پيا هئا ۽ پاڻيءَ ان ئي طرح ڏلي مان هارجي رهيو هو. اها حالت ڏسي هو تمام گهڻو حيران ۽ پريشان ٿيو. ڪپڙا پاتائين، ڊلو ڀريو ۽ پنهنجي گهر وڃڻ لڳو. جڏهن گهر اندر داخل ٿيو ته پنهنجي زال کي ان ئي حالت ۾ ڏٺائين. هٿ اُٿي وارا آهن ۽ هوءَ اٿو ڳوهڻ لاءِ پاڻيءَ جو انتظار ڪري رهي آهي. يهوديءَ ڊلو گهر ۾ رکيو ۽ سڌو مسجد طرف روانو ٿيو. اتي وڃي ڏٺائين ته اميرالمؤمنين واعظ فرمائي رهيا هئا. ان يهوديءَ معراج جي تصديق ڪئي ۽ تمام گهڻو شرمندو ٿيو ۽ اميرالمؤمنين ع جي خدمت ۾ عرض ڪيو ته مون کي اسلام جو طريقو ٻڌائڻ فرمايو ۽ ڪفر جي زنگ کان منهنجو سينو صاف ڪريو. ڇو ته مان ڪفر ۽ ڪافري کان سخت پريشان آهيان ۽ هاڻ پوري عقيدت منڊيءَ سان اسلام طرف متوجھ ٿيو آهيان. پاڻ عه يهوديءَ کي فرمايو، ”جيستائين پنج ٻار نه ڄمڻي، تو اسان جي تصديق نه ڪئي.“ ان کانپوءِ پاڻ عه ان کي اسلام جو ڪلمو پڙهايو ۽ ڪفر جي زنگ کان ان جي دل ۽ جان کي پاڪ ڪيو ۽ اهو يهودي پڪو مسلمان رهيو ۽ مسلمان جي حيثيت ۾ وفات ڪيائين.

پاڻيءَ جو هڪ پيالو

حضرت علي اميرالمؤمنين جن نهروان فتح ڪري واپس آيا ته رستي ۾ به واٽو هو. هڪ رستي تي پاڻي موجود هو ۽ پيو رستو غير آباد هو. جتي پاڻي نه هو. حضرت اميرالمؤمنين پنهنجي لشڪر کي بنا پاڻيءَ واري رستي تان وٺي روانا ٿيا ۽ تمام تيزيءَ سان ان بنا پاڻيءَ واري رستي کي پار ڪيو، جيئن ته هوا تمام خشڪ ۽ گرم هئي، لشڪر کي تمام گهڻي اڇ لڳي، گرميءَ سبب سندن چپ ۽ وات سُڪي ويا. ڪجهه منافقن غلط ڳالهين ڪرڻ شروع ڪري ڇڏيون، ٻيا جيڪي مومن هئا، اهي انهن جي ڳالهين سان تمام گهڻو رنجيده ٿيا ۽ حضرت علي اميرالمؤمنين جي خدمت ۾ انهن جي سخت ڳالهين جو ذڪر ڪيو. پاڻ ع فرمايو، "سڀ لشڪر وارا حاضر ٿين ۽ خدا جي قدرت جو تماشو ڏسن." سمورو لشڪر گڏ ٿيو. حضرت جن جي خيمي اڳيان هڪ پشٽو هو، پاڻ ع قبر کي حڪم ڏنو ته ان کي کوٽيو وڃي. هيٺان هڪ ڳرو پٿر نڪتو، پاڻ ع ان پٿر کي پاڻ کڻي پري اڇليو. پاڻ ع قبر کي فرمايو، "ان ڪڏي اندر لهه ۽ چڱيءَ طرح ڏسي سموري ڪيفيت بيان ڪر." قبر ارشاد موجب اندر ويو ۽ ڏاکڻ ذريعي هيٺ لٿو. واپس اچي عرض ڪيو، "جڏهن مان پنجٽيهه ڏاڪا هيٺ لٿس ته پٿر جو هڪ دروازو نظر آيو، جنهن تي تالو لڳل هو. خبر ناهي ان جي چاهي ڪٿي آهي ۽ هوئن به ان دروازي کي کولڻ منهنجي وس کان ٻاهر آهي." حضرت جن پنهنجي هٿ مبارڪ سان هڪ چاهي ڏني ۽ فرمايو، "دروازو کولي پاڻيءَ جو هڪ پيالو کڻي اچ." قبر هيٺ ويو. ان چاهيءَ سان دروازو کوليو ۽ کيس هڪ حوض نظر آيو. ان جي ڪناري تي ساقي ڪوٺر کي موجود ڏٺائين، اهو ڏسي قبر کي حيرت ٿي، جناب امير پاڻيءَ سان ڀريل هڪ پيالو ان کي ڏنو ۽ فرمايائين، "قبر، پاڻي کڻي وڃ ۽ اڃارن جي حاجت پوري ڪر." قبر پاڻيءَ جو پيالو کڻي ٻاهر آيو. جناب اميرالمؤمنين کي بيٺل ڏٺائين. چاهيائين ته ڪجهه زبان مان ڪڍجي ۽ راز کي فاش ڪري، جناب علي ع فرمايو، "ڇا تو دشت ارزنه جو قصو ناهي ٻڌو، جيڪو هتي تعجب ڪري ٿو." پوءِ پاڻ ع اهو پيالو سڀني لشڪر وارن کي ڏنو، سڀني ڍؤ ڪري پاڻي پيتو. پنهنجن سمورن جانورن کي پاڻي پياريو، ان کانپوءِ ڏنو ته اهو پيالو پاڻيءَ سان ساڳيءَ طرح ڀريل هو.

ابليس ۽ ديو

سيرات جو چوڻ آهي ته، هڪ ڏينهن مامون خليفن مٺي گهرايو ۽ چيو ته، "مان توکان ديون جو قصو ٻڌڻ چاهيان ٿو." مون چيو ته مون محمد بن عبدالله ۽ اهو ام سلمه رضه کان روايت ڪري ٿو ته انهن فرمايو ته هڪ ڏينهن رسول خدا صلي الله علي وآله وسلم جن صحرا جو ارادو ڪيو ۽ مون کي فرمايو ته جڏهن منهنجو پاڻ اچي ته ان کي چئجانءِ ته مشڪيزه پاڻيءَ سان پري جبلن جي وچ ۾ مون وٽ ڪٿي اچي. جڏهن حضرت علي امير المؤمنين آيا، مون رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم جن جو پيغام ڏنو، پاڻ ۽ پنهنجي ذوالفقار پاسي ۾ لڳائي مشڪ پاڻيءَ سان پري ۽ پوءِ پاڻ ۽ پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم جن جي ٻڌايل رستي تي روانا ٿي ويا. امير المؤمنين کان روايت آهي ته جڏهن مان انهن ٻنهي جبلن جي وچ ۾ پهتس ته هڪ پوڙهي کي ڏٺو، جيڪو پنهنجون ٻڪريون چاري رهيو هو. مون ان پوڙهي کان پڇيو، "تو کي خبر آهي ته رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم جن ڪٿي هوندا." هن چيو، "رسول صه خدا ڪير؟" مون جواب ڏنو، "محمد صه بن عبدالله." پوڙهي جواب ڏنو، "مان خدا ۽ رسول صه کي نٿو سڃاڻان." مون هڪ پٿر کڻي ان کي هنيو، جنهن ڪري سندس مٿو ڦاٽي پيو. هن رڙيون ڪرڻ شروع ڪيون، ان جون رڙيون ٻڌي ڪيترائي سوار ۽ پيادل ماڻهو انهن جبلن جي وچ ۾ گڏ ٿي ويا. انهن سڀني مون تي حملو ڪري ڏنو، مون انهن سان مقابلو ڪيو. ايسٽائين جو اهي شڪست کائي پڇي ويا. اڳيان هلي مون هڪ عورت ڏٺي، جيڪا ڪاري رات کان به وڌيڪ ڪاري هئي. ان جي اکين مان باهه ۽ نڪ مان دونهون نڪري رهيو هو. مون کي ڏسي ان هٿ زمين تي هنيو، ست ديو ظاهر ٿيا، انهن مون تي حملو ڪيو. انهن مان هڪ ديو جا مون ٻه ٽڪر ڪري ڇڏيا، باقي ديو اهو ڏسي پڇي ويا. عورت آه پري ۽ چيو، "منهنجي چيلهه پڇي پئي." ان عورت مون تي

حملو ڪيو. ان عورت جا ٻه مون ٻه ٽڪر ڪري ڇڏيا. ان وقت انهن ٻنهي جبلن جي وچ ۾ عجيب قسم جو دونهون ظاهر ٿيو. مون نماز ادا ڪئي، جڏهن نماز کان فارغ ٿيس ته دونهون غائب ٿي چڪو هو. ان کانپوءِ پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم وٽ پهتس. پاڻ صه ڪي تمام گهڻي اڃ لڳي هئي. پاڻ صه پاڻي پي مون کي فرمايو. "ايتري دير ڇو ڪيئي؟" مون جناب صه جن جي خدمت ۾ سمورو قصو عرض ڪيو. پاڻ صه فرمايو، "اهو پوڙهو ڌنار نه پر ابليس هو. هو پنهنجي لشڪر کي وٺي توتي چڙهائي ڪرڻ آيو هو ۽ اها عورت به ان ئي لشڪر سان تعلق رکندي هئي. جڏهن تو ان ملعون کي قتل ڪيو ته ملائڪ آسمان تي عجب ۾ پئجي ويا ۽ بهشت وارن خوش ٿيندي چيو. "سبحان الله، اڄ تو اسان کي اها نعمت عطا ڪئي آهي جو اڄ تائين اهڙي نعمت نصيب نه ٿي هئي." بهشت چيو. "مون کي اهو ئي شرف ڪافي آهي ته مان علي بن ابي طالب ع جو مسڪن آهيان."

زمين سان ڳالهائڻ

اسماء بنت عميس رضه کان روايت آهي ته، مون سان حضرت فاطمه ع بنت محمد صه ذڪر ڪيو ته جنهن رات جناب امير مون وٽ تشريف ڪڍي آيا، مون زمين جو آواز ٻڌو. اها پاڻ ع سان ڳالهيون ڪري رهي هئي ۽ پاڻ ع زمين سان ڳالهيون ڪندا هئا. مون صبح جو پنهنجي والد محمد صلي الله عليه وآله وسلم جن سان ان ڳالهه جو ذڪر ڪيو ته حضرت صلي الله عليه وآله وسلم سجدي ۾ ڪري پيا ۽ دير کانپوءِ مٿو مبارڪ مٿي ڪڍي فرمايو، "اي فاطمه ع توکي بشارت هجي پاڪ نسل سان گڏ، بيشڪ الله تعاليٰ تنهنجي مڙس کي تمام خلقت تي فضيلت عطا ڪئي آهي ۽ زمين کي حڪم ڏنو آهي ته سمورن مخبرن سان جيڪو ڪجهه ان تي وارد ٿيو آهي اولهه کان اوڀر تائين ان کي ٻڌائي.

اٺ جو فيصلو

عمار بن ياسر رضه کان روايت آهي ته، مان حضرت اميرالمؤمنين ع جي خدمت ۾ حاضر ٿيس. اوچتو ڪوفي جي مسجد مان هڪ آواز آيو. حضرت جن فرمايو، "اي عمار رضه ذوالفقار ڪٿي اچ." مون حضرت ع جن جي خدمت ۾ ذوالفقار پيش ڪئي. پاڻ ع مون کي چيو، "اي عمار، ٻاهر هليو وڃ ۽ هن مائهوءَ کي عورت تي ظلم ڪرڻ کان روڪ. جيڪڏهن هو مڙي وڃي ته نيڪ آهي، نه ته مان پاڻ ان کي نيڪ ڪري ڇڏيندس." عمار رضه چون ٿا ته مان ٻاهر ويس ته ڏٺو ته هڪ مرد ۽ هڪ عورت ٻئي اٺ جي مهار جهلي وڙهي رهيا آهن. عورت چوي پئي ته منهنجو اٺ آهي، مرد جي دعويٰ هئي ته منهنجو اٺ آهي. مون ان مرد کي چيو ته اميرالمؤمنين ع فرمائن ٿا ته تون ان عورت تي ظلم نه ڪر. ان مرد چيو، "هاڻي علي ع اهو چاهن ٿا ته مان پنهنجو اٺ هن ڪوڙي عورت جي حوالي ڪري ڇڏيان ته اهو ڪيئن ممڪن آهي؟" عمار رضه چون ٿا ته مان واپس اچي ويس ۽ اميرالمؤمنين ع کي اهو ٻڌايم. پاڻ ع اهو ٻڌي ٻاهر تشريف ڪئي آيا. ڪاوڙ جا آثار پاڻ ع جي چهر تي نمايان هئا. پاڻ ع ان شخص کي فرمايو، "توتي افسوس آهي، تون ان عورت جي اٺ کي ڇڏي ڏي." مرد چيو، "هيءُ اٺ منهنجو آهي. هيءَ عورت ڪوڙي ۽ چالاڪ آهي." اميرالمؤمنين فرمايو، "تون ڪوڙو آهين، هي اٺ هن عورت جو آهي." مرد چيو، "ان جي ڪهڙي شاهدي آهي؟" پاڻ ع فرمايو، "تون شاهدي گهرين ٿو، ان جو فيصلو اهو ڪندو جيڪو ڪوفه وارن به نه ڏٺو هوندو، جنهن کي تون ڪوڙو ثابت نه ڪري سگهندين." مرد چيو، "جيڪڏهن ايئن آهي ته مان اٺ هن عورت جي حوالي ڪري ڇڏيندس." حضرت اميرالمؤمنين ع اٺ کي چيو، "اي اٺ، تون پاڻ ئي فيصلو ڪر ته تون ڪنهن جي ملڪيت آهين؟" اٺ خدا جي حڪم سان ڳالهائڻ لڳو، "اي اميرالمؤمنين، مان هن عورت جي ملڪيت آهيان ۽ تقريبن ڏهن سالن کان آهيان." جڏهن همراھ اٺ جي شاهدي ڏني ته اهو تمام گهڻو شرمندو ٿيو ۽ اٺ ان عورت جي حوالي ڪيو. پاڻ ع ان عورت کي فرمايو، "وڃ ۽ پنهنجو اٺ ڪاهي وڃ."

۾ مڃيون

حارث بن عبدالله همداني رضه بيان ڪن ٿا ته، هڪ ڏينهن اسان اميرالمؤمنين حضرت علي عليه السلام جي خدمت ۾ ويٺا هئاسين. پاڻ ۽ اسان سان ڳالهيون ڪري رهيا هئا. حيره کان ايندڙ هڪ يهودي اسان وٽان گذريو. ان وٽ ۾ مڃيون هيون. حضرت اميرالمؤمنين ۽ ان يهوديءَ کي سڏ ڪيو ۽ فرمايائون، "پنهنجي والدين کي بني اسرائيل کان گهڻي ۾ خريد ڪيو اٿئي." اهو ٻڌي يهودي پريشان ٿي ويو ۽ سخت ڪاوڙ ۾ وڏي آواز سان چوڻ لڳو، "اي ماڻهو! توهان علي ۽ بن ابي طالب جي ڳالهه نٿا ٻڌو، جيڪو ان ڳالهه جو دعويدار آهي ته هو غيب جو علم ڄاڻي ٿو ۽ مون کي چوي ٿو ته مون پنهنجي ماءُ پيءُ کي بني اسرائيل کان ڪيتري قيمت تي خريد ڪيو آهي." يهوديءَ جي رڙين سبب ڪيترائي ماڻهو گڏ ٿي ويا. راوي جو بيان آهي ته مان جڏهن اميرالمؤمنين ۽ طرف ڏسي رهيو هئس ته پاڻ ۽ اهڙو ڪلام تلاوت فرمائي رهيا هئا، جنهن کي مون نه سمجهيو هو. حضرت ۽ هڪ مڃيءَ طرف متوجہ ٿي فرمايو، "مان توکي قسم ڏئي پڇان ٿو ته ٻڌاءِ تون ڪير آهين؟ ۽ مان ڪير آهيان؟" مڃيءَ خدا جي حڪم سان ڳالهايو، "توهان اميرالمؤمنين حضرت علي ۽ ابن ابي طالب آهيو. اي شخص مان تنهنجو پيءُ فلاڻو بن فلاڻو آهيان. فلاڻي سن ۾ فوت ٿيو هئس، تو لاءِ فلاڻو فلاڻو مال ڇڏيو ۽ تنهنجي هٿ ۾ فلاڻي فلاڻي نشاني آهي." پوءِ حضرت اميرالمؤمنين ۽ ٻي مڃيءَ کان سوال ڪيو ته، "مان ڪير آهيان، تون ڪير آهين؟" ٻي مڃيءَ خدا جي حڪم سان ڳالهايو ۽ چيو، "توهان اميرالمؤمنين حضرت علي ۽ بن ابي طالب آهيو. اي شخص مان تنهنجي ماءُ آهيان، فلاڻي شخص جي ڌيءُ آهيان، فلاڻي سن ۾ وفات ڪئي هئس. تنهنجي هٿ ۾ فلاڻي نشاني آهي." حاضر ماڻهو اهو ڏسي وڏي آواز ۾ چوڻ لڳا، "اسان سڀ شاهدي ڏيون ٿا ته الله کان سواءِ ڪوبه عبادت جي لائق ڪونهي. محمد صلي الله عليه وآله وسلم الله جا رسول ص آهن. پاڻ ۽ اميرالمؤمنين آهن." يهودي اهو ڏسي مسلمان ٿي ويو ۽ شاهدي ڏني ته الله کان سواءِ ڪوبه عبادت جي لائق ناهي، محمد صلي الله عليه وآله وسلم الله جا رسول ص آهن. پاڻ ۽ اميرالمؤمنين آهن. ماڻهو واپس هليا ويا. انهن جي دلين ۾ پاڻ ۽ جن جي معرفت اڃا وڌي وئي.

پتر تي نبين جا نالا

عمار رضه کان روايت آهي ته، اميرالمؤمنين ع جي خدمت ۾ حاضر هئس، پاڻ ع ڪوفه کان روانا ٿيا، ان علائقي کي طئه فرمايو جنهن کي بجله چون ٿا، جيڪو ويهه کان ٻه فرسخ جي پنڌ تي آهي. بجله جا پنجاهه يهودي پاڻ ع جي خدمت ۾ حاضر ٿيا ۽ پاڻ ع جي خدمت ۾ عرض ڪيائون، "يا اميرالمؤمنين ع اسان وٽ هڪ پتر هو، جنهن تي ڇهه نبين جا نالا لکيل هئا، هاڻي اهو پتر اسان وٽان گم ٿي ويو آهي، اسان تمام گهڻو ڳوليو پر اهو اسان کي ڪٿي به نه مليو. جيڪڏهن توهان امام برحق آهيو ته اهو پتر اسان کي ڳولي ڏيو." حضرت ع انهن يهودين کي فرمايو، "مون سان گڏ اچو." عمار رضه جو بيان آهي ته اهي سڀ پاڻ ع جي پويان پويان هلندا رهيا. ايسٽائين جو خشڪيءَ جي اهڙي جڳهه تي پهچي ويا جتي واريءَ جو هڪ تمام وڏو جبل موجود هو. حضرت ع هوا سان مخاطب ٿي فرمايو، "اي هوا، هن واريءَ کي پتر تان اڏائي ڇڏ." هڪ ڪلاڪ اندر سموري واري اڏامي وئي ۽ پتر ظاهر ٿي ويو. حضرت ع فرمايو، "هي ئي توهان جو پتر آهي؟" يهودين عرض ڪيو، "اسان ٻڌو آهي ته ان پتر تي ڇهه نبين جا نالا لکيل آهن پر اسان ڏسي رهيا آهيون ته هن تي اهي نالا لکيل ناهن، جن کي اسان پنهنجي ڪتابن ۾ پڙهيو آهي ۽ ٻڌو آهي." حضرت اميرالمؤمنين ع فرمايو، "نالان تي لکيل آهن، جهڙيءَ طرح هي زمين تي موجود هو. هن کي اٽلايو." انهن سڀني گڏجي ڪري ان پتر کي ڪٽڻ جي ڪوشش ڪئي پر اهي سڀ ناڪام ويا. حضرت ع فرمايو، "توهان سڀ پري ٿي وڃو." پاڻ ع هٿ وڌائي پتر کي اٽلائي ڇڏيو. پتر تي انهن ڇهن نبين جا نالا موجود هئا، جيڪي صاحب شريعت آهن، حضرت آدم ع، حضرت نوح ع، حضرت ابراهيم ع، حضرت موسيٰ ع، حضرت عيسيٰ ع ۽ حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وآله وسلم. يهودين جي خواهش موجب مراد پوري ٿي ته بي اختيار

سڀني چيو، "اسان شاهدي ڏيون ٿا ته الله تعاليٰ کان سواءِ ڪوبه عبادت جي لائق ڪونهي، حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وآله وسلم خدا جا رسول صه آهن. پاڻ عه اميرالمؤمنين آهن. الله تعاليٰ جي زمين تي محبت الله آهي، جنهن پاڻ عه ڪي سڃاتو نيڪ بخت ٿيو ۽ نجات حاصل ڪيائين. جنهن پاڻ عه جي مخالفت ڪئي، اهو گمراهه ٿي جهنم ۾ ڪريو. پاڻ عه جا فضائل ڳڻڻ کان وڌيڪ آهن، پاڻ عه جا احسان اڻ ڳڻيا آهن." سمورا يهودي مسلمان ٿي ويا.

سائي وڻ کي باهه

ابوذر غفاري رضه کان روايت آهي ته مان هڪ جنگ ۾ رسول الله صلي الله وآله وسلم جن سان گڏ هئس. جڏهن رات جو وقت ٿيو ته سخت ٿڌي هوا لڳي، آسمان تي چئني طرفن کان بادل ڇانئجي ويا ۽ برسات وسڻ شروع ٿي وئي. تقريبن اڌ رات گذري چڪي هئي. پاڻ صه جي معروف اصحابن جي جماعت جناب جي خدمت ۾ حاضر ٿي ۽ عرض ڪيو ته، "يا رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم ماڻهن کي سيءُ لڳي رهيو آهي ۽ اهي پُسي ويا آهن. باهه ٻارڻ لاءِ ڪابه شيءِ ناهي. وڻ به ساوا آهن ۽ پاڻيءَ سان پُسيا پيا آهن. جنهن سبب باهه ٻارڻ ناممڪن آهي. سخت سيءُ سبب لشڪر موت جي ويجهو پهچي چڪو آهي. جيڪڏهن باهه جو انتظام ٿي وڃي ته بهتر آهي." رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم جن لشڪر وارن جي مجبوري ٻڌي ته حضرت علي عه سان مخاطب ٿي فرمايائون، "اي علي عه اٿ ۽ هنن ماڻهن لاءِ باهه جو بندوبست ڪر." حضرت عه اٿيا، هڪ سائي وڻ جي ٿاري ٽوڙي، جنهن کي باهه لڳڻ مشڪل هئي پر ان سان پاڻ عه باهه ٻاري. ماڻهن ان باهه سان پنهنجي پنهنجي جڳهه تي باهه ٻاري پنهنجو پاڻ کي گرم ڪيو ۽ سڀني خدا جو شڪر ادا ڪيو. رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم ۽ اميرالمؤمنين عه جي ساراهه ڪئي.

هر هڪ کي ٽي دينار

ابن عباس رضه کان روايت آهي ته، حضرت علي عه پنهنجي خلافت واري دؤر ۾ هڪ دفعو منبر تي تشریف کڻي ويا ۽ اسان کي حڪم ڏنائون ته، "سڀ حاضر ٿيو." جڏهن سڀ حاضر ٿيا ته پاڻ عه اعلان ڪيو ته ڪنهن ماڻهوءَ کي مون سان نفرت آهي؟ جڏهن پاڻ عه اهو آواز ٻُڌند فرمايو ته هر طرف کان آواز اچڻ لڳو، "اسان راضي آهيون، اسان تسليم ڪريون ٿا. اسان رسول صه ۽ ان جي ابن عمر جي اطاعت ڪريون ٿا." پاڻ عه عمار رضه کي فرمايو، "بيت المال وڃ ۽ هر هڪ ماڻهوءَ کي ٽي دينار ڏئي ڇڏ ۽ مون لاءِ به ٽي دينار کڻي اچ." عمار رضه ۽ ابو هشير هڪ جماعت سان گڏ بيت المال طرف هليا ويا. حضرت جن مسجد ۾ نماز ادا ڪئي. پاڻ عه بيت المال مان ٽي لک دينار کنيا ۽ ماڻهن جو تعداد هڪ لک هو، سڀني کي ٽي ٽي دينار ڏنا ويا. پاڻ عه جي حصي ۾ به ٽي دينار آيا. عمار رضه چيو، "خدا جو قسم، حق توهان لاءِ آيو، نه مال جو علم هو ۽ نه مال وٺندڙن جي ڄاڻ هئي. صرف اهو معجزو دلالت ڪري ٿو ته ان ماڻهوءَ جي اطاعت توهان تي واجب آهي، جنهن پنهنجي علم سان دينارن ۽ ماڻهن جو صحيح تعداد بيان فرمايو." ٻن چئن ان ڳالهه کي مڃڻ کان انڪار ڪيو.

قاتل جي خبر

حضرت علي امير المؤمنين ع پنهنجي شهادت جي پاڻ خبر رکندا هئا. جنهن جون ڪيتريون ئي روايتون آهن. ابن سيرين کان روايت آهي ته جيڪڏهن ڪو ماڻهو پنهنجي موت کان باخبر هجي ته اهو ڪڏهن ايندو، اهو علي ع ابن ابي طالب هئا. حضرت امام جعفر ع صادق کان روايت آهي ته حضرت علي ع حڪم ڏنو ته جيڪي ماڻهو ڪوفي ۾ رهن ٿا، انهن جا نالا لکي وٺو. ڪوفي ۾ رهندڙن جا سمورا نالا لکي جناب جي خدمت ۾ پيش ڪيا ويا. حضرت ع انهن نالن کي پڙهڻ شروع ڪيو، جڏهن ابن ملجم جي نالي تي پهتا ته پنهنجي آڱر ان جي نالي تي رکي ڇڏي ۽ فرمايو، "خدا توکي هلاڪ ڪري". ڪنهن پڇيو، "جڏهن توهان کي خبر آهي ته هيءُ ماڻهو توهان کي قتل ڪندو ته توهان ان کي پاڻ پهرين قتل ڇو نٿا ڪري ڇڏيو." پاڻ ع فرمايو، "الله تعاليٰ گناهه ٿيڻ کان اڳ سزا نٿو ڏئي".

ڪربلا جي زمين

ازالتہ الخلفاء ۾ شاھ ولي الله لکن ٿا ته معتبر روايت سان اها اڳڪٿي حضرت علي ع پنجنويه سال اڳ فرمائي هئي ته حضرت امام حسين ع ۽ سندن ساٿي ڪربلا جي زمين تي فرات جي ڪپ تي شهادت ماڻيندا. اصنع کان روايت آهي ته، اسان حضرت علي اميرالمؤمنين ع سان گڏ وڃي رهيا هئاسين. پاڻ ع جو گذر ڪربلا کان ٿيو ته پاڻ ع فرمايو، "هن جڳهه تي امام ع جي قبر بڻجندي. هن جڳهه اٺ بيهندا ۽ هن جڳهه تي پالان رکيو ويندو. هن جڳهه تي رت وهايو ويندو. هن جڳهه تي آلِ مصطفيٰ ص جا جوان شهيد ٿيندا، جنهن تي آسمان زمين روئندا." اها اڳڪٿي پاڻ ع جن صفتن تي ويندي فرمائي هئي. تاريخ پاڻ ع جي اڳڪٿي صحيح ڪري ڏيکاري.

حضرت مثير رضه تمار جي شهادت

مناقب مرتضوي ۾ مولانا محمد صالح ڪشني چشتيءَ لکيو آهي ته، هڪ ڏينهن حضرت علي ع اميرالمؤمنين پنهنجي خاص اصحابن سان گڏ هئا، جن ۾ مثير رضه به شامل هو. پاڻ ع مثير رضه سان مخاطب ٿي فرمايو، "اي مثير جيڪڏهن شام جو حاڪم توکي گهرائي ۽ مون مان بيزاريءَ جو اظهار ڪرڻ لاءِ چوي ته تون ڇا ڪندين." جناب مثير رضه عرض ڪيو، "يا اميرالمؤمنين ع مان اهو ڪم ڪڏهن به نه ڪندس. پاڻ ع جي محبت جو پلئ ڪڏهن به نه ڇڏيندس." حضرت علي ع فرمايو، "خدا جو قسم، هو توکي قتل ڪري ڇڏيندو. توکي سوليءَ تي چاڙهڻ جو حڪم ڏيندو ۽ تنهنجي وات ۾ لغام به وجهرائيندو." جناب مثير رضه چيو، "يا اميرالمؤمنين مان صبر ڪندس. مان پنهنجي جان بچائڻ لاءِ ڪڏهن به توهان ع جي محبت تان هٽ نه ڪندس." پاڻ ع فرمايو، "تون بهشت ۾ اسان سان گڏ هوندين."

وقت گذرڻ کانپوءِ اهو وقت اچي ويو جو شام جي حاڪم جي حڪم سان مثير رضه کي گرفتار ڪري ان جي سامهون آندو ويو ته شام جي حاڪم چيو، "اي مثير رضه جيڪڏهن تون پنهنجي زندگي چاهين ٿو ته علي بن ابي طالب کان نفرت جو اظهار ڪر." جناب مثير رضه فرمايو، "حضرت اميرالمؤمنين ع جي دشمنن سان نفرت ڪريان ٿو، انهن تي لعنت وجهان ٿو." شام جو حاڪم ڪاوڙ ۾ اچي ويو ۽ جناب مثير رضه کي عمران بن حارث جي گهر جي دروازي تي آبتو تنگيو ويو. چار ڏينهن کانپوءِ سندن رت وهڻ لڳو پر انهيءَ مرڻ واري حالت ۾ به پاڻ محبت علي ع تان هٽ نه ڪنيو ۽ اهو ئي چوندا رهيا، "اچو ۽ مون کان پڇو، مان بني اميه جا عيب ۽ فساد ظاهر ڪريان." جڏهن ان جو اطلاع حاڪم کي پهتو ته ان حڪم ڏنو ته يڪدم سندس وات ۾ لغام وڌو وڃي ته جيئن هو ڳالهائي به نه سگهي." ۽ جناب مثير رضه جي وات ۾ لغام وڌو ويو. ان ڏينهن سندن شهادت ٿي. حضرت علي ع جيڪو ڪجهه سندن شهادت جي باري ۾ بيان ڪيو هو اهو سڀ ڪجهه صحيح ثابت ٿيو.

زنا جي تهمت

هڪ ماڻهو جنهن جو نالو ثابت هو، جيڪو پنهنجي پرهيزگاريءَ سبب تمام گهڻو مشهور هو. هڪ ڀيري مديني کان مڪي طرف هڪ قافلو روانو ٿيو ته هن حضرت علي ءهه کي چيو ته، "مون کي قافلي جي سالار سان گڏ موڪليو." پاڻ فرمائش موجب کين قافلي جي سالار جي حوالي ڪري ڇڏيو جو هو کين حفاظت سان مڪي پهچائي. ثابت هڪ خوبصورت نوجوان هو، سندن عبادت گذاريءَ سبب سموري قافلي جا ماڻهو سندن تمام گهڻي عزت ڪندا هئا. ثابت جي خوبصورتِي ۽ جوانيءَ کي ڏسي قافلي جي هڪ نوجوان عورت مٿس عاشق ٿي پئي. قافلو رات جو هڪڙي جڳهه تي ٽڪيو ته اها خوبصورت عورت رات جي اونداهيءَ ۾ ثابت رضه جي خيمي اندر اچي وئي. هر طرح سان پاڻ طرف متوجہ ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي پر نيڪ شخص ٿورو به ان عورت طرف متوجہ نه ٿيو. نيٺ ان عورت ثابت رضه کي وڌيڪ متوجہ ڪرڻ لاءِ اڌ اڱهاڙي لباس ۾ کين آڇ ڪئي پر ثابت رضه وري به ان طرف متوجہ نه ٿيو. جڏهن ان عورت ڏٺو ته هي شخص ڪهڙي به نموني سندس چار ۾ ڦاسڻ لاءِ تيار ناهي ته اها عورت اهو چئي هلي وئي ته مان توکي اهڙي الزام ۾ گرفتار ڪرائينديس جنهن جي شرمندگي تنهنجي دامن کي ڪارو ڪري ڇڏيندي. پاڻ رضه ان جي ڳالهين کان ٿورو به خوفزدہ نه ٿيا ۽ فرمايو، "خدا وڏو عادل آهي، اهو ئي مون کي ان ڏلت مان چوٽڪارو ڏياريندو."

مطلب ته شهوت جي غلبي سبب ان عورت پنهنجي مراد هڪ غلام مان پوري ڪئي ۽ هوءَ ان غلام مان حاملہ به ٿي وئي. جڏهن هن کي پنهنجي ان عمل جي خبر پئي ته ان عورت ثابت رضه کي خوار ڪرڻ لاءِ اهو حمل ان جي مٿان هڻڻ جو منصوبو ٺاهيو. هڪ رات ثابت رضه کي سٽل ڏسي هن پنهنجو زيورن جو دٻو ان جي سامان ۾ رکي ڇڏيو. ٻئي لمحي گوڙ ڪرڻ لڳي ته منهنجو زيورن جو دٻو چوري ٿي ويو آهي. جڏهن قافلي جي سالار ٻڌو ته سمورن قافلي وارن جي تلاشي ورتي وئي پر ڪنهن وٽان به زيور نه مليا. ان عورت پنهنجو شڪ ثابت رضه تي ظاهر ڪيو ۽ ان سان گڏ اهو بيان به ڏنو ته مان هاڻي انهيءَ راز کي کوليان ٿي

تہ هن شخص فلاڻي رات منهنجي خيمي ۾ گهڙي مون سان زنا ڪيو. مون گوڙ ڪرڻ چاهيو ته هن مون کي مارڻ جي ڌمڪي ڏني. مان موت جي ڊپ کان ماڻ رهيس. ان رات هن مون سان زنا ڪيو. جنهن جي نشاني هيءُ حمل آهي ۽ منهنجو شڪ به اهو آهي ته منهنجي زيورن جو دٻو هن چوري ڪيو آهي. قافلي جو سالار پريشان ٿي ويو، ڇو ته هو ثابت رخصت ڪي تمام چڱيءَ طرح سڃاڻيندو هو ته هي تمام گهڻو نيڪ آهي پر قافلي جو سالار ثابت رخصت جي تلاشي وٺڻ لاءِ مجبور ٿيو. جڏهن تلاشي ورتي وئي ته ان سامان مان عورت جي زيورن جو دٻو مليو. اهو ڏسي سمورن قافلي وارن ۽ سالار جو شڪ يقين ۾ بدلجي ويو. حقيقت سڀني اڳيان سامهون هئي. قافلي جي سالار هن کي حضرت عمر رخصت جي خدمت ۾ پيش ڪيو. حضرت عمر رخصت سمورن قافلي وارن جي شاهدي گهري، سڀني هڪ زبان تي چيو ته زيورن جو دٻو ثابت رخصت جي سامان مان مليو آهي. حضرت عمر رخصت سمورن واقعن جي تصديق ڪرڻ کانپوءِ ثابت رخصت کي چوري ۽ زنا جي ڏوهه ۾ سنگسار ڪرڻ جو حڪم ڏنو. ان جي خبر مڪي کان مديني تائين پکڙجي وئي. جنهن به ٻنڌي اهو حيران رهجي ويو. جڏهن حضرت علي ع کي ان جو اطلاع مليو ته پاڻ ع حضرت امام حسن ع کي روانو ڪيو ۽ فرمايو ته اڃا ان کي سزا نه ڏني وڃي. مان اڃان ٿو. ڪجهه دير کانپوءِ پاڻ ع دارالشرع پهچي ويا. پاڻ ع ان عورت کي گهرايو. پاڻ ع ان عورت سان مخاطب ٿي فرمايو، "مون کي سڃاڻين ٿي؟ منهنجو نالو ڇا آهي؟ مون کي علي ابن ابي طالب چون ٿا. سچ سچ ٻڌاءِ ته حمل ڪنهن جو آهي؟" عورت عرض ڪيو، "يا امير المؤمنين ع ثابت تي ڏوهه ثابت ٿي چڪو آهي. سموري قافلي جا ماڻهو شاهد آهن." جڏهن ڏٺائون ته عورت ڪنهن به نموني سچ بيان نٿي ڪري ته پاڻ ع امام حسن ع کي حڪم ڏنو ته وڃي گهر جي اندر فلاڻي جڳهه تان عصا ۽ ڪپڙي جو ٽڪرو کڻي اچ. امام حسن ع اهي شيون حضرت علي ع جي خدمت ۾ پيش ڪيون. پاڻ ع هڪ پردي ۾ عورت کي لڪائي نيم عصا ۽ ڪپڙو ان جي پيٽ تي رکيو. اسماءُ الحسنی مان هڪ اسم پڙهي فرمايو، "اي پيٽ جا ٻار، جيڪو ڪجهه حق ۽ سچ آهي، اهو بيان ڪر." ٻار قادر مختار جي حڪم سان وڏي آواز سان چوڻ لڳو، "خدا هڪ آهي،

محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وآله وسلم خاتم الانبياء آهن. مرتضيٰ علي حضرت مصطفيٰ ص جن جا وصي آهن. " پاڻ عه فرمايو، "مان اهو نتو پڇان، تون ٻڌاءِ ته تون ڪنهن جي تخمر مان آهين ۽ هي زيورن جو دٻو ثابت جي سامان ۾ ڪيئن پهتو؟" ٻار ماءُ جي پيٽ مان عرض ڪرڻ لڳو، "يا اميرالمؤمنين هن عورت جيڪا منهنجي ماءُ ٿيڻ واري آهي ان پنهنجي پاڻ کي ثابت رضه جي سامهون ڪيترائي ڀيرا پيش ڪيو پر اهو شخص ٿورو به ان طرف متوجہ نه ٿيو ۽ ان عورت پنهنجي خواهش هڪ غلام مان پوري ڪئي ۽ مان ان غلام جو تخمر آهيان. زيورن جو دٻو ان عورت ثابت تي چوريءَ جو الزام لڳائڻ لاءِ فلاڻي رات جو فلاڻي وقت ان جي سامان ۾ رکيو. "سموري خلقت جنهن ۾ حضرت عمر رضه ۽ قافلي جو سالار به موجود هئا، اهو معجزو ڏسي حيران ٿي ويا. حقيقت ڪُلي ويڃڻ کانپوءِ ان عورت به سڀني جي سامهون پنهنجي گناهه ۽ ثابت رضه تي الزام لڳائڻ جو اعتراف ڪيو. ان کانپوءِ ان عورت کي ان جي گناهه جي سزا ڏني وئي. حضرت عمر رضه ۽ ٻين صحابين حضرت علي عه کي چيو ته، "هي عصا ۽ پلاس ڇا آهن؟" حضرت علي عه ان جي وضاحت ڪندي فرمايو، "هڪ ڏينهن جو ذڪر آهي ته مان هن ئي مسجد ۾ ويٺو هئس. پاڻ سڳورا صلي الله عليه وآله وسلم جن به اسان وڃ ۾ تشریف فرما هئا جو ايتري ۾ ثابت رضه آيو، جيڪو ان وقت تمام ننڍي عمر جو هو. پاڻ سڳورا صلي الله عليه وآله وسلم جن ان سان تمام مهربانيءَ سان پيش آيا. ان وقت پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم جن ثابت رضه طرف ڏسي فرمايو، "هن نيڪ ماڻهوءَ تي فلاڻي دؤر ۾ چوري ۽ زنا جي تهست لڳائي ويندي ۽ هن کي سنگسار ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويندو. " مون عرض ڪيو ته، "يا رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم، ان مان نجات جي تدبير ڇا هوندي؟" ان وقت هي ڪاٺ ۽ گزي جو ٽڪر ڏئي فرمايائون، "جڏهن ان قسم جو واقعو پيش اچي ته ان کي عورت جي پيٽ تي رکي ڇڏجانءِ. رحم ۾ تخمر هوندو، اهو ڳالهائيندو ۽ جيڪو ڪجهه حق ۽ سچ هوندو، اهو بيان ڪري ڇڏيندو."

خولہ جو بيان

حضرت ابوبڪر رضہ جي خلافت واري دؤر ۾ هڪ اهر واقعو جيڪو حضرت علي ع مشڪل ڪشا پنهنجي روحاني ڪشف سان حل فرمايو. پاڻ ع خالد بن وليد کي هڪ جماعت سان گڏ قبيلي بني حنيفہ طرف روانو ڪيو، جيڪو زڪوات ادا ڪرڻ ۾ دير ڪري رهيو هو. خالد ان قبيلي تي قبضو ڪيو ۽ تمام گهڻو مال غنيمت ۽ قيدين کي وٺي حضرت ابو بڪر رضہ جي خدمت ۾ حاضر ٿيو. انهن قيدين ۾ سردار قبيلي جي هڪ چوڪري به هئي. جڏهن ان جي نظر قبر منور تي پئي ته تمام گهڻو ٻاڏائڻ لڳي ۽ عرض ڪيو، "يا رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم مان توهان وٽ فرياد ڪئي آهي آهيان." حضرت ابو بڪر رضہ پڇيو ته، "تنهنجي ڪهڙي شڪايت آهي؟" هن جواب ڏنو، "اسان مسلمان آهيون، پوءِ اسان کي ڇو قيدي بڻايو ويو آهي؟" ان عورت پڇيو، "حقيقت اها آهي ته رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم جي زماني کان دستور رهيو آهي ته مالدار ماڻهو پنهنجن غريب ڀائرن کي زڪوات ادا ڪندا رهيا آهن، اسان ان ئي دستور کي قائم رکڻ چاهيون ٿا پر خالد اها التماس قبول نه ڪئي." حاضرين مان ڪنهن ماڻهوءَ چيو، "اي امير، هن چوڪريءَ جي ڳالهين ۾ نه اچجو، اها ايئن ئي چوي پئي." حضرت ابو بڪر رضہ چيو، "عهد رسول صلي الله عليه وآله وسلم ۾ اهو قاعدو هو ته اصحابن مان جيڪو ماڻهو ڪنهن قيديءَ تي مٿي تي ڪپڙو رکندو هو اهو ان سان منسوب ڪئي ويندي هئي. توهان ماڻهو به ايئن ڪريو." ٻن ماڻهن اڳيان وڌي ان چوڪريءَ جي مٿي تي ڪپڙو رکيو ته جيئن کيس پنهنجي زال بڻائي سگهن. خولہ فرمايو، "خدا جو قسم ائين ڪڏهن به نٿو ٿي سگهي. اهو ممڪن ناهي، سواءِ ان شخص جي جيڪو منهنجي ولادت جي حالت ٻڌائي، جيڪو ڪجهه مون پڻدائش وقت چيو هو اهو ٻڌائي." هڪ شخص اها ڳالهه ٻڌي چيو، "جيئن ته هيءُ چوڪري قيدي آهي، ان ڪري اهڙيون ڳالهيون ڪري رهي آهي، جيڪي

بلڪل ناممڪن آهي. "خولہ جواب ڏنو، "خدا جو قسم مان سچ بيان ڪري رهي آهيان، منهنجي شادي صرف ان ماڻهوءَ سان ئي ممڪن آهي، جيڪو اهو سڀ ڪجهه بيان ڪري."

اتفاق سان ڪجهه دير کانپوءِ حضرت علي ع به اتي تشریف فرما ٿيا، پاڻ ع ان چوڪريءَ سان مخاطب ٿي فرمايو، "غور سان ٻُڌ. جڏهن تنهنجي پٽڏا ٿيڻ جو وقت ويجهو آيو ته تنهنجي ماءُ هٿ ڪڍي دعا ڪئي هئي ته اي خدا مون کي هن ٻار جي ولادت ۾ سلامتي فرما. ان جي دعا قبول ٿي ۽ تو پٽڏا ٿي چيو هو، "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ" ۽ چيو، "اي منهنجي ماءُ، منهنجو نڪاح سردار حيدر سان ڪجانءِ، جنهن مان مون کي هڪ چوڪرو پٽڏا ٿيندو." جيڪي ماڻهو ان وقت اتي موجود هئا، اهي تنهنجي ڳالهين کان تمام گهڻا حيران ٿيا هئا ۽ جيڪو ڪجهه تو کان ٻُڌو هو اهو هڪڙي ٿامي جي ٽڪري تي لکيل هو، ان کي تنهنجي ماءُ تنهنجي پٽڏاڻش جي جڳهه تي پوري ڇڏيو هو. جڏهن ان تي موت جا آثار نمودار ٿيا ته هن توکي ان جي حفاظت ڪرڻ جي وصيت ڪئي ۽ قيدي ٿيڻ وقت تو ان ٿامي جي ٽڪري کي ڪوشش ڪري ڪڍي پنهنجي ٻانهن تي ٻڌي ورتو ۽ ٻُڌ ان فرزند جو پيءُ علي بن ابي طالب هوندو."

خولہ ٻانهن تي ٻُڌل ان ٽڪري کي ڪڍي سڀني جي سامهون ظاهر ڪيو. سمورا اصحابي موجود هئا، جيڪو ڪجهه پاڻ ع فرمايو هو اهو ان تي لکيل هو. سڀني هڪ ئي زبان ٿي فرمايو، "قول رسول صلي الله عليه وآله وسلم آهي، شهرِ علم مان آهيان ۽ علي ع ان جو دروازو آهي." ان کانپوءِ حضرت ابوبڪر رضه فرمايو، "ابوالحسن، هيءُ چوڪري توهان ع جي امانت آهي، پاڻ ع جو حق آهي." پاڻ ع خولہ کي اسماء بنت عميس جي حوالي ڪيو، جيڪا تڏهن حضرت ابوبڪر رضه جن جي گهر واري هئي. ڪجهه ڏينهن کانپوءِ جڏهن خولہ جا پائر آيا، ٻيڻ طرفان وڪيل ٿيا ۽ پوءِ پاڻ حضرت علي ع جن جي گهر واري ٿي.

هڪ یتیم تي ظلم

جڏهن به مشڪل وقت آيو، مشڪل ڪشا ۽ ئي مشڪل آسان فرمائي، اهو ئي سبب آهي جو پاڻ ۽ مشڪل ڪشا آهن، اهو شرف پاڻ ۽ ڪي ئي حاصل آهي ته حضرت علي ۽ پنهنجي ڪشف سان ڏکيائين کي آسان ڪري ظالم کان مظلوم کي حق ڏياريو. اهڙيءَ طرح جو هڪڙو واقعو حضرت عمر رضه جي دؤر ۾ پيش آيو، جنهن کي حضرت علي ۽ پنهنجي روحاني طاقت سان حل فرمايو. حضرت عمر رضه جي دؤر ۾ جناب ابو عبدالله انصاري رضه وفات ڪئي. حضرت عبدالله رضه پنهنجي پويان اسي هزار دينار ۽ هڪ ٽن سالن جو پٽ ڇڏيو. سندن زال سندن وفات جي ڪجهه عرصي کانپوءِ ٻي شادي ڪري ورتي. اهڙيءَ طرح وقت گذرندو رهيو، ٻار به پهرين کان ڪجهه سمجهدار ٿي ويو هو ۽ پنهنجي بُري ڀلي جي ڄاڻ رکندو هو. هڪ ڏينهن هن ڏٺو ته سندس پيءُ جي ڇڏيل مال مان سندس ماءُ پنهنجي مڙس کي ڪجهه درهر ڏئي رهي آهي، ڇوڪري جڏهن پنهنجي ماءُ جي اها حرڪت ڏٺي ته هن پنهنجي ماءُ سان احتجاج ڪيو. عورت ان وقت ته ڪجهه نه چيو پر دل ۾ سوچيو ته هن جو هينئر کان هي حال آهي ته اڳيان هلي لائي ڇا ڪندو، جنهن سان منهنجي زندگي عذاب نه ٿي وڃي. هن پنهنجي موجوده مڙس سان ملي ڪري اها ڳالهه مشهور ڪئي ته هي منهنجو پٽ ناهي پر ابو عبدالله انصاري رضه جو خريد ڪيل غلام آهي. هن ٻار کي شفقت ۽ محبت سان پاليو هو، جنهن جي ڪري اهو ڇوڪرو ان غلط فهميءَ جو شڪار ٿي ويو ته مان هن جي سڳي ماءُ آهيان. جڏهن ان ڇوڪري پنهنجي سڳي ماءُ وٽان اها ڳالهه ٻڌي ته هن کي تمام گهڻو ڏک ٿيو. جنهن جو فرياد هن حضرت عمر رضه جي درٻار ۾ پيش ڪيو، "امير المؤمنين! مون کي منهنجي ماءُ کان منهنجو حق ڏياريو وڃي. منهنجي ماءُ مرحوم پيءُ جي ملڪيت کي آهستي آهستي پنهنجي مڙس

تي خرچ ڪري رهي آهي. ان ڪري مون کي منهنجي ماءُ کان حق ڏياريو وڃي. "جڏهن ماءُ کي ان جو اطلاع مليو ته هن ڪجهه ماڻهن کي پئسن جي لالچ ڏئي ڪوڙي شاهديءَ لاءِ تيار ڪيو. هن جي ماءُ حضرت عمر رضه جي درٻار ۾ پيش ٿي. جڏهن عمر رضه هن جي ماءُ کي چيو ته، "تون پنهنجي پٽ جو حق چوڻي ڏين؟" ان عورت جواب ڏنو ته، "اهو چوڪرو منهنجو حقيقي پٽ ناهي پر خريد ڪيل غلام آهي، جنهن کي مون پنهنجي اولاد جيان پاليو آهي. هاڻي اجايو پنهنجو حق پيو گهري." شاهديءَ لاءِ ڪجهه ماڻهن کي پيش ڪيو. شاهدي مڪمل ٿيڻ کانپوءِ ان عورت کي حضرت عمر رضه آزاد ڪري ڇڏيو ۽ ان چوڪري کي قيد ۾ وجهرائي ڇڏيو. ڪجهه ئي ڏينهن ۾ اهو چوڪرو قيد ۾ تمام گهڻو ڪمزور ٿي ويو. هڪ ڏينهن قيدخاني جي محافظ کي هن تمام عاجزيءَ سان درخواست ڪئي ته منهنجو هن قيدخاني ۾ ساھ ٿو گهٽجي، خدا جي واسطي مون کي ڪجهه دير لاءِ ٻاهر ڪڍ ته جيئن مان تازي هوا کائي سگهان. ان محافظ کي چوڪري تي رحم اچي ويو ۽ هن ان کي ڪجهه دير لاءِ ٻاهر ڪڍي ڇڏيو. چوڪرو قيدخاني کان ٻاهر ڪنڌ جهڪائي تمام حسرت ۽ مايوسيءَ جي حالت ۾ ويٺو هو. اتفاق سان حضرت عمر رضه جو پٽ اتان لنگهيو. ان جڏهن چوڪري جي اها حالت ڏني ته رحم کائيندي ان کان پڇيو، "ڇا ڳالهه آهي جو تون هن قيدخاني ۾ پريشانيءَ جي حالت ۾ ويٺو آهين؟" چوڪري پنهنجي سموري ڪيفيت بيان ڪئي ته کيس چيائين، "تون حضرت علي ع وٽ هليو وڃ. انهن جي ئي وسيلي توکي تڪليف مان نجات ملي سگهي ٿي." چوڪري چيو، "مون کي ڪير هتان کان وڃڻ ڏيندو؟" انهيءَ پنهنجي ضمانت تي چوڪري کي حضرت علي ع جي گهر تائين وڃڻ جي اجازت ڏني. چوڪرو ڪرندو ٿاڀڻندو حضرت علي ع جي خدمت ۾ حاضر ٿيو. حضرت علي ع جڏهن ان چوڪري کي ان حالت ۾ ڏٺو ته تمام شفقت ۽

محبت سان پيش آيا. ان کي وهنجاري سهنجاري صاف سٿرا ڪپڙا پهراڻي فرمايو. "گهٻراءِ نه، خدا توکي تنهنجو حق ضرور ڏياريندو." ان چوڪري جناب عه کي پنهنجي سموري تفصيل کان آگاهه ڪيو. پاڻ عه ان چوڪري کي گڏ وٺي دارالشرع ويا. حضرت عمر رضه به موجود هئا، پاڻ عه فرمايو، "هن یتيم تي ظلم ٿيو آهي." حضرت عمر رضه گذريل ڪارروائي بيان ڪئي ۽ پاڻ عه مسڪرائيندي فرمايو، "هن جي ماءُ کي ٻيهر گهرايو وڃي." عورت حضرت علي عه جي خدمت ۾ حاضر ٿي. ان عورت اهو ئي بيان ڏنو. پاڻ عه ان عورت کي فرمايو، "ڇا تون سچ سچ نه ٻڌائيندين؟" پر عورت پنهنجي قول تي پختي رهي. پاڻ عه فرمايو، "خدا جي حڪم سان اهڙو معجزو ظاهر ٿيندو جو جيڪو حق هوندو اهو سڀني جي سامهون اچي ويندو." پاڻ عه فصد ڪرڻ واري کي گهرايو ۽ هڪ طشت طلب ڪيو. جڏهن اهي شيون حاضر ٿي ويون ته پاڻ عه فرمايو، "چوڪري جي ساڄي هٿ ۽ عورت جي کاٻي سان فصد ڪريو." ٻنهي جو ٿالهه ۾ رت ورتو ويو. پاڻ عه ان رت اسماءُ الحسنی مان هڪ نالو پڙهي ڊمر ڪيو. يڪدم ان ٿالهه مان آواز آيو، "يا اميرالمومنين مان ان چوڪري جي حقيقي ماءُ آهيان، دنياوي لالچ خاطر مون هن کي پنهنجو پٽ مڃڻ کان انڪار ڪيو هو. مان پنهنجي پٽ مان تنگ هيس." سمورا ماڻهو ان رت جو آواز ٻڌي حيران ٿي ويا. پوءِ پاڻ عه فرمايو، "انهن ڪوڙن شاهدن ۽ هن عورت کي سزا ڏني وڃي ۽ ابو عبدالله رضه جي ملڪيت ان جي پٽ جي حوالي ڪئي وڃي." ۽ نيٺ ان عورت به سچ پچ اعتراف ڪري ورتو.

هڪ چوڪريءَ جو فرياد

ابن عباس رضه کان روايت آهي ته، مديني ۾ هڪ عبدالله نالي ماڻهو رهندو هو، جيڪو مجاهدن جو سردار سموري عرب ۾ سخاوت سبب مشهور هو. ان جي شان و شوڪت ۽ دٻدٻي جي لحاظ سان سڀئي ان جي عزت ڪندا هئا. ان وٽ تمام گهڻي بزرگي موجود هئي. مطلب ته هر لحاظ سان پنهنجو مٿ پاڻ هو. ان سان گڏوگڏ هو خاندانِ مصطفيٰ صه جو دوست هو ۽ حضرت علي اميرالمؤمنين جي محبت تي تمام گهڻو فخر محسوس ڪندو هو. ان جا ڏھ پٽ هئا، جيڪي پنهنجي پيءُ جيان شان و شوڪت ۾ مٿانهون مقام رکندا هئا. ان سردار جي هڪ ڌيءُ هئي، جيڪا تمام خوبصورت ۽ جوان هئي. پنهنجي پاڪدامني، نيڪي ۽ عبادت سبب ڪافي مشهور هئي. خاص طور تي حبِ اهلبيت سان سندس دل ڀريل هئي. هڪ ڏينهن جو ذڪر آهي ته اها خوبصورت چوڪري وهنجڻ لاءِ پاڻيءَ ۾ لٽي ته جيئن غسل ڪري عبادتِ الاهيءَ ۾ مشغول ٿئي. اتفاق سان هڪ ڪرم ان جي رحم ۾ هليو ويو ۽ ان چوڪريءَ کي بلڪل به خبر نه پئي. اهو ڪرم ڏينهن ڏينهن رحم ۾ پلجڻ ۽ وڌڻ لڳو، جنهن جي ڪري ان کي تڪليف ٿيڻ لڳي ۽ اهو ڪرم ايترو ته پيٽ ۾ وڌو ٿي ويو جو ان چوڪريءَ جو پيٽ حامله عورت جيان لڳڻ لڳو ۽ ان کي حامله عورتن جهڙي تڪليف ٿيڻ لڳي. اها ڳالهه گهر جي چوڌياريءَ مان نڪري عام ماڻهن ۾ پکڙجي وئي ۽ ان پاڪ دامن چوڪريءَ جي هر طرف خواري ٿيڻ لڳي. اها چوڪري پنهنجي پاڪ دامنيءَ جو يقين ڏياريندي رهي پر ڪوبه اهڙو نه هو جيڪو ان تي يقين ڪري، ڇو ته ظاهر ۾ اکين جي سامهون حامله جهڙو پيٽ هو. مطلب ته ڪوبه ماڻهو سندس ڳالهه ٻڌڻ لاءِ تيار نه هو. آخر ۾ اها خبر تصديق سان ان جي پيءُ ۽ ڀائرن تائين پهتي ته انهن پنهنجي عمامو (پڳڙي) زمين تي اڇلائي ڇڏي. ڏک ۽ ڪاوڙ ۾ پنهنجو لباس ليڙون

ليڙون ڪري ڇڏيو ۽ چيو ته مان پوري عرب ۾ خوار ٿي ويس، منهنجي سموري عزت مٽي ۽ ۾ ملي وئي. ڪنهن کي منهن ڏيکارڻ جي قابل به نه رهيس. آخر انهن فيصلو ڪيو ته ان چوڪريءَ کي ٽڪرا ٽڪرا ڪيو وڃي. سردار پنهنجي ڌيءَ جي ڳچيءَ ۾ رسو وجهي گهر کان ٻاهر ڪڍيو. چوڪريءَ کي تمام گهڻي شرمساري ڏسڻي پئي. ان پاڪدامن چوڪريءَ آسمان طرف نظر کڻي بارگاہِ الاهي ۾ دعا ڪئي، "اي خدا غيبدان، تون منهنجي حال کان چڱيءَ طرح واقف آهين، مون ڪابه اهڙي حرڪت ناهي ڪئي، جنهن سان مان سزا ۽ عذاب جي حقدار ٿيان، تون ئي ڄاڻين ٿو، مان ڪهڙي مصيبت ۾ ڦاٿل آهيان. مريم بنت عمران جي پاڪدامنيءَ جو واسطو، پيغمبر آخرالزمان جي دختر نيڪ اختر جو واسطو، ان چادر جي حرمت جو واسطو، جنهن جو اشارو توريت ۾ آيل آهي، مون کي ان تهمت مان نجات ڏيار، تون بهتر ڄاڻين ٿو، مون ڪنهن به مرد سان لاڳاپو ناهي رکيو، پوءِ هيءُ عذاب مون تي ڇو نازل ٿيو آهي؟ منهنجي عزت ۽ عصمت توتي ظاهر آهي. مان موت کان نٿي ڊڄان. موت سڀني کي اچڻو آهي. مون کي پنهنجي پيءُ ۽ جوان ڀائرن جي خوريءَ جو غم آهي، هو منهنجي ڪري ماڻهن ۾ شرمسار ٿي رهيا آهن، مان انهن جو اهو غم ڏسي پریشان آهيان، جيڪي منهنجي ڪري ندامت ۽ حسرت جا ڳوڙها ڳاڙي رهيا آهن."

ان چوڪريءَ جي دل ۾ اوچتو حضرت علي ع اميرالمؤمنين بن ابي طالب جو خيال آيو ۽ هوءَ ڪوفي طرف منهن ڪري درد ڀريل دل سان ايئن فرياد ڪرڻ لڳي، "اي منهنجا آقا، منهنجي سنڀال ڪيو، جلدي ڪيو، توهان ئي منهنجا طبيب آهيو، مان بيمار آهيان، توهان جي شفاخاني مان مون کي دواءِ شفا عطا ٿيندي." عين ان وقت حضرت اميرالمؤمنين ڪوفي ۾ وڏي ميڙ کي مسجد اندر خطاب فرمائي رهيا هئا ته عالمِ غيب مان ان چوڪريءَ جي حال جي خبر پئجي وين ۽ ان

جي آزاديءَ لاءِ هڪ هاتف کي تاڪيد ڪيو. ان وقت ميڙ کي پاڻ ۽ فرمايو، "اي مومنو! هن وقت هڪ مشڪل پيش آئي آهي، جيڪا ڏک پري آهي ۽ مون کان سواءِ ان جو حل ٿيڻ مشڪل آهي. هاڻي مان ان مسئلي کي حل ڪرڻ لاءِ مديني منوره وڃان پيو، اتان واپسيءَ تي ان جو حال بيان ڪندس." قنبر رضه پاڻ ۽ سان گڏ وڃڻ جي درخواست ڪئي، جيڪا پاڻ ۽ منظور فرمائي ۽ قنبر رضه کي فرمايو، "اٿي، هاڻي جلدي ڪر. دير جي گنجائش ناهي." مطلب ته پاڻ ۽ اتان کان روانا ٿيا ۽ جيتري دير ۾ آصف برخيا تخت بلقيس کي سڀا کان ڪڍي سليمان جي درٻار ۾ آندو هو، ان کان به تڪڙو جناب امير ۽ مديني پهچي ويا. جڏهن مديني پهتا ته ان وقت عام هل چل، پریشان ۽ چُرپُر جا آثار نمايان هئا. ان چوڪريءَ جون ڳالهيون عام هيون، ان هجڙوم ۾ سردار ۽ ان جا 10 جوان بهادر پٽ اڳهاڙيون تلوارون کڻي ان چوڪريءَ جا ٽڪرا ڪرڻ لاءِ تيار هئا ۽ چوڪري ڏک مان بيحال ٿي ڳوڙها ڳاڙي رهي هئي. پاڻ ۽ اٿي پهتا، انهن سڀني کي فرمايو، "خبردار، ان چوڪريءَ کي ڪوبه قتل نه ڪري، هيءَ پاڪدامن آهي، هن ڪوبه گناهه ناهي ڪيو." سمورا ماڻهو پاڻ ۽ جي آمد ڏانهن متوجہ ٿيا. چوڪريءَ جي پيءُ يڪدم پاڻ ۽ جي قدمن ۾ حاضري ڏني ۽ عرض ڪيو، "هن چوڪريءَ جي ڪري مان ڪٿي جو به ناهيان رهيو. منهنجي سرداري، منهنجو شان، منهنجي عزت سڀ تباھ ۽ برباد ٿي ويا آهن." حضرت اميرالمؤمنين تمام لطف ۽ مهربانيءَ سان ان کي پنهنجي ويجهو آندو ۽ فرمايائون، "تون ان ڳالهه سان غمگين نه ٿي، ڪنهن به قسم جو غم نه ڪر، تنهنجي چوڪري گناهه کان بلڪل پاڪ آهي. ڏس 72 مثقال وزن جو هڪ ڪرم سندس رحم ۾ داخل ٿيو آهي، جيڪو سندس ذلت ۽ خوريءَ جو سبب بڻيو آهي." پاڻ ۽ فرمايو، "هاڻ سڀ ڪجهه نيڪ ٿي ويندو." مديني وارن سان مخاطب ٿيندي فرمايائون، "توهان هن پاڪ

دامن چوڪريءَ تي تهمت لڳايو پيا، هيءَ پاڪدامن آهي. "پاڻ ۽ هڪ ٿالهه گهرايو ۽ چيو، "هن کي برسات ۽ برف جي پاڻيءَ سان ڀريو وڃي." ماڻهن عرض ڪيو ته، "هن موسم ۾ نه برسات آهي ۽ نه برف." جناب امير ۽ پنهنجي اگر مبارڪ جو چلو آسمان طرف بلند ڪيو. يڪدم حڪم خدا سان به ڪارا بادل جا ٽڪرا ظاهر ٿيا ۽ وسڻ شروع ٿي ويا ۽ ان ٿالهه کي برسات جي پاڻيءَ سان ڀري ڇڏيو. ان کانپوءِ مٿان کان برف جو هڪ ٽڪرو ظاهر ٿيو. پوءِ پاڻ ۽ ڪجهه لوسڻ گهراڻي پاڻي ۽ برف ۾ ملايو ۽ حڪم ڏنو ته، "هن جهنگ ۾ هڪ خيمو اڏي ڇڏيو ۽ هن چوڪريءَ کي ان طشت ۾ ويهاري ڇڏيو. پوءِ سڀئي خدا جي قدرت طرف متوج ٿيو." جڏهن سمورو ڪم حضرت علي ۽ جي چوڻ موجب ٿيندو ويو ته اهو ڪرم چوڪريءَ جي رحم مان نڪري پاڻيءَ ۾ وڃي ڪريو. اهڙيءَ طرح ان پاڪدامن عورت کي ان عذاب مان چوڻڪارو مليو. جڏهن ساهميءَ ۾ ان کي توريو ويو ته ان جو وزن بلڪل 72 مثقال نڪتو. آخر ان چوڪريءَ جي پيءُ ۽ ڀائرن کي ان پریشانيءَ مان چوڻڪارو مليو ۽ سڀ خوشي خوشي پنهنجن گهرن طرف روانا ٿيا. سردار ۽ ان جا پٽ پاڻ ۽ جي ساراهه ته اڳ ۾ ئي ڪندا هئا، ان واقعي کانپوءِ اهي سڀئي هر وقت پاڻ ۽ جي ساراهه ۽ آل محمد صلي الله عليه وآله وسلم جن جا فضائل بيان ڪرڻ لڳا.

ڪجهه منافق

خطيب اهل سنت محمد افتخارالحسن پنهنجي ڪتاب خاڪِ ڪريلا جي تفسير روح البيان جلد 6 صفحو 1050 تي فرمائين ٿا ته جڏهن مديني منوره جي ڪجهه منافقن نبي ڪريم صلي الله عليه وآله وسلم جن جي غيب جي علم تي اعتراض ڪيو ته حضرت علي امير المؤمنين کي خبر پئي ته پاڻ ۽ سموري شهر ۾ پڙهو ڏياري ڇڏيو، جڏهن مديني جا سمورا ماڻهو مسجد نبوي ۾ گڏ ٿي ويا ته پاڻ ۽ منبر رسول صه تي تشريف فرما ٿي حاضرين سان خطاب ڪيو، "اي مديني وارو، توهان مان ڪجهه ماڻهن منهنجي نبي صه جي غيب جي علم تي اعتراض ڪيو آهي. هيئنر منبر تي نبي صه نه، علي ۽ آهيان، نبي صه جو غلام آهيان، جيڪو ڪجهه توهان پڇڻ چاهيو ٿا ته مون کان پڇو، مان توهان کي عرش اعظم جون ڳالهيون به ٻڌائيندس." جڏهن پاڻ ۽ اها دعويٰ فرمائي ته آزمائش خاطر هڪ ماڻهو اٿي بيٺو ۽ عرض ڪيو، "اي علي ۽ ڇا توهان ڪڏهن پنهنجي رب کي ڏٺو آهي؟" حيدر جي علمي جلالت جوش ۾ آئي ۽ فرمايو، "خدا جو قسم، مان هڪ سجدو ڪريان ٿو ۽ ٻيو ان وقت تائين نٿو ڪريا جيستائين خدا کي نه ڏسي وٺان."

حضرت جبرائيل جو سوال

خطيب اهل سنت محمد افتخارالحسن، فيصل آبادي پنهنجي ڪتاب خاک ڪريلا ۾ ترهه المجالس جلد نمبر 6، صفحي نمبر 610 تي لکن ٿا ته حضرت علي ع اميرالمؤمنين جي هميشه اها دعويٰ رهي ته جيڪو ڪجهه پڇڻو آهي، مون کان پڇو. اهڙيءَ طرح پاڻ ع هڪ دفعي ميڙ ۾ فرمايو، "مون کان پڇو ۽ مان زمين ۽ آسمان جي هر شيءِ جا ٿان ٿو." حضرت جبرائيل ع انساني صورت ۾ ان محفل ۾ تشریف کڻي آيا ۽ پاڻ ع کي فرمايو، "جيڪڏهن توهان پنهنجي دعويٰ ۽ علم ۾ سچا آهيو ته ٻڌايو هن وقت جبرائيل ع ڪٿي آهي؟" حضرت علي ع زمين ۽ آسمان تي نظر وڌي پر جبرائيل ع نظر نه آيا، اولهه ۽ اوڀر، ڏکڻ ۽ اتر چئني طرف ڏٺو، اتي به نظر نه آيا، پاڻ ع سوال ڪرڻ واري جي صورت تي نظر وڌي ته مسڪرائي ڏنائون. فرمايو، "جبرائيل ع تون ئي آهين." جڏهن حضرت علي ع جو اهو معجزو ماڻهن ڏٺو ته ڪنهن پڇيو، "آخر توهان وٽ ايترو علم ڪٿان آيو؟" پاڻ ع فرمايائون، "اهو نبي ص جو اثر آهي، جيڪو مون هن دنيا ۾ اچڻ کانپوءِ سڀ کان پهرين ورتو هو."

حضرت جبرائيل ع جو فخر

حضرت امام حسن ع کان روايت آهي ته هڪ رات والد بزرگوار امير المؤمنين فرمايو ته پٽ گهر ۾ پاڻي موجود ناهي ۽ مون کي غسل جي ضرورت آهي. امام حسن ع فرمائن ٿا ته رات تمام اونڊاهين هئي، مان اتي پاڻي ڀرڻ ويس. ان لمحي هڪ هاتف جو آواز آيو، "اي امير المؤمنين پاڻيءَ جو تانوَ ڪڍو. مون هي تانوَ بهشت عنبر کان آندو آهي." ۽ پوءِ حضرت ع ان سان طهارت ڪئي ۽ تهجد ۾ مصروف ٿي ويا. جڏهن مان پاڻي ڀري واپس آيس ته ڏٺو ته پاڻ ع نماز ۾ مشغول آهن. مون عرض ڪيو، "بابا سائين، پاڻي ڪٿان آيو؟" فرمايائون، "حق تعاليٰ پاڻيءَ جو تانوَ موڪليو هو. ۽ جڏهن مان غسل مان فارغ ٿيس ته ڪو ايئن پڪاري رهيو هو ته، "اي علي ع تو جهڙو ڪير ٿي سگهي ٿو جو جبرائيل ع امين تنهنجي غسل لاءِ پاڻي بهشت مان ڪڍي اچي ٿو." جبرائيل ع مون کي چيو، "ان عمل سان مون کي فرشتن وچ ۾ وڏو فخر حاصل ٿيو ۽ مان قيامت تائين ان شرف تي فخر ڪندو رهندس."

هڪ سوداگر جي امانت

حضرت ابوبڪر صديق رضه جي خلافت واري دؤر ۾ هڪ سوداگر هزار دينار حضرت ابوبڪر صديق رضه جي حوالي ڪري حج تي ويو. جڏهن ڪجهه وقت کانپوءِ مديني واپس آيو ته حضرت ابوبڪر رضه وفات ڪري چڪا هئا ۽ حضرت عمر رضه سندن جانشين ٿي چڪا هئا. سوداگر دارالشرع ۾ اچي هزار دينارن جو مطالبو ڪيو. حضرت عمر رضه جواب ڏنو ته، "مون کي ان ڳالهه جي ڪا خبر ناهي. بي بي عائشه رضه کان پڇا ڪرڻ ڪرڻ گهرجي." پر انهن کي به ڪا خبر نه هئي. سوداگر تمام گهڻو پريشان ٿيو. پراڻي واقفيت جي حوالي سان هو حضرت سليمان رضه جي خدمت ۾ حاضر ٿيو ۽ سمورو حال بيان ڪيائين. سليمان رضه ان سوداگر کي وٺي وڃي حضرت علي ع ابن ابي طالب جي خدمت ۾ سمورو واقعو بيان ڪيو. امير المؤمنين مسجد سيد المرسلين صه ۾ تشریف کڻي آيا ۽ حضرت عمر رضه کي فرمايو ته، "بي بي عائشه رضه کان اجازت وٺو ته جيئن جنهن جاءِ تي امانت دفن آهي، مان ان جڳهه جي نشاني ڏيان." اهو ٻڌي حضرت عمر رضه فرمايو، "ابوالحسن، ڇا حضرت ابوبڪر رضه توهان کي ان راز کان آگاهه ڪري ويا هئا؟" پاڻ عه فرمايو، "جڏهن توهان سان ئي اها ڳالهه هئن نه ڪئي هئي ته پوءِ مون کي ڪيئن ٻڌائين ها پر خالق اڪبر زمين کي حڪم فرمايو آهي ته اولهه کان اوڀر تائين جيڪي واقعا ان تي ٿي گذرن آهي مون سان بيان ڪري." ان کانپوءِ ٻين اصحابين سان گڏجي بي بي عائشه رضه جي گهر تشریف کڻي ويا ۽ هڪ جاءِ طرف اشارو ڪري فرمايو ته هن جڳهه کي ماڻهوءَ جي قد جيترو کوٽيو. جڏهن مقررہ حد تائين کوٽيو ويو ته هڪ ٿانو مليو، ان ۾ هزار دينار هئا. اهڙيءَ طرح امير المؤمنين حضرت علي ع بن ابي طالب جي طفيل اها امانت حقدار تائين پهتي. سڀئي موجود ماڻهو پاڻ عه جي معجزِي جو داد ڏيڻ لڳا، سڀني ساراه ڪئي.

حضرت اويس قرني رضه

ابن عباس رضه کان روایت آهي ته جڏهن حضرت علي اميرالمؤمنين عه عهد و ميثاق وٺڻ لاءِ مقام ذي قار وٽ پهتا ته فرمايو، ”سياتي صبح هزار مرد ڪوفي مان اسان وٽ پهچندا. مون کي فڪر ٿيو ته ڪٿي گهٽ يا وڌ نه ٿين ۽ ماڻهو پاڻ عه کان بي اعتبار ٿي وڃن. ٻئي ڏينهن صبح جو جڏهن اهي ماڻهو آيا ته مان رستي تي وڃي ڳڻڻ لڳس، 9 سئو نوانوي ماڻهو آيا ۽ گذري ويا. مون پنهنجي دل ۾ چيو، ”حيرت آهي جو هڪڙو ماڻهو گهٽ ٿيو آهي.“ ايتري ۾ هڪ ماڻهو صوف جي قبا پهري ۽ جنگ جو سامان بدن تي سڃائي ريگستان مان ظاهر ٿيو ۽ اچي اميرالمؤمنين جي خدمت ۾ عرض ڪيو، ”يا امير المؤمنين وصي خير المرسلين صه پنهنجو هٿ مبارڪ ٻاهر ڪڍو ته جيئن پاڻ عه جي شرف بيعت جي برڪت سان پنهي جهانن ۾ سرخرو ٿيان. پاڻ عه طرفان جنگ ڪري شهادت جو درجو ماڻيان. اها سعادت پاڻ سان گڏ بهشت ۾ ڪٿي وڃان.“ اميرالمؤمنين پنهنجو هٿ مبارڪ ان کي ڏيندي فرمايو، ”مون کي منهنجي پيءُ محمد مصطفيٰ صلي الله علي وآله وسلم خبر ڏني هئي ته اويس نالي منهنجي امت جي هڪ مرد سان تنهنجي ملاقات ٿيندي، جيڪو خدا جو آزاد ڪيل آهي ۽ ربيعه قبيلي ۽ دماغ جي وارن جيترا منهنجي امت جا ماڻهو ان جي شفاعت سان بهشت ۾ ويندا ۽ هو شهيد ٿيندو. جڏهن ته باغين سان تنهنجي ويڙهه ٿيندي. راوي چوي ٿو ته جڏهن هزار ماڻهو پورا ٿي ويا ته مان ڏاڍو خوش ٿيس ۽ حضرت اويس قرني رضه جنگ صنين ۾ جناب اميرالمؤمنين طرفان شهيد ٿيو.

هڪ ڪافر جي مشڪل

ڪوڪب دري صفحي 417 تي فتوحات القدس جي حوالي سان لکيل آهي ته جناب سرورِ ڪائنات صلي الله عليه وآله وسلم جن جي حياتيءَ واري زماني ۾ شاھ ولایت پناه حضرت علي اميرالمؤمنين هڪ ڏينهن مڪ معظم مان اڪيلي سر سواءِ ذوالفقار جي سوار ٿي نخلستان طرف روانا ٿيا. جڏهن ڪجهه پري نڪري ويا ته هڪدم هڪ ڌنڌ آئي ۽ ان مان هڪ سوار ظاهر ٿيو، جيڪو جنگي سپاهين جيان هٿيار بدن تي سڄائي هڪ ڊگهو نیزو هٿ ۾ کڻي تلوار پاسي ۾ لڳائي اڳيان وڌي رهيو آهي، ان جي نظر حضرت علي اميرالمؤمنين تي پئي ته تمام رعب ۾ اچي پڇيائين، ”تون ڪير آهين؟ ڪٿي رهين ٿو ۽ تنهنجو نالو ڇا آهي؟ جلدي بيان ڪر، ايئن نه ٿئي ته تون جلد پئي جهان نه پهچي وڃين.“ حضرت علي عه ان جوان مرد کي ٻڌو ته فرمايائون، ”تيزي ڇڏي ڏي، ڇو ته شينهن کي شڪار جو ٿورو به خوف ناهي هوندو، غرور نه ڪر ۽ اسلام طرف اچي وڃ ته جيئن چوٽڪارو ملئي ۽ آخرت تنهنجي سنورجي ۽ تون مٿانهون مقام ماڻين.“ اهو ٻڌندي ڪافر جوش ۾ آيو ۽ نيزي سان حملو ڪيو. مشڪل ڪشا هڪ دم ان بعلوان جوان کان نيزو ڪسي جهنگ طرف اڇليو. ڪافر تلوار کڻي مشڪل ڪشا تي وار ڪيو. مشڪل ڪشا تازياني سان تلوار جا ٻه ٽڪر ڪري ڇڏيا. ڪافر گرز کڻي هٿن چاهيو، مشڪل ڪشا مضبوطيءَ سان هڪ هٿ سان گرز کي جهليو ۽ چيلهه ۾ هٿ وجهي ڪافر کي مٿي کڻي ورتائون. ڪافر بيوس ٿي ويو. تڏهن اميرالمؤمنين پڇيو ته، ”تون ڪير آهين؟ ڪٿي رهين ٿو ۽ ڪهڙو ڪم ڪندو آهين؟“ ڪافر ڪجهه دير روئندو رهيو. جناب اميرالمؤمنين فرمايو، ”شينهن مرد موت کان نٿو ڊڄي. تنهنجي روئڻ جو ڪهڙو سبب آهي؟“ ڪافر عرض ڪيو، ”بيشڪ بهادر موت کان نٿو ڊڄي ۽ مان موت جي ڊپ کان نه پيو روئان، مان پنهنجي يار

جي ويوڙي ۾ روئان پيو، منهنجو نالو رعد جنگي آهي. مان اولهه جي ملڪن جو رهاڪو آهيان. مون کي اتان جي بهادرن ۾ ڳڻيو وڃي ٿو. بلاد اولهه ۾ هڪ بادشاهه رفيع القدر و بلند مرتبي وارو حارث بن ربيع آهي، مان ان جو پائڻيو آهيان. ان جو ڪوبه پٽ ناهي جيڪو سندس جانشين ٿئي پر هڪ ڌيءُ آهي، جيڪا حُسن ۽ خوبصورتيءَ جي فخر ۾ مون کي گهٽ سمجهي ٿي. مان هڪ ڏينهن شڪار تي ويو هئس ۽ شڪار جي ڳولا ۾ ڏُڪ ڊوڙ ڪري رهيو هئس ته چوڪريءَ کي شڪارگاهه ۾ ڏسي عاشق ٿي پيس. جڏهن مان گهر پهتس ته طاقت طاق ٿي وئي ۽ دل و بان سان ان جو مشتاق ٿي ويس. پنهنجي چاچي وٽ وڃي ان کان سندس ڌيءُ جو سڱ گهريس. هن جواب ڏنو ته، "جيڪڏهن تون چاهين ٿو ته مان توکي پنهنجي ڌيءُ ڏيان ته تون اڪيلي سر مڪي جو سفر ڪر ۽ اتي وڃي علي بن ابي طالب ع جو سر کڻي اچ. جيڪڏهن اهو ڪم نٿو ڪري سگهين ته دل مان منهنجي ڌيءُ جو خيال ڪڍي ڇڏ. مان ان خوبصورت دوشيزه کي حاصل ڪرڻ جي آرزو ۾ هٿيار جسر تي سجائي علي ع سان وڙهڻ لاءِ روانو ٿيو آهيان، هڪ مهينو ٿي چڪو آهي، رات ڏينهن سفر ۾ آهيان ۽ پنهنجي دلدار جي آرزو ۾ حسرت پريا ڳوڙها وهائي رهيو آهيان، توکي ڏنر ته خيال ڪير ته تنهنجو گهوڙو ڪسي وٺان ۽ توکي علي ع جي ڳولا ۾ موڪليان ته جيئن تون خبر وٺي مون کي ٻڌائين ۽ منهنجي مشڪل آسان ٿي وڃي پر مون کي ڪهڙي خبر هئي ته تنهنجن هٿن ۾ گرفتار ٿي ويندس ۽ حسرت ۾ ئي جان ڏئي ڇڏيندس. اي جوان، آفرين هجي تو تي، تو مون جهڙي پهلوان کي سواءِ هٿيار جي زير ڪري ڇڏيو. اي جوان تون ڪير آهين؟ جنهن مون کي زير ڪيو آهي؟" علي ع مشڪل ڪشا ان جوان جون ڳالهيون ٻڌي گهوڙي تان لٿا ۽ فرمايائون، "اي شخص، مان ئي علي ع ابن ابي طالب آهيان. منهنجا هٿ ٻڌ ۽ منهنجو سر قلم ڪري

وٺ ۽ پنهنجي مراد ماڻ. ڇو ته مان رضاءِ حق جو گهرجائو آهيان ۽ ڪيترا ئي دفعا پنهنجو سر دشمن جي حوالي ڪري چڪو آهيان، جيڪڏهن منهنجي قتل سان تنهنجو ڪم ٺهي ٿو ۽ تنهنجو مطلب پورو ٿئي ٿو ته مان خدا جي رضا لاءِ تنهنجي حاجت پوري ڪريان ٿو. "ڪافر جڏهن اهو ٻڌو ته ان تي ايترو اثر ٿيو جو هو پاڻ ع جي ساراه ڪرڻ لڳو ۽ عرض ڪيو، "آفرين هجي توهان کي، ڪڏهن به اهڙو ماڻهو ناهي ڏٺو ۽ نه ايئن ڪنهن ڪيو آهي ۽ نه ڪو ڪري سگهي ٿو. بس مان دل و جان سان اسلام طرف متوجہ ٿيان ٿو." ۽ ان ڪافر اسلام قبول ڪيو ۽ حضرت علي ع جي هٿ تي چُمي ڏني. جناب امير ع فرمايو، "ڏک نه ڪر، ٿورو به فڪر نه ڪر. مان تنهنجو مطلب ضرور پورو ڪندس ۽ توکي تنهنجو يار ملرائيندس. منهنجي گهوڙي تي ويهي رهه. پئي گڏجي بلاد اولهه هلون ٿا ۽ اتي هلي تنهنجي مطلب جي ڳالهه ڪريون ٿا." هو پاڻ ع سان گڏ گهوڙي تي سوار ٿيو ۽ اک ڇنڀ ۾ بلاد اولهه پهچي ويا. اتفاق سان ان بادشاهه جي چوڪريءَ حضور اڪرم صلي الله عليه وآله وسلم جن کي خواب ۾ ڏٺو ۽ پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم جي رهبريءَ سان مسلمان ٿي وئي ۽ ان ڳالهه تي راضي ٿي وئي ته سياڻي حضرت علي ع ابن ابي طالب جو استقبال ڪري ۽ ايمان کي تازو ڪري ڪلمهءِ شهادت زبان تي جاري ڪري. جڏهن شهزادي نند مان جاڳي ته صبح سوږ شهر مان نڪري جهنگ ڏانهن رواني ٿي وئي ۽ وڃي شاهه ولايت حضرت علي ع ابن ابي طالب وٽ پهتي ۽ پاڻ ع کي ڏسي گل جيان ٽڙي پئي ۽ تمام ادب سان عرض ڪيو، "اي ابن عمر رسول صلي الله عليه وآله وسلم، اي زوج بتول ع توهان تي منهنجو سلام هجي." ان کانپوءِ بيان ڪيائين، "يا علي ع رات مون حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وآله وسلم جن کي خواب ۾ ڏٺو ۽ پاڻ صه مون طرف آيا ۽ مسڪرائيندي فرمايائون، "اسان جي محبت پنهنجي دل

۾ قائم ڪر ۽ اسلام اختيار ڪر ته جيئن هميشه جي دولت سان مالا مال ٿين ۽ سعادت ابدي مان خوشحال ٿين ۽ سڪون ماڻين. "مون ڪفر کان توبه ڪئي ۽ ايمان آندو اٿم. ان کانپوءِ پاڻ سڳورن صلي الله عليه وآله وسلم جن ارشاد فرمايو ته سڀاڻي منهنجو پيءُ علي ابن ابي طالب ع ايندو ۽ تنهنجي حق جي طرف رهنمائي ڪندو. ان جي هٿ تي ايمان تازو ڪجانءِ ۽ حق جي راهه ۾ داخل ٿجانءِ." شهزادي پنهنجو خواب بيان ڪرڻ کانپوءِ اسلام طرف متوجہ ٿي ۽ نئين سر اسلام اختيار ڪيو. ان وقت دونهون ظاهر ٿيو، تارن جيان بي انداز لشڪر سامهون آيو، چوڪريءَ عرض ڪيو، "هيءُ بادشاهه چتر فلڪ ساسر تي رکيل آهي، منهنجو پيءُ آهي، جيڪو شڪار تان موٽي رهيو آهي." جڏهن شاهه ولايت امير المؤمنين اهو ٻڌو ته هڪدم ان طرف متوجہ ٿيا ۽ فرمايو، "اي بادشاهه! منا علي ع ابن ابي طالب ابن عمر رسول ص خدا، جيڪڏهن تون چاهين ٿو ته دوزخ جي باهه کان بچين ۽ باغ فردوس ۾ داخل ٿين ته ڪفر ۽ ذلالت کي ڇڏي اسلام اختيار ڪر." هن غضبناڪ ٿيندي سندس لشڪر کي حڪم ڏنو ته، "اي بهادرو، تلوارون ڪڍي هن جوان جو ڪم پورو ڪري ڇڏيو." لشڪر حڪم ملندي ئي شاهه ولايت حضرت امير المؤمنين طرف متوجہ ٿيو، سڀني گڏجي تلوارن ۽ گرزن سان حملو ڪيو. حضرت ع هڪ رعبدار نعرو هنيو ۽ سمورو لشڪر هيسجي ويو، اڪثر ته بيهوش ٿي پٽ تي ڪري پيا. پوءِ پاڻ ع بهادريءَ سان شاهه اولهه کي زمين تان مٽي کڻي ورتو. بادشاهه ٻاڏايو، "الامان اي شير مردان اي شيريزدان الامان." اهو ٻڌي حضرت ع ان کي زمين تي ڇڏي ڏنو. ان بادشاهه ڪلمه شهادت زبان تي آندو ۽ صدق دل سان سڀني سپاهين سان گڏ مسلمان ٿي ويو ۽ سڀئي مومن ٿي ويا. ان کانپوءِ امير المؤمنين رعد ۽ اولهه جي بادشاهه جي ڌيءُ کي گهرايو ۽ ٻنهي جو نڪاح ڪرائي ڇڏيو ۽ پوءِ پاڻ ع مڪي طرف روانا ٿي ويا.

مسجد جو گهڙي گهڙي ڪري پوڻ

ابو بصير- ابو عبدالله کان روايت ڪن ٿا ته، حضرت ابوبڪر صديق رضه جي خلافت واري زماني ۾ مسلمانن ساحل عدن تي هڪ مسجد تعمير ڪرڻ چاهي پئي. جڏهن مسجد ٺاهي دنگ ڪن پيا ته اها ڪري ٿي پئي، وري ٺاهين، وري ڪري پئي. مسلمان تمام گهڻا پريشان ٿيا. نيٺ سمورا مسلمان ان مشڪل کي آسان ڪرڻ لاءِ حضرت عليءَ جي خدمت ۾ حاضر ٿيا ۽ ان جو سبب پڇيو، پاڻءَ فرمايو، "قبلي جي طرف کان ڪاهي ۽ ساڄي طرف زمين کوٽي وڃي. اتي توهان کي ٻه قبرون نظر اينديون، جن تي هيءَ سٺ لکيل هوندي، "مان رضوي آهيان ۽ منهنجي پيڻ حبا، اسان عزيز جبار سان شرڪ ڪندا هئاسين." اهي ٻئي موجود هوندا، انهن کي غسل ۽ کفن کانپوءِ نماز جنازه پڙهي دفن ڪري ڇڏيو. پوءِ مسجد تعمير ڪجو، اها نه ڪرندي." سمورن مسلمانن حضرت عليءَ جي حڪم تي عمل ڪيو، جيئن پاڻءَ فرمايو هو اهو ئي ٿيو ۽ پاڻءَ جي حڪم تي عمل ڪرڻ کانپوءِ جڏهن مسجد تعمير ڪئي وئي ته اها پنهنجي جاءِ تي قائم رهي ۽ پوءِ ڪڏهن به نه ڊٽي.

زنانه لباس پهريندڙ زاني

ابن عباس کان روايت آهي ته، حضرت عمر رضه هڪ ڏينهن صبح جي نماز لاءِ مسجد پهتا ته پاڻ ڏٺائون ته هڪ ماڻهو محراب ۾ سٽل آهي. پاڻ رضه پنهنجي غلام کي حڪم ڏنو ته ان کي اٿار. غلام ويجهو وڃي ڏٺو ته خبر پئي ته زناني لباس ۾ هڪ ڪنڌ ويڊيل مرد جو لاش آهي. حضرت عمر رضه سمورو واقعو حضرت علي ع جي سامهون ورجايو. پاڻ ع فرمايو، "في الحال ان لاش کي دفن ڪيو وڃي ۽ ان وقت جو انتظار ڪيو وڃي جڏهن 9 مهينن کانپوءِ ان جاءِ تي هڪ ٻار نظر ايندو، ان وقت سمورو حال ڪُلي سيني جي سامهون اچي ويندو." حضرت عمر رضه پاڻ ع کان پڇيو، "اهو سڀ ڪجهه ڇا آهي ۽ آخر 9 مهينن کانپوءِ ٻار ڪٿان کان ايندو؟" پاڻ ع فرمايو، مون کي منهنجي پيءُ حبیب خدا صه ان معاملي جي خبر اڳواٽ ڏني هئي. ان ڪري وقت جو انتظار ڪيو وڃي."

وقت گذرندو رهيو، نڪ نو مهينن کانپوءِ هڪڙي صبح حضرت عمر رضه مسجد ۾ داخل ٿيا ته ان جاءِ تي جتي ڪجهه عرصو اڳ هڪ ڪنڌ ويڊيل مرد جو لاش مليو هو، ان ئي محراب مان هڪ ٻار جي روئڻ جو آواز آيو ۽ پاڻ ع ان ٻار کي هنج ۾ کڻي حضرت علي ع وٽ ويا. حضرت علي ع فرمايو، "هن ٻار لاءِ هڪ دائي جو انتظام ڪيو وڃي، جيڪا هن ٻار کي کير پياريندي ۽ هن جو سمورو خرچ بيت المال مان ادا ڪيو وڃي." پاڻ رضه جي حڪم مطابق ايئن ئي ڪيو ويو. ڪجهه عرصي کانپوءِ رمضان جي عيد آئي، حضرت علي ع فرمايو، "هن ٻار کي سٺي پوشاڪ پهراڻي عيد جي ڏينهن مسجد ۾ آندو وڃي." ۽ دائي کي حڪم ڏنو وڃي ته جيڪا عورت هن ٻار کي پيار ڪري ۽ ان کي چوي، "اي مظلوم، اي پسر مظلوم." ان عورت کي مون وٽ آندو وڃي. دائي پاڻ ع جي حڪم مطابق ٻار کي سٺي پوشاڪ پهراڻي مسجد ۾ وٺي وئي، اوجھو ڏنائين ته هڪ خوبصورت ڇوڪري وڃڻ

لڳي ته دائيءَ ان جو پلڻ جهلي ورتو ۽ چيو ته، "مان توکي حضرت علي
 ع اميرالمؤمنين وٽ وٺي ويندس." چوڪري پريشان ٿي ۽ چوڻ لڳي،
 "خدارا، ايئن نه ڪر، مون کي حضرت علي ع جي سامهون نه وٺي وڃي
 مون کي شرمندگي ٿيندي." دائي ان کي ڇڏڻ لاءِ راضي نه ٿي. آخر ان
 چوڪريءَ دائيءَ کي ڪافي پئسن ۽ سٺن ڪپڙن جي لالچ ڏني ۽ چيو
 ته، "تون حضرت علي ع کي ڪجهه به نه ٻڌائجان ۽ اهو ٻڌائجان ته
 مون کي ڪا عورت نه ملي هئي ۽ اهڙيءَ طرح جيڪڏهن تون مون کي
 عيدالاضحيٰ تي به هن ٻار سان ملائيندين ته مان توکي ان کان وڌيڪ
 ڏيندس." دائي ان لالچ ۾ اچي وئي ۽ واعدو ڪيائين ته، "مان حضرت
 علي ع جي سامهون ڪجهه به نه ٻڌائيندس." دائي حضرت علي ع
 جي خدمت ۾ حاضر ٿي. حضرت علي ع پڇيو ته دائيءَ جواب ڏنو،
 "مسجد ۾ ته ڪنهن عورت هن ٻار سان پيار ڪيو ۽ نه ئي ڪنهن
 اهي لفظ ادا ڪيا، جيڪي توهان ارشاد فرمايا هئا." پاڻ ع دائيءَ جي
 اها ڳالهه ٻڌڻ کانپوءِ فرمايو، "تون اهو سڀ ڪجهه ڪوڙ پئي هڻين،
 سچ اهو آهي ته هڪ جوان چوڪري آئي هئي، تو ان جو پلڻ جهليو، ان
 چوڪريءَ تنهنجي سامهون التجا ڪئي ۽ توکي انعام جي لالچ ڏني ۽
 تون مڃي وئين ۽ تو واعدو ڪيو ته مان عيدالاضحيٰ جي ڏينهن وري
 هن چوڪري کي وٺي ايندس، جنهن جي عيوض هوءَ چوڪري توکي
 وڌيڪ انعام ڏيندي." پاڻ ع جي زبان مبارڪ مان سچ ٻڌڻ کانپوءِ
 دائي گهٻرائجي وئي. عرض ڪيو، "مون کي معاف ڪريو، هاڻ مان
 ڪڏهن به ڪوڙ نه ڳالهائيندس. توهان حڪم ڏيو ته مان ان عورت کي
 گرفتار ڪري توهان جي خدمت ۾ حاضر ڪريان." پاڻ ع فرمايو، "نه،
 هاڻ تون عيد تائين انتظار ڪر. ٻيو ڀيرو جيڪڏهن توکي ملي ته مون
 وٽ وٺي اچجانءِ." وقت گذرندو ويو. عيدالاضحيٰ جو ڏينهن آيو. دائي
 چوڪري کي سٺي پوشاڪ پهراڻي مسجد ۾ وٺي وئي. اڃا ڪجهه ئي
 دير گذري هئي ته اها جوان چوڪري آئي ۽ ٻار کي پنهنجي هنج ۾ کڻي
 پيار ڪرڻ لڳي. دائي هن جو پلڻ جهلي ورتو ۽ چيو، "اڄ مان توکي

حضرت علي ع وٽ ضرور وٺي ويندیس. "چوڪريءَ گهڻو ئي ڇڏڻ لاءِ چيو پر دائي نه مڃيپ. نيٺ دائي ان چوڪريءَ کي وٺي حضرت علي ع جي خدمت ۾ حاضر ٿي. چوڪري حضرت علي ع جي سامهون حاضر ٿي ته، پاڻ ع ان سان مخاطب ٿي فرمايو، "جيڪو ڪجهه گذريو آهي، مان بيان ڪيان يا تون ڪندين؟" چوڪريءَ عرض ڪيو، "مان پاڻ بيان ڪيان ٿي."

چوڪريءَ بيان ڪرڻ شروع ڪيو، "منهنجو پيءُ عامر بن سعد جيڪو رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم جي همر ڪاٻي ۾ شهيد ٿيو. منهنجي ماءُ حضرت ابو بڪر صديق رضه جي دؤر ۾ وفات ڪري وئي. مان اڪيلي رهجي ويس. پاڙي جي چوڪرين سان هيري مري انهن سان گڏ وقت گذاريندي رهيس. پاڙي جا سڀ ماڻهو منهنجو تمام گهڻو خيال رکندا هئا. هڪ ڏينهن جو ذڪر آهي ته مان پاڙي جي ڪجهه انصار ۽ مهاجر چوڪرين سان گڏ ويٺي هيس ته هڪ پوڙي عورت هڪ هٿ ۾ لٺ ۽ ٻئي هٿ ۾ تسبيح کنيو اسان ڏانهن آئي، سڀني چوڪرين سان ملي، سڀني جا نالا پڇيا، سڀني جو حال احوال پڇيو. آخر ۾ مون سان ملي، منهنجو نالو پڇيو. مون ٻڌايو ته، "منهنجو نالو جميله آهي. منهنجو پيءُ عامر بن سعد آهي، جيڪو شهيد ٿي چڪو آهي. منهنجي ماءُ به وفات ڪري چڪي آهي." ان پوڙهيءَ پڇيو، "ڇا تنهنجي شادي ٿيل آهي؟" مون چيو، "نه." اهو ٻڌي چوڻ لڳي، "تون ڪهڙي چوڪري آهين جو سواءِ مڙس جي زندهه آهين؟" منهنجي حالت ٻڌي روئڻ لڳي ۽ مون سان همدردي ڪرڻ لڳي. مون کي چوڻ لڳي، "جيڪڏهن تون منهنجي خدمت پسند ڪرين ته مان حاضر آهيان." مون به ها ڪري ڇڏي. ان پوڙهي عورت چيو، "مان هڪ شفيق ماءُ جيان تنهنجو خيال رکنديس، توتي ڪوبه ڏک نه اچڻ ڏيندس. تنهنجي هر خوشيءَ جو خيال رکنديس." مان ان پوڙهي عورت کي پنهنجي گهر وٺي ويس، هر طرح سان هوءُ منهنجو خيال رکڻ لڳي ۽ مان به هڪ شفيق ماءُ جي حيثيت ۾ ان جو احترام ڪندي هيس ۽ ان جو هر طرح جو خيال رکندي هيس.

جڏهن روزو افطار ڪرڻ جو وقت آيو ته مون هن لاءِ مناسب ڪاڏي جو انتظام ڪيو. پوڙهي ان ڪاڏي کي ڏسي روئڻ لڳي ۽ چيو، "اي چوڪري، مان ته الله واري آهيان، منهنجو اهو ڪاڏو ناھي، مون کي ته صرف لوڻ ۽ جَوَ جي ماني گهرجي. اها ئي منهنجي خوراڪ آهي." مطلب ته ان پوڙهيءَ هر طرح سان پنهنجي پرهيزگاريءَ جو ڏاڪو منهنجي دل ۾ اهڙيءَ طرح جمائي ڇڏيو جو مان ان کي پنهنجي نگهبان سمجهڻ لڳيس. هڪ ڏينهن پوڙهي چوڻ لڳي، "مون کي ماني کان ڊپ لڳي ٿو، تون اڪيلي رهين ٿي، ڪٿي ايئن نه ٿئي ته مان صاحب لاءِ ٻاهر وڃان ۽ توکي ڪجهه ٿي وڃي، ان ڪري توکي هڪ سسي ساڻيءَ جي ضرورت آهي، جيڪو تنهنجو هر طرح جو خيال رکن ۽ هڪڙن تون اجازت ڏين ته مان پنهنجي ڌيءُ کي وٺي اچان، جيڪا سڄي عمر جي آهي، جيڪا انتهائي عقلمند، متقي ۽ پرهيزگار ۽ نمازي آهي." مون ان چوڪريءَ جي ايتري ساراهه ٻڌي ته بي اختيار چير، "ان کي هڪدم وٺي اچ. اهڙيءَ طرح مان به مصروف رهنديس ۽ ان جي صحبت جا مون تي سٺا اثر پوندا." پوڙهي منهنجي اصرار تي ان وقت ئي پنهنجي ڌيءُ کي وٺڻ لاءِ رواني ٿي وئي. ڪجهه دير کانپوءِ اڪيلي ئي واپس موٽي آئي ته مون ايندي ئي پڇيو، "منهنجي پيڻ کي ڇو نه وٺي آئين؟" پوڙهيءَ جواب ڏنو، "منهنجي ڌيءُ اڪيلائي پسند آهي، ان جو سمورو ڏينهن الله جي ياد ۾ گذري ٿو، تنهنجي گهر ۾ اڪثر مهاجرن ۽ انصارن جون چوڪريون اچن ٿيون، ان ڪري هن هتي اچڻ پسند نه ڪيو." پوڙهيءَ جو اهو جواب ٻڌي مان وڌيڪ متاثر ٿيس. منهنجي دل ۾ ان چوڪريءَ سان ملڻ جي تڙپ اڃان وڌي وئي. مون پوڙهيءَ سان واعدو ڪيو ته هاڻي مان ڪنهن کي به پنهنجي گهر ۾ نه اچڻ ڏينديس. توهان هڪدم وڃي منهنجي پيڻ کي وٺي اچو. پوڙهي منهنجي اصرار تي ان وقت ئي رواني ٿي وئي. ڪجهه دير کانپوءِ پوڙهي هڪ جوان عورت کي پاڻ سان گڏ وٺي آئي. ان عورت پنهنجي جسم کي چٽئي پاسن کان ڍڪي رکيو هو، صرف ان جون ٻه اکيون نظر اچي رهيون هيون. اها جوان

عورت دروازي تي اچي بيهي رهي. مون چيو، ”پيٽ اندر ڇو نٿي اچين؟“ پوڙهيءَ جواب ڏنو، ”هيءَ چوڪري وڏي حياردار آهي، ان کي شرم اچي پيو.“ ايتري ۾ اهو چئي پوڙهي ٻاهر هلي وئي ته مان پنهنجي گهر کي تالو لڳائي اچان ٿي. پوڙهيءَ جي ويڻ کانپوءِ مون ان عورت جي ڏيءَ کي چيو، ”پيٽ برقعو لاهي آرام سان ويهه، هيءُ تنهنجو پنهنجو گهر آهي.“ ان عورت ڪنڌ جي اشاري سان ٻاهر جي دروازي جو چيو ته مان سمجهي ويس ته ٻاهريون دروازو کليل آهي، هيءَ چاهي ٿي ته ان کي بند ڪيو وڃي. مان دروازو بند ڪري ڪمري ۾ داخل ٿيس، اها عورت ساڳيءَ طرح ڪپڙو ويڙهي پلنگ تي ويئي هئي. مون پنهنجي هٿ سان سندس چادر ڇڪي ورتي. چادر لهندي ئي اهو ڏسي حيران ۽ پريشان ٿي ويس ته اها عورت نه پر ڪاري ڏاڙهيءَ وارو هڪ ڊگهي قد ۽ مضبوط جسم وارو مرد هو. مان ان کي ڏسي گهٻرائجي ويس.

مون چيو، ”ڇو مون تيمر تي ظلم ٿيو ڪرين. خدا جو خوف ڪر، ڇو منهنجي خواري پيو ڪرين. ڪو ڏسي وڻندو ته مان ڪٿي جي به نه رهنديس. خدا جي واسطي خاموشيءَ سان هتان نڪري وڃ.“ مان ان کي منٿون ڪندي رهيس پر هن کي مون تي رحم نه آيو. مون ڀڄڻ پئي چاهيو پر هن ظالم پنهنجن مضبوط پانهن ۾ مون کي زور سان جڪڙي ڇڏيو. هن مون تي پنهنجي گرفت مضبوط ڪري ڇڏي ۽ مان بيوس ۽ مجبور ٿي ويس. دانهون ڪوڪون ان ڪري نه ڪيم جو پاڙي جي ماڻهن کي خبر پئجي ويندي ۽ منهنجي خواري ٿيندي. مان هن جي هٿن ۾ بلڪل گرفتار ٿي چڪي هيس. آخرڪار ان ظالم مون تي ظلم ڪيو. منهنجي عزت کي ليڙون ليڙون ڪيو. اهو ڪارو مرد پنهنجي مستيءَ ۾ مدهوش هو. اوچتو مون ويجهو پيل چڙيءَ سان ان تي وار ڪيو ۽ پهرئين ئي وار ۾ هن جو سر ڌڙ کان ڌار ٿي ويو. جڏهن رات ٿي ته تمام خاموشيءَ سان ان جو لاش مسجد جي محراب ۾ رکي ڇڏيم. مون کي ان مان حمل ٿيو. ڪيترائي ڀيرا حمل ضايع ڪرڻ جو ارادو ڪيم پر خدا جي خوف سبب ايئن نه ڪري سگهيس. نيٺ اهو با-

پڻدا ٿيو، ان کي به قتل ڪرڻ جو سوچيم پر خدا جي خوف سبب اهو نه ڪري سگهيس، آخر ان ٻار کي به ان محراب ۾ رکي آيس.

پاڻ ع فرمايو، "ان مقتول جو خون ٿيو، پرواهه ناهي، چو ته هن هڪ وڏو گناهه ڪيو هو، ان عورت تي ڪابه حد ناهي، چو ته هن جي رضامنديءَ کانسواءِ هو هن تي قابض ٿي ويو هو." ان کانپوءِ پاڻ ع فرمايو، "ان پوڙهيءَ کي حاضر ڪيو وڃي، ته جيئن خدا جي حق کي ان کان طلب ڪريان." حضرت علي ع دائيءَ کي حڪم ڏنو، "ٻار کي ان جي ماءُ جي حوالي ڪيو وڃي." ٻئي ڏينهن ڳولا کانپوءِ ان پوڙهيءَ کي حضرت علي ع جي خدمت ۾ پيش ڪيو ويو. پوڙهيءَ جميله کي سڃاڻڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو. حضرت علي ع فرمايو، "اي پوڙهي، ڇا تون قسم کڻي ٿي ته توکي ان واقعي جي ڪابه خبر ناهي؟" پوڙهيءَ چيو، "ها، مان روضهءِ رسول ص جو قسم کڻي چوان ٿي ته مون کي ان واقعي جي ڪابه خبر ناهي." پوڙهيءَ روضهءِ رسول ص جو ڪوڙو قسم کاڌو. ڪوڙو قسم کائيندي ئي پوڙهيءَ جو چهرو ڪارو ٿي ويو. حضرت علي ع فرمايو، "اي پوڙهي، پنهنجو چهرو آئيني ۾ ڏس." جڏهن هن پنهنجو ڪارو چهرو ڏٺو ته فرياد ڪرڻ لڳي ۽ حقيقت جو اعتراف ڪيائين ته، "مان سڀ ڪجهه ڄاڻان ٿي ۽ منهنجي ئي ڪري سڀ ڪجهه ٿيو آهي. هاڻ مون کي معاف ڪريو. مان پنهنجي ڪيئي کان توبه ڪريان ٿي." حضرت علي ع فرمايو، "اي خدا، جيڪڏهن هيءَ عورت سچ چوي پئي ۽ حقيقت ۾ توبه ڪئي اٿس ته هن کي اڳ جهڙو ڪيو وڃي." پر ان جي چهره جي ڪاراڻو ختم نه ٿي. تڏهن حضرت علي ع فرمايو، "اي مردود، تو سچي توبه نه ڪئي آهي ڇاڪاڻ ته الله توکي معاف ئي ناهي ڪيو."

خطر ۾ جن جي مشڪل

سلمان فارسي رضه کان روايت آهي ته، هڪ ڏينهن رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم ابطح ۾ تشریف فرما هئا، پاڻ صه وٽ سندن اصحابين جي هڪ جماعت موجود هئي. پاڻ عه اسان سان ڪچهري فرمائي رهيا هئا، اسان ڏٺو ته هڪ واچوڙو اٿيو ۽ مٿي مٿي اٿڻ شروع ٿي. واچوڙو رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم جن جي سامهون اچي بيهي رهيو. ان واچوڙي مان هڪ شخص ٻاهر نڪتو ۽ چوڻ لڳو، "اي الله جا رسول صلي الله عليه وآله وسلم مان پنهنجي قوم جو قاصد بڻجي توهان جي خدمت ۾ حاضر ٿيو آهيان. توهان پنهنجو هڪ ايلچي اسان سان گڏ روانو فرمايو، جيڪو منهنجي قوم وٽ وڃي اسان جو خدا جي حڪم ۽ ڪتاب الاهيءَ موجب فيصلو ڪري، چوڻ ڪجهه ماڻهن اسان سان بغاوت ڪئي آهي." رسول خدا صه فرمايو، "تون ڪير آهين؟ تنهنجي قوم جو نالو ڇا آهي؟" هن عرض ڪيو، "منهنجو نالو غطرفه بن سمراج آهي، مان بنو نجاح جو هڪ فرد آهيان. جڏهن الله تعاليٰ توهان کي رسول الله صه ڪري موڪليو ته اسان توهان تي ايمان آندو آهي، جيڪا ڳالهه توهان ٻڌائي آهي اسان ان جي تصديق ڪئي آهي، ڪجهه ماڻهن اسان جي مخالفت ڪئي آهي، ان ڪري اسان ۽ انهن جي وچ ۾ اختلاف ٿي پيو آهي ۽ هو اسان کان طاقت ۽ تعداد ۾ گهڻا آهن. هنن اسان جي چشمن ۽ چراگاهن تي قبضو ڪري ورتو آهي ۽ اسان کي نقصان پهچائڻ پيا. اي الله تعاليٰ جا رسول صه پنهنجو ماڻهو اسان سان گڏ موڪلڻ فرمايو، جيڪو اسان جي وچ ۾ عدل ۽ انصاف سان فيصلو ڪري." رسول الله صه فرمايو، "تون پنهنجي ڇهري تان نقاب هٽائ ته جيئن اسان تنهنجي اصل شڪل ڏسي سگهون." سليمان رضه جو بيان آهي ته هن پنهنجي اصلي صورت ظاهر ڪئي. اسان هن کي اهڙي ماڻهوءَ جي صورت ۾ ڏٺو جنهن جي جسم تي تمام وڏا وار هئا، مٿو

ڊگهو هو. اڪيون ويڪريون هيون. هن جون ٻئي اڪيون پيشانيءَ تي هيون. هن جا ڏند خونخوار جانورن جهڙا هئا.

رسول خدا صه غطفه کي ڏسڻ کانپوءِ واري واري سان پنهنجن اصحابين طرف متوجہ ٿيا پر ڪنهن کي ايتري همت نه ٿي جو هو انهن جي وچ ۾ فيصلو ڪرڻ لاءِ وڃي ها. آخر رسول خدا صه حضرت علي عه کي طلب فرمايو ۽ فرمايائون، "اي علي عه تون غطفه سان گڏ وڃ. هن جي قوم وٽ وڃي چنڊ ڇاڻ ڪر ۽ هنن جي وچ ۾ صحيح فيصلو ڪر." اميرالمؤمنين حضرت علي عه تلوار کڻي غطفه سان گڏ روانا ٿيا. سليمان رضه جو بيان آهي ته مان انهن جي پويان پويان هلندو رهيس. حضرت علي عه هڪ وارياسيءَ جي وچ ۾ پهچي ويا ته حضرت عه مون طرف ڏٺو ۽ فرمايو، "اي ابو عهدالله، الله تعاليٰ تنهنجي ڪوشش کان خوش آهي. هاڻ تون واپس وڃ." سليمان رضه جو بيان آهي ته مان بيهي رهيس.

پوءِ اتي زمين ڦاٽي پئي ۽ ٻئي اندر هليا ويا. وري زمين اڳ جيان جڙي وئي. پوءِ مان واپس روانو ٿي ويس پر مون کي اميرالمؤمنين جي موت جو ڊپ ۽ فڪر هو. رسول خدا صه صبح جو ماڻهن کي نماز پڙهائي ۽ ڪوهه صفا تي اچي تشریف فرما ٿيا. اميرالمؤمنين جي اچڻ ۾ دير ٿي وئي هئي، ڏينهن مٿي چڙهي چڪو هو. ماڻهن مختلف قسمن جون ڳالهيون ڪرڻ شروع ڪيون. ايسٽائين جو عصر جو وقت اچي ويو. رسول الله صه نماز عصر ادا فرمائي پوءِ اچي ڪوهه صفا تي تشریف فرما ٿيا. سج لهڻ جو وقت ويجهو اچي ويو. ايتري ۾ ڪوهه صفا ڦاٽو ۽ اميرالمؤمنين ظاهر ٿيا. پاڻ عه جي تلوار مان رت جا ڦڙا ٽپي رهيا هئا ۽ غطفه جن به پاڻ عه سان گڏ هو. رسول الله صه اڳيان وڌي علي عه جي ٻنهي اکين ۽ پيشانيءَ تي ڇمي ڏني ۽ فرمايو، "اي علي عه هن وقت تائين توکي ڪنهن روڪي رکيو هو؟" حضرت علي عه عرض

ڪيو. "جيڪي منافق هئا، انهن کي مون ٽن ڳالهين جي دعوت ڏني پر انهن انڪار ڪيو. مون الله تعاليٰ تي ايمان آڻڻ جي دعوت ڏني، پاڻ سڳورن صه جي نبوت جي دعوت ڏني، انهن انڪار ڪيو. مون انهن کي جزيه ادا ڪرڻ جو چيو، ان کان به انهن انڪار ڪيو. ڪجهه چراغ گاهه ۽ چشما غطفه ۽ ان جي قوم جا هئا، انهن جي واپسيءَ جي متعلق انهن کي چيو. انهن ان کان به انڪار ڪيو. تڏهن مون تلوار ذريعي انهن سان جهاد شروع ڪري ڇڏيو. ڪيترن ئي کي قتل ڪيم، جڏهن انهن ڏٺو ته ڀڄڻ جو ڪوبه رستو ناهي ته امان ۽ صلح تي راضي ٿي ويا. پوءِ ايمان آڻي پاڻ ۾ کير ڪنڊ ٿي ويا. هيئن تائين هنن ۾ جيترا به جهيڙا هئا، اهي سڀ ختم ٿي ويا. " غطفه عرض ڪرڻ لڳو. "اسان طرفان رسول الله صه ۽ امير المؤمنين کي الله تعاليٰ بهترين بدلو ڏئي."

ماڪيءَ جي مک

حضرت جابر بن عبدالله رضه کان روايت آهي ته، مان هڪ ڏينهن الله جي رسول صلي الله عليه وآله وسلم جن سان گڏ هڪ گليءَ ۾ وڃي رهيو هئس. علي ع جو هٿ رسول الله صه جي هٿ ۾ هو. اسان هڪ ماڪيءَ جي مک جي ڀرسان گذرياسين ته مک رڙ ڪري چيو، "هيءُ (محمد صه) آهن، جيڪي نبين جا سردار آهن، هي علي ع آهن، جيڪي وصين جا سردار آهن." وري اسان هڪ ٻيءَ ماڪيءَ جي مک جي ڀرسان لنگهياسين ته ان مک به رڙ ڪري چيو، "هي (محمد صه) هدايت يافته آهن ۽ هي علي ع هدايت ڪرڻ وارا آهن." پوءِ اسان جو هڪ ٻيءَ ماڪيءَ جي مک جي ڀرسان سان گذرڻيو، ان به رڙ ڪري چيو، "هي محمد صه آهن، جيڪي الله جا رسول آهن ۽ هي آهن علي ع، جيڪي الله تعاليٰ جي تلوار آهن." نبي صه فرمايو، "اي علي ع، ان جو نالو صيحاتي آهي." ان ڏينهن کان ان جو نالو صيحاتي پئجي ويو.

پاراتي جو اثر

علامہ جلال الدین سیوطی رحمہ جی تاریخ الخلفاء جی حوالی سان زوایت آھی تہ حضرت علی عہ کرم اللہ وجہہ ہک ماڻھوءَ کی کجھہ فرمایو. ان شخص پاڻ عہ جی ڳالھہ کی کوڙو قرار ڏنو تہ پاڻ عہ فرمایو، "جیکڏهن تون کوڙو آهين تہ مان توکی پاراتو ڏيان ٿو." ان ماڻھوءَ چيو، "توهان ضرور پاراتو ڏيو." پاڻ عہ ان وقت ان شخص کی پاراتو ڏنو، اهو ماڻھو پنهنجي جڳھہ تان اڃان چريو بہ نہ هو جو اندو ٿي ويو.

حديث لڪائن جو انجام

زيد بن ارقم رضه چون ٿا ته جناب حضرت علي ع امير المؤمنين ماڻهن کي قسم ڏئي پڇيو ته جنهن غدير جي ڏينهن حديث ٻڌي آهي اهو اٿي بيهي. ڪيترن ئي ماڻهن مان صرف 12 بدري اصحابي اٿي بيٺا ۽ انهن ان جي شاهدي ڏني. زيد بن ارقم چون ٿا ته مان به انهن ماڻهن ۾ هئس، جن ان حديث کي حضور اڪرم صلي الله عليه وآله وسلم کان ٻڌو هو پر مون ان کي ظاهر نه ڪيو ته خدا مون کي اندو ڪري ڇڏيو. زيد بن ارقم رضه ان حديث جي شاهدي نه ڏيڻ تي تمام گهڻا ڏڪارا رهيا. سموري عمر توبه ڪندا رهيا. اهڙيءَ طرح انس بن مالڪ به انهن ماڻهن مان هئا، جن ان حديث کي رسول الله صه کان ٻڌو هو پر انهن به ان حديث کي لڪائي رکيو. ان تي حضرت علي ع فرمايو، "جيڪڏهن هي ڪوڙو آهي ته ان جي پيشانيءَ تي ڪوڙه جو اهڙو داغ لڳي وڃي جو اهو عمامي سان به نه لڪي سگهي." طلحه بن عمير چون ٿا ته، "خدا جو قسم مون سندن پيشانيءَ تي ڪوڙه جو نشان ڏٺو هو، جيڪو سندن عمامي سان به نه لڪي سگهيو هو."

پيت ڪرڻ

حضرت علي ڪرم الله وجهه جي روشن ڪرامتن مان هڪ اها به آهي. جنهن جي روايت حضرت امام جعفر صادق ع پڌائن ٿا ته جناب امير ع جي سامهون ٻن ماڻهن پنهنجو تڪرار پيش ڪيو. پاڻ ع هڪ پيت هيٺان فيصلو لاءِ ويهي رهيا. هڪ شخص چوڻ لڳو. "يا امير المؤمنين ع هيءُ پيت ڪري پئي." پاڻ ع فرمايو. "تون هليو وڃ، خدا تنهنجو نگهبان آهي." پاڻ ع انهن ٻنهي جو فيصلو ڪري اٿيا ئي هئا جو پيت ڪري پئي.

مرغابين جي اطاعت

ابن عاقب کان روايت آهي ته، حضرت اميرالمؤمنين ع تشریف فرما هئا جو مرغابين جي هڪ قطار اڏامندي پاڻ ع جي اڳيان کان گذري. جيئن ئي هو پاڻ ع جي سامهون آيون ته انهن ڳالهائڻ شروع ڪيو. پاڻ ع ارشاد فرمايو، "هي توهان کي ۽ مون کي سلام چئي رهيو آهن." منافقن جڏهن اهو ٻڌو ته هڪٻئي کي مسڪرائيندي اشارا ڪرڻ لڳا. پاڻ ع جڏهن منافقن جي اها حرڪت ڏٺي ته پاڻ ع هڪدم پنهنجي غلام قنبر کي حڪم ڏنو ته انهن مرغابين کي سڏ ڪر ته توهان کي اميرالمؤمنين، رسول خدا ص جو ڀاءُ سڏي رهيو آهي." جيئن ئي مرغابين آواز ٻڌو ته رستو بدلائي مٿيون ۽ سڌيون اچي مسجد جي اڳڻ تي ويهي رهيون ۽ سڀئي هڪٻئي جي جاءِ تي گڏ ٿي ويون. پاڻ ع انهن سان ڳالهائڻ شروع ڪيو، هو ڳچيون ڊگهيون ڪري جواب ڏينديون رهيون. پوءِ پاڻ ع جڏهن اهو حڪم ڏنو ته توهان واپس وڃون ته هو اٿي پنهنجي منزل طرف روانيون ٿي ويون، غور طلب ڳالهه آهي ته پڪين ته پاڻ ع جي ڳالهين کي سمجهي ررتو پر منافقن جيڪي پاڻ ع وٽ ويٺا هئا انهن نه سمجهيو، ۽ اڇوڪي دؤر ۾ به اهو ئي حال آهي جو جيڪي اطاعت ڪن ٿا مولا انهن جي مشڪل ڪشائي به فرمائين ٿا.

اڌ منهن ڪارو

مختلف ڪتابن ۾ اهو معجزو لکيل آهي، ۽ هن واقعي کي هاشمي بيان ڪيو آهي ته هنن شام جو هڪ ماڻهوءَ کي ڏٺو جنهن جو اڌ منهن ڪارو هو، ان کان جڏهن پڇيو ويو ته تنهنجو منهن اڌ ڪارو ڪيئن ٿيو؟ ته ان عرض ڪيو، "مان علي ع سان مخالفت رکندو هئس ۽ اڪثر پاڻ ع جي شان ۾ گستاخيون ڪندو هئس. اڪثر پاڻ ع جو ذڪر خراب لفظن سان ڪندو هئس. هڪ رات مان سٽو پيو هئس، جو خواب ۾ ڏٺم ته ڪو ماڻهو آيو، جنهن چيو ته، تون ئي اهو آهين جيڪو علي ع کي گهٽ وڌ ڳالهائي ٿو. انهيءَ سان گڏ ئي منهنجي منهن تي هڪ زوردار ٿڌڙ هنيائين، جنهن سان مون کي تمام گهڻي تڪليف ٿي. صبح جو اٿي جڏهن مون پنهنجو چهرو ڏٺو ته جنهن طرف ٿڌڙ لڳو هو اهو ڪارو هو."

مڃين جي اطاعت

مختلف ڪتابن ۾ ان معجزِي جو ذڪر ملي ٿو ته جڏهن حضرت علي ع امير المؤمنين جن صدين مان فارغ ٿي فرات درياھ جي ڪپ تي پهتا ته پاڻ ع هڪ تير کنيو ۽ هڪ ڦِڪي رنگ جي چٽِي فرات جي لهرن تي هڻڻ لڳا ۽ زبان مبارڪ سان فرمايائون، "اي درياھ جا پاڻي هٽي وڃ." پاڻ ع جي ارشاد موجب درياھ جو پاڻي هٽي ويو. ان ۾ جبل جيڏا 12 چشما الڳ الڳ نظر اچڻ لڳا. جنهن کي ڏسي پاڻ ع جو لشڪر حيران ٿي ويو. پوءِ پاڻ ع فرمائڻ لڳا، جنهن کي ڪوبه سمجهي نه سگهيو. سندن آواز سان درياھ جون سموريون مڃيون ظاهر ٿيون ۽ آسمان طرف منهن ڪري تڪبير جي صدا بلند ڪرڻ لڳيون. پوءِ انهن مڃين چيو، "سلام هجي توهان تي محبت خدا، سلام هجي يا امير المؤمنين ع، سلام هجي وصي رسول ص." ۽ چيو ته، "توهان جي نصرت کي ڇڏيو، جيئن هارون بن عمران جي نصرت کي ڇڏيو هو."

امير المؤمنين ع موجود ماڻهن سان مخاطب ٿي فرمايو، "توهان انهن مڃين کي ٻڌو، هاڻي شاهد رهجو ان تي ته اها منهنجي محبت آهي جنهن جي هنن هينئر شاهدي ڏني آهي."

علي ۽ جو امتحان

حضرت عمر رضه جي دؤر جو هيءُ معجزو آهي ته، ڪجهه ماڻهن پاڻ ۽ کان امتحان وٺڻ لاءِ اها حرڪت ڪئي، جيئن ته پاڻ ۽ جي هميشه اها دعويٰ رهي آهي ته جيڪو ڪجهه پڇڻ چاهيو ٿا مون کان پڇو. "ان قول جو امتحان وٺڻ لاءِ مديني جي ڪجهه ماڻهن هڪ عورت جي پٽ کي ڪا لالچ ڏئي ان ڳالهه تي راضي ڪيو ته هن کي مسئل سمجهي اسان حضرت علي ۽ وٽ ڪٿي ٿا وڃو. جيڪڏهن انهن جنازي نماز پڙهائڻ شروع ڪئي ته اسان ان چوڪري کي اٿاري ڇڏينداسين، جنهن سان علي ۽ جي اها دعويٰ ڪوڙي ٿي ويندي. "اهڙيءَ طرح ان چوڪري کي باقاعده مسئلن جو ڪفن پهراڻي حضرت علي ۽ جي خدمت ۾ پيش ڪيائون ته هي هن عورت جو پٽ آهي، جنهن جي اوچتو وفات ٿي وئي آهي. پاڻ ۽ انهن جي ڳالهه ٻڌي مسڪرائڻ لڳا ۽ فرمايائون، "ان جو وارث ڪير آهي؟" ماڻهن ٻڌايو ته هيءُ عورت آهي. "پاڻ ۽ ان سان مخاطب ٿي فرمايو، "هن چوڪري جي مان جنازي نماز پڙهائي ڇڏيان، هيءُ مري ويو آهي؟" عورت ها ۾ ڪنڌ لوڏيو. پاڻ ۽ جنازي نماز پڙهائي ڇڏي. جڏهن نماز ختم ٿي ته انهن ماڻهن جنازي تي چادر هڻائي ان چوڪري کي چيو، "اٿي ويهه، اڄ اسان ڏسي ورتو ته حضرت علي ۽ ڪجهه به نٿا ڄاڻن. "پر اهي ماڻهو اهو ڏسي حيران ٿي ويا ته چوڪرو سچ پچ مري چڪو آهي. اهو ڏسي عورت رڙيون ڪرڻ لڳي ته منهنجو هي اڪيلو پٽ هو، ان کان سواءِ منهنجو ڪوبه سهارو ناهي ۽ ان عورت سمورو منصوبو بيان ڪيو ته ڪجهه ماڻهو سندس جيئري پٽ کي پاڻ ۽ کي دوکو ڏيڻ لاءِ ڪٿي آيا هئا، ۽ پاڻ ۽ کي عاجزيءَ سان درخواست ڪيائين. پاڻ ۽ اٿيا ۽ چوڪري جو پير موڙي چيائون "اي چوڪرا زندهه ٿي وڃ. "چوڪرو اڳ واري حالت ۾ اچي ويو. سڀئي ماڻهو اهو ڏسي حيران ٿي ويا. پوءِ آئينده ڪڏهن به جرئت نه ٿين ته اهڙي قسم جي حرڪت ڪن.

جن جو ڊپ

ڪيترن ئي ڪتابن ۾ لکيل آهي ته رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم جن جي خدمت ۾ هڪ جن دين جي حڪم جا مسئلا پڇڻ لاءِ حاضر ٿيو. ايتري ۾ حضرت علي ع تشریف فرما ٿيا. حضرت علي ع کي ڏسندي ئي اهو جن جهرڪيءَ جيترو ننڍڙو ٿي ويو ۽ پاڻ سڳورن صه جن جي خدمت ۾ جن عرض ڪيو، "مون کي هن نوحوان کان پناهه ڏياريو." حضور صه فرمايو، "تون هن نوحوان کان چو ٿو ڊچين؟" جن عرض ڪيو، "جڏهن مون حضرت سليمان ع سان سرڪشي ڪئي هئي ۽ سمنڊ طرف پڇي ويو هئس ته مون کي ڪوبه گرفتار نه ڪري سگهيو هو، ايتري ۾ هيءُ نوحوان ظاهر ٿيو هو، هن جي هٿ ۾ هڪ نیزو هو، هن مون کي اهو هنيو ۽ اڄ تائين هن جي لڳايل ڌڪ جي زخم جو نشان موجود آهي."

خدا جي عنايت

همايون مرزا لکنوي پنهنجي ڪتاب "ڪرشم قدرت" ۾ مولانا شيخ ابو جعفر طوسي رح امام زين العابدين ع کان روايت ڪري لکي ٿو ته: هڪ ڏينهن ٻنهي جهانن جا سردار رسول خدا صلي الله عليه وآله وسلم پنهنجي هڪ مُنڊي حضرت علي ع ڪي ڏني ۽ حڪم ڏنو ته، "مُنڊي ٺاهيندڙ کان هن تي محمد ص ابن عبدالله لکرائي اچ." مُنڊي ٺاهيندڙ نالو لکي مُنڊي واپس ڏني. حضرت علي ع جڏهن مُنڊيءَ کي ڏٺو ته محمد ص ابن عبدالله بجاءِ محمد رسول الله ص لکيل هو. حضرت علي ع مُنڊي ٺاهيندڙ کي ارشاد فرمايو، "تو محمد ص ابن عبدالله بجاءِ محمد رسول الله ص ڇو لکيو آهي؟" مُنڊي ٺاهيندڙ عرض ڪيو، "يا امير المؤمنين ع توهان صحيح پيا فرمايو پر جڏهن مان هن تي محمد ص ابن عبدالله لکڻ لڳس ته منهنجا هٿ ڏڪڻ لڳا ۽ پاڻهي محمد رسول الله ص لکجي ويو." پاڻ ع اها مُنڊي کڻي حضور پاڪ ص جي خدمت ۾ حاضر ٿيا ۽ سموري ڳالهه بيان ڪيائون. رسول الله ص ارشاد فرمايو، "محمد رسول الله ص ۽ محمد ص ابن عبدالله ٻئي منهنجا نالا آهن." پاڻ ص اها مُنڊي پنهنجي آڱر مبارڪ ۾ پائي ورتي. ٻئي ڏينهن جڏهن ان مُنڊيءَ تي نظر پئڻ ته نڪيني هيٺان علي ولي الله ص لکيل هو. ان لمحي حضرت جبرائيل ع نازل ٿيا ۽ عرض ڪيائون، "يا رسول الله ص ارشاد رب العالمين آهي ته جيڪو ڪجهه توهان چاهيو لکرائي ورتو ۽ جيڪو ڪجهه مون چاهيو پنهنجي قدرت سان ان تي نقش ڪيو."

مُردي کي زنده ڪرڻ

مشڪل ڪشا پنهنجي حياتي ۾ ڪيترن ئي اهر موقعن تي مُردن کي زنده ڪيو، جنهن جي شاهدي سڀني ماڻهن ڏني. اهڙيءَ طرح جو هڪ واقعو جنهن جي روايت مختلف ڪتابن ۾ مختلف طريقن سان لکيل آهي، مستند روايت سان امام جعفر صادق ع کان روايت آهي ته حضرت علي اميرالمؤمنين ع جي خدمت ۾ بني مخزوم جو هڪ جوان حاضر ٿيو، جنهن جي پريشاني سندس چاهي مان جهلڪي رهي هئي، پاڻ ع جي خدمت ۾ عرض ڪيائين، "يا اميرالمؤمنين ع منهنجو جوان پيءُ مري ويو آهي، جنهن جي صدمي ۾ مان بيحد بي قرار آهيان." پاڻ ع ان جوان کي فرمايو، "تون ڇا ٿو چاهين؟" جوان عرض ڪيو، "مان اُن کي ڏسڻ چاهيان ٿو." پاڻ ع اٿيا، ردائي رسول ص ويڙهي ان جوان کي گڏ وٺي قبرستان ويا. پاڻ ع جي زبان مان ڪجهه لفظ جاري ٿيا، جنهن کي ڪوبه نه سمجهي سگهيو. پاڻ ع قبر کي لت هنئي، اُن مان هڪ ماڻهو نڪتو، جيڪو فارسيءَ ۾ ڳالهائڻ لڳو. حضرت ع فرمايو، "تون عرب ٿي ڪري فارسيءَ ۾ ڳالهائين پيو." "اسان فلاڻي جي سنت تي مڻاسين، جنهن جي ڪري اسان جي ٻولي بدلجي وئي آهي." ان جي پيءُ ان کي ڏٺو، پوءِ اهو مُردو قبر ۾ سمهي رهيو ۽ قبر ساڳيءَ طرح بند ٿي وئي.

بادل جو ٽڪر

محمد صالح حنيف بني مسلمان پنهنجي ڪتاب "ڪوڪب دري" ۾ حضرت اميرالمؤمنين ع جا تمام گهڻا فضائل بيان ڪيا آهن ۽ پاڻ ع جي ڪيترن ئي معجزن، ڪرامتن ۽ مشڪل ڪشائيءَ جي واقعن کي مختلف مستند روايتن سان پنهنجي ڪتاب ۾ بيان ڪيو آهي. هڪ معجزو اهو به آهي ته پاڻ ع جي حڪم سان بادل جو ٽڪر ڳالهائڻ لڳو. جنهن جي روايت حضرت سليمان فارسي رضه ڪن ٿا ته هڪ ڏينهن امام حسن ع پنهنجي والد حضرت علي ع اميرالمؤمنين جي خدمت ۾ عرض ڪيو ته خدا حضرت سليمان ع کي ملڪ عظيم عطا فرمايا، توهان کي به هن کان وڏي بادشاهت فرمائي آهي. پاڻ ع فرمايو، "ها،" پاڻ ع وضو فرمايو ۽ ٻه رڪعتون نماز ادا ڪئي ۽ دعا فرمائي ۽ هڪ بادل جي ٽڪر طرف اشارو ڪيو، اهو هيٺ لهي آيو ۽ ان مان آواز آيو، "مان گواهي ڏيان ٿو ته الله کان سواءِ ڪوبه معبود ناهي ۽ محمد ص ان جا رسول برحق آهن ۽ تون اي علي ع ان جو وصي ۽ خليف آهين، جيڪو تنهنجي باري ۾ شڪ ڪندو آهو تباھه ۽ برباد ٿي ويندو." پوءِ ٻئي بادل طرف اشارو ڪيو، اهو به ايئن چوڻ لڳو.

وڻ سائو ٿيڻ

ڪتاب ڪوڪب دري ۾ لکيل آهي، جنهن جي راسخ حضرت سلمان فارسي رضه کان آهي ته هڪ ڏينهن امام حسن ع (ع) ۽ امام حسين ع (ع) صاحبني حضرت علي ع (ع) اميرالمؤمنين سان گڏ هڪ وڏي ڳوٺ ۾ نبي تشریف فرما ٿيا ته اتي هڪ سڪل وڻ ڏسي حضرت امام حسن ع فرمايو، "يا اميرالمؤمنين ع هي وڻ ڇو سڪي ويو آهي؟" حضرت ع فرمايو، "هن وڻ کان پڇ،" پاڻ ع سوال ڪيو، جواب نه مليو تڏهن حضرت علي ع فرمايو، "اي وڻ، فرزند رسول صه ڪي جواب چو نٿو ڏئين." ان وڻ مان آواز آيو، "توهان جا والد بزرگوار هر صبح جو اچي منهنجي هيٺان ٻه رڪعتون نماز پڙهندا هئا ۽ هڪ بادل ايندو هو، جنهن مان مشڪ جي خوشبو ايندي هئي ۽ ان تي هڪ ڪرسي رکيل هوندي هئي، ان تي سوار ٿي هليا ويندا هئا. اڄ چاليهه ڏينهن گذري ويا آهن جو تشریف فرما نه ٿيا آهن، ان ڪري مان سڪي ويو آهيان." ان کانپوءِ اميرالمؤمنين ع ان وڻ جي هيٺان ٻه رڪعتون نماز ادا فرمائي ته وڻ ساڳيءَ طرح سائو ٿي ويو.

خدا جو تحفو

سيد محمد صالح حنفي سني عالم پنهنجي ڪتاب "ڪوڪب دري" ۾ لکن ٿا ته امام حسين ع کان روايت آهي ته: هڪ ڏينهن منهنجو والد بزرگوار فرات درياھ جي ڪناري تي غسل فرمائي رهيا هئا ته اوچتو هڪ لهر اٿي ۽ پاڻ ع جو لباس مبارڪ وهائي ڪڍي وئي. جڏهن پاڻ ع غسل کان فارغ ٿيا ته هڪ غيبي آواز آيو، "پنهنجي ساڄي طرف ڏسو ۽ جيڪو ملي اهو ڪڍي وٺو." جڏهن حضرت علي ع ساڄي طرف نظر ڪئي ته ڏٺائون ته هڪ لباس ويڙهيل پيو آهي. پاڻ ع ان کي ڪڍي ورتو ۽ هڪ پرچي ان مان نڪتي، جنهن تي لکيل هو، "هي تحفو خداوند ڪريم، عزيز، حڪيم طرفان علي بن ابي طالب ڏانهن آهي، هي هديءَ قميص آهي، جيڪو عمران کي ميراث ۾ ڏنو ويو هو. اهڙيءَ طرح اسان ان کي ٻين ماڻهن جي ميراث ۾ ڏيون ٿا."

ماء جي پيٽ ۾ ڳالهائڻ

مولا علي ع مشڪل ڪشا جا معجزا سندن ولادت کان اڳ ئي ظاهر ٿيڻ لڳا هئا. مختلف طريقن سان اهڙيون ڳالهيون ظهور ۾ اچڻ لڳيون جو جن جي اڳيان هر ڪنهن کي سر جهڪائڻو ٿي پيو. پاڻ ع اڃا ماءُ جي پيٽ ۾ ئي هئا جو پاڻ ع رسول خدا ص سان ڳالهائيندا هئا. ان جي روايت سني شيعه ٻنهي ڪتابن ۾ موجود آهي، جنهن جي حقيقت کان ڪنهن کي به انڪار ڪونهي. هڪ روايت آهي ته جڏهن حضور اڪرم صلي الله عليه وآله وسلم پنهنجي چاچا حضرت ابو طالب جي گهر تشریف کڻي ويندا هئا ته منهن مبارڪ اميرالمؤمنين طرف ڪري فرمائيندا هئا، "اي منهنجا پيءُ! توتي منهنجو سلام هجي." ۽ اميرالمؤمنين ماءُ جي پيٽ مان جواب ڏيندا هئا، "عليڪ اسلام يا رسول الله." جنهن طرف پاڻ سڳورا ص ويهندا هئا پنهنجو رخ ان طرف ڪري وٺندا هئا. ان ڳالهه کان مطلع ٿيڻ کانپوءِ پاڻ سڳورن ص فرمايو، "حق تعاليٰ هن جي ذات کي بزرگ ۽ معزز ڪري."

هڪ اچو پڪي

مشهور ۽ مقبول واقعو جيڪو هڪ وڏو معجزو آهي ته پاڻ ۽ جو نالو خدا تعاليٰ خود رکيو ۽ اهو نالو پاڻ ۽ جي ولادت کان اڳ ڪنهن جو نه هو. ان جي روايت سمورن سُنِي ۽ شيعا ڪتابن ۾ موجود آهي. هتي اسان محمد صالح سُنِي حنفي جي ڪتاب "ڪوڪب دري" جي حوالي سان بيان ڪريون ٿا. حضرت علي ۽ جي والده حضرت بيبي فاطمه بنت اسد کي جڏهن سُور ٿيا ته پاڻ ڪعبي طرف روانيون ٿيون. غيب مان آواز آيو، "اي معظم باهر نه بيهه، گهر اندر هلي آءُ." جڏهن بي بي فاطمه بنت اسد ڪعبي اندر تشریف کڻي ويون ته هڪ پردو نظر آيو، ان پردي ۾ لکي ويون. جناب امير ۽ جي ذات ان پردي اندر غيب کان هن دنيا ۾ ظهور فرمايو. ان لمحي هڪ اچي پڪيءَ ڇت تان لهي اچي پنهنجي چنهب سان جناب امير ۽ جي سيني تي اسم علي ۽ لکيو ۽ ان کان اڳ هن دنيا ۾ ڪنهن جو به نالو علي ۽ نه هو.

ابو جهل جو ڪنڌ

مولا علي ع مشڪل ڪشا جي معجزن جي ڳڻپ انساني طاقت کان مٿي آهي. پاڻ ع اڃا هن دنيا ۾ آيا ئي هئا ۽ اُن وقت پاڻ ع جي عمر صرف ڪجهه ڪلاڪن جي هوندي جو اُن وقت جي دستور مطابق ڪنهن کي ڪو ٻار پئدا ٿيندو هو ته ابو جهل بَسن جي پيرن جي مٽيءَ جو سرمو ان ٻار جي اکين ۾ لڳائيندو هو. جڏهن سلطان ولايت جي ولادت جي خبر ان کي پهتي ته اهو پَڻدي ئي ان طرف رُخ ڪيو. ان بدبخت جڏهن اميرالمؤمنين کي ڏٺو ته دستور مطابق پاڻ ع جي اکين ۾ بَسن جي مٽيءَ جو سرمو لڳائڻ چاهيو. ڪيترو ئي زور لڳايو پر حضرت علي ع کي نه ڪٿي سگهيو. جڏهن ته ابو جهل تمام گهڻو ڊگهو ۽ طاقتور هوندو. اُن وقت پاڻ ع تمام ننڍڙا ۽ صرف ڪجهه ڪلاڪن جا ئي هئا. اُن وقت ئي پاڻ ع جي روحاني طاقت جو اندازو ان ڳالهه مان لڳائي سگهجي ٿو ته ابو جهل بدبخت پنهنجين آڱرين کي پاڻ ع جي اکين تي رکيو ته جيئن کولي سرمو لڳائي. ان بدبخت ڪيترو ئي زور لڳايو پر اڪيون نه ڪليون. ان وقت شاھ ولايت جناب امير ع ولايت جي طاقت سان هڪ چمات ان جي منهن تي هنئي جو هو پويان گهسِي ويو. ٿڌڙ جي طاقت جو اندازو ان مان لڳائي سگهجي ٿو ته ان ٿڌڙ سان ابو جهل جو ڪنڌ ٿيڌو ٿي ويو ۽ ان جو ٿيڌو ڪنڌ ڪڏهن به سڌو نه ٿيو. آخري وقت تائين اهو بدبخت ايئن ئي رهيو، جنهن کي سموري زماني ڏنو.

پاڻ سڳورن صه کي ڏنو

مشهور روايت آهي ته حضرت علي ع جڏهن هن دنيا ۾ تشریف فرما ٿيا ته سڀ کان اڳ کين حضور اکرم صلي الله عليه وآله وسلم جن جي زيارت نصيب ٿي. جنهن جي روايت هر عام ۽ خاص ڪتاب ۾ آهي ۽ يورپين مؤرخن به پنهنجن ڪتابن ۾ ان معجزي جو ذڪر ڪيو آهي. حضرت علي ع جڏهن هن دنيا ۾ آيا ته پاڻ عه اڪيون نه کوليون، جنهن تي سندن والده محترم پريشان ۽ غمگين ٿيون ۽ چيو ته، "اي پٽ، تون اڪيون ڇو نٿو کولين؟ هن دنيا جو مشاهدو ڇو نٿو ڪرين؟ ڪٿي تون نابين ته ناهين؟" ان وقت خدا طرفان حضور صلي الله عليه وآله وسلم جن کي بشارت ٿي ته تنهنجو ابن عمر پڻ ٿي ويو آهي، جلدي وڃي ان جي سار سنڀال ڪر. "آفتاب رسالت صه ان طرف رخ فرمايو ۽ وڃي آسمانِ ولايت کي پنهنجي هٿج مبارڪ ۾ ويهاريو، جڏهن حيدر ڪرار کي پاڻ صه جي خوشبوءِ پهتي ته پاڻ صه جي جمال جهان آراءِ جي زيارت لاءِ اڪيون کولي ورتيون ۽ سلام دعا جي رسم ادا فرمائي پاڻ صه جي ساراه ۾ زبان کولي. پاڻ سڳورن صه پنهنجن هٿن سان حيدر ڪرار جي اکين ۾ سُرُمو پارايو.

مشڪل ڪشا جي دعويٰ

حضرت مولانا محمد عبدالسلام قاري السني الحنفي پنهنجي ڪتاب "شهادت نواسه سيد الابرار" ۾ صفحي 341 تي مولا علي ع مشڪل ڪشا جي فضائلن لاءِ بيان ڪري ٿو، جيڪو منهنجي نظر ۾ مشڪل ڪشا جو سڀ کان وڏو معجزو آهي، ڇو ته ڪنهن هستيءَ ۾ ايتري جرئت ناهي جو هو اعلايه ايڏي وڏي دعويٰ ڪري.

حضرت سيدنا الطفيل عامر کان روايت آهي ته مون خود پنهنجن ڪنن سان مولا علي ع کي اهو فرمائيندي ٻڌو ته، "مون کان پڇو الله تعاليٰ جو قسم قيامت تائين جو ٿيڻ وارو آهي، مان توهان کي ٻڌائيندس توهان مون کان نه پڇي سگهندا، مان توهان کي سڀ ڪجهه ٻڌائيندس." حضرت سعيد بن مسيب رضه روايت ڪن ٿا ته، "اسان جي زماني ۾ سواءِ علي ع جي ڪوبه اهڙو نه هو جنهن اهو فرمايو هجي ته پڇي وٺو مون کان، جيڪو ڪجهه پڇڻو آهي، مان توهان کي ٻڌايان."

ليکڪ اڳيان وڌيڪَ لکن ٿا ته ثابت ٿيو ته حضرت مولا علي المرتضيٰ ع قيامت تائين جي احوال جي خبر رکن ٿا ۽ ان ڪري سمورن علمن کي ڄاڻندڙ پاڻ ع ٿي آهن ۽ سمورن علمن جا واه سندن ئي چشمي مان هليا آهن. ولي-قطب، غوث-ابدال، اوتار، درويش، قلندر، سالڪ، قادري، نقشبندي، سهروردي، چشتي، معرفت، حقيقت، طريقت، شريعت اهي سڀ علم جا واه بابِ مدينه العلم جي فيض سان وهيا آهن.

وڻ جي نماز

ڪوڪب دري جا مصنف محمد صالح ڪشفي السني الحنفي ابوالزبير کان روايت ڪندي بيان ڪن ٿا ته: ابوالزبير جابر بن عبدالله انصاريءَ کان پڇيو ته توکي اميرالمؤمنين ع جو ڪو معجزو ياد آهي. جابر رضه فرمايو، "هڪ ڏينهن ڪجهه اصحابين سان گڏ جناب امير ع وڃي رهيا هئا، هڪ پير جي وڻ وٽ پهتا ته پاڻ ع فرمايو ته توهان هتي بيهو، مان هن وڻ هيٺان ٻه رڪعتون نماز پڙهان ٿو. پاڻ ع نماز ۾ مشغول ٿي ويا. خدا جو قسم مون وڻ کي ڏٺو ته رڪوع ۽ سجدي ۾ حضرت علي ع جو ساٿ ڏئي رهيو هو. اسان حيران ٿي بيهي رهياسين. ايستائين جو پاڻ ع نماز کان فارغ ٿيا. پاڻ ع هان گڏ وڻ جون ٽاريون به دورد پڙهنديون رهيون. ان کانپوءِ فرمايو، "خدا محمد ص و آل محمد ص جي دشمنن تي لعنت وجهه ۽ محمد ص ۽ آل محمد ص جي حبدارن تي رحم ڪر." سمورين ٽارين چيو، آمين آمين."

ازدھو بڻجي ويو

حضرت سلمان فارسي رضه کان روايت آهي ته: هڪ شخص جيڪو اڪابر بني عدي مان هو، جتي به هوندو هو پاڻ ۽ جي محبوبن کي گاريون ڏيندو هو ۽ گهٽ وڌ ڳالهائيندو هو. هڪ دفعي حضرت علي ۽ هڪ ڪمان هٿ ۾ کڻي باغن طرف وڃي رهيا هئا ته ان وقت هڪ ماڻهوءَ سان ملاقات ٿي. پاڻ ۽ فرمايو، "مون ٻڌو آهي ته تون اسان جي محبوبن کي گهٽ وڌ ڳالهائين ٿو." هن جواب ڏنو، "ها، مان ايئن چوان ٿو، مون کي ڪير منع ڪري سگهي ٿو؟" جناب امير ۽ فرمايو، "ايئن آهي." پاڻ ۽ پنهنجي ڪمان پٽ تي ڪيرائي ڇڏي. ڪمان پٽ تي ڪرندي ئي هڪ وڏو خطرناڪ ازدھو بڻجي وئي ۽ وات کولي ان ماڻهوءَ طرف وڌيو. هن رڙيون ڪيون ۽ فرياد ڪيو، "يا اميرالمؤمنين منهنجي توبه، آئنده ڪڏهن به ايئن نه ٿيندو." پاڻ ۽ کي رحم آيو، پاڻ ۽ زمين طرف هٿ وڌايو ته سندن هٿ ۾ جهڙي ڪمان هئي اهڙي ئي بڻجي وئي.

پٿر تي نشان

مستند روايت سان مختلف ڪتابن ۾ مختلف طريقن سان لکيل آهي، جيڪو پاڻءَ جو هڪ تمام وڏو معجزو آهي ته پاڻءَ پٿر تي هٿ هنيو ته ان سخت پٿر تي نشان ٿي ويو. اهو پٿر ڪوفي ۾ موجود آهي. اهڙي قسم جا پٿر مشهد، ڪف، تڪريت، موصل قطعيه الاثين وغيره ۾ به موجود آهن. پاڪستان ۾ به اهڙا پٿر موجود آهن، جن مان خبر پوي ٿي ته پاڻءَ جتي به پنهنجو هٿ هنيو اتي اهو معجزو ظاهر ٿيو. اهڙي قسم جو هڪڙو پٿر حيدرآباد سنڌ قدم گاهه مولا عليءَ اسٽيشن روڊ ۾ به موجود آهي، جيڪو منهنجي خيال ۾ نماز جي حالت جو آهي، ان پٿر جي زيارت لکن جي تعداد ۾ مسلمان ڪري چڪا آهن ۽ اڃا به اهو پٿر موجود آهي.

يهوديءَ آزمايو

مناقب آل ابي طالب مختلف طريقن سان لکيو آهي ته: هڪ ڏينهن هڪ يهودي آيو ۽ عرض ڪيو، "يا محمد صه توهان جي دعا قبول ٿئي ٿي ته توهان اسان جي سردار جي پٽ جي حق ۾ دعا ڪريو، جيڪو ڪوڙهه جي بيماريءَ ۾ مبتلا آهي." حضور صه حضرت علي عه ڪي فرمايو، "اي ابوالحسن عه، هن جي عافيت متعلق دعا ڪريو." حضرت امير عه دعا ڪئي، الله ان کي نيڪ ڪري ڇڏيو ۽ هو سڀني ماڻهن کان خوبصورت ٿي ويو ۽ ان ايمان آندو. ان جي پيءُ چيو ته، "هي پنهنجي صحت مطابق نيڪ ٿي ويو آهي ۽ هاڻي اسان کي بددعا ڪريو." حضرت علي عه بارگاهه الاهي ۾ دعا ڪئي ته اي معبود هن کي هن جي پٽ جي مرض ۾ گرفتار ڪر. اهو ماڻهو ان وقت ئي ڪوڙهه ۾ مبتلا ٿي ويو ۽ چاليهه سالن تائين ان ئي حالت ۾ دنيا ۾ عبرت جو نشان بڻيل رهيو.

فرشتن جو تعداد

محمد صالح كشمي، ڪوڪب دري ۾ مستند حوالن سان هيءُ معجزو لکي ٿو ته: پاڻ سڳورا صلي الله عليه وآله وسلم هڪ دفعي جناب سيده ع جي دولت سرا ۾ تشریف فرما هئا، پاڻ ص حضرت علي ع کي فرمايو، "اي پيءُ، تون دروازو بند ڪري ڇڏ، ڇو ته فرشتا مون وٽ موجود آهن، مون کان تعليم حاصل ڪن پيا." ائين واري واري سان ملائڪ ايندا رهيا ۽ تعليم وٺي ويندا رهيا. حضرت علي ع انهن جو آواز ٻڌي معلوم ڪري ورتو ته پاڻ ص وٽان ٿي سئو پنجويهه فرشتا تعليم وٺي ويا آهن. جڏهن درس مان فارغ ٿي چڪا ته حضرت علي ع عرض ڪيو، "يا حضرت ص توهان وٽ ٿي سئو پنجويهه فرشتا آيا هئا." پاڻ ص فرمايو، "تو کي ڪيئن خبر پئي؟" عرض ڪيائون، "مون ايترا ئي آواز ٻڌا هئا، جنهن سان مون کي خبر پئجي وئي." پاڻ ص حضرت علي ع جي سيني تي هٿ رکي فرمايو، "علي ع خدا تڏهنجي ايمان ۽ علم کي وڌائي."

قرآن جي تلاوت

مستند ترين ڪتابن ۾ هيءَ روايت مختلف طريقن سان ڪئي وئي آهي، ڪوڪب دري ۾ مستند ڪتابن جي حوالن سان بيان ڪيل آهي ته جناب امير ع جو هڪ وڏو معجزو اهو به آهي ته پاڻ ع جنهن وقت سواريءَ لاءِ پير رکاب ۾ رکندا هئا ته قرآن مجيد جي تلاوت شروع ڪندا هئا ۽ جيستائين پيو پير رکاب ۾ پهچندو هو ختم ڪري ڇڏيندا هئا.

بغض جو انجام

مسلمان تي بغضِ عليءَ رکڻ واري کان وڌيڪ دنيا ۾ نياڳو ۽ جهنمي پيو کير ٿي سگهي ٿو؟ تاريخ جا صفحا شاهد آهن، پاڻءَ کي گهٽ وڌ چوڻ واري جو انجام ڪيترو عبرتناڪ ٿيو آهي. ڪيترائي پيرا ڏٺو ويو آهي جو اهڙي ملعون کي سخت سزا ملي آهي. ڪو گهوڙي تان ڪري مري ويو، ڪنهن کي اٺ ماري ڇڏيو، ڪنهن جي مٿان آسمان تان پٿر ڪريو، ان سبب مري ويو، ڪو خطرناڪ بيماريءَ ۾ مبتلا ٿي ويو ۽ جيڪي ماڻهو هن دنيا ۾ سزا کان بچي ويا اهي آخرت واري ڏينهن سخت ترين سزا جا حقدار ٿيندا. افسوس جو پراڻي زماني کان وٺي اڄ تائين اهڙا بدبخت مسلمان سامهون ايندا رهيا آهن جيڪي پاڻ ٿي دوزخ جا خريدار بڻجي چڪا آهن، هتي "شواهد قنڀوت" ۽ "ڪوڪب دري" جي حوالي سان اهڙن بدبختن جو انجام بيان ڪجي ٿو، جيڪو مولا عليءَ جو هڪ معجزو آهي ته انهن کي ان ئي وقت سزا ملي.

هڪ شخص مديني ۾ اميرالمؤمنين حضرت عليءَ کي گهٽ وڌ ڳالهائيندو هو. اتفاق سان اهو ماڻهو هڪ ڏينهن پنهنجي اٺ کي ٻاهر ڇڏي مسجد ۾ اچي هڪ ميڙ ۾ ويهي رهيو. اٺ پنهنجي جڳهه تان اٿي مسجد ۾ گهڙي آيو ۽ ان بدبخت ماڻهوءَ کي پنهنجي سيني سان دٻائي ڇڏيو ۽ چچري ماري ڇڏيو. مٿي ڄاڻايل ڪتاب ۾ لکيل آهي ته ابراهيم بن هشام فخرومي والي مدينه جمع جي ڏينهن مون کي (عبداللہ کي) پنهنجي ويجهو ويهاري اميرالمؤمنين جي شان ۾ گستاخي ڪندو هو. هڪ جمع جي ڏينهن وڏو ميڙ مسجد ۾ گڏ هو. مان منبر جي ڀرسان ويٺي سوچندي سوچندي سمهي پيس. ڏٺم ته مزار رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم ڦاٽي پئي ۽ ان مان هڪ مرد اچو لباس پهري نڪتو ۽ چيو، "اي عبدالله ان هن ماڻهوءَ جون ڳالهيون توکي غمگين ڪن ٿيون."

مون عرض ڪيو، "ها،" فرمائين، "اک کولي ڏس، خدا تعاليٰ ان سان ڪهڙو سلوڪ ٿو ڪري." جڏهن مون اک کولي ڏٺو ته هو منبر تان ڪريو ۽ مري ويو. بظاهر ڏٺو وڃي ته منبر جي بلندي وڌ کان وڌ ٻه فوٽ ٿي سگهي ٿي ۽ صرف ٻن فوٽن جي بلنديءَ تان ڪري اهڙي ماڻهوءَ جو مري وڃڻ مولا مشڪل ڪشا سان گستاخيءَ جي هڪ سزا آهي. اهو ئي مولا علي عه جو معجزو آهي. جتي هو مشڪل ۾ گهيريل ماڻهن کي تڪليفن جي ڪن مان کڻي ٿا اتي اهڙن بدبختن کي غيبي ۽ روحاني قوت ذريعي سزا ڏيڻ جو به اختيار رکن ٿا.

واه جو پاڻي

مشڪل ڪشا جو هيءُ به وڏو معجزو آهي ته پاڻ ۽ جيڪو ڪجهه فرمائي ڇڏيو اهو ئي ٿيو. انهيءَ قسم جو هڪڙو معجزو ڪوڪب دري روضه الصفا جلد ستين جي حوالي سان لکيو آهي ته بابل جي حدن ۾ هڪ واه آهي. اميرالمؤمنين حضرت علي ۽ اتي هڪ هڪ ماڻهوءَ تي هڪ خاص رقم مقرر ڪري رکي آهي ته هر سال خدا جي راه ۾ ڏئي، جيڪڏهن مقررہ رقم ڏين ٿا ته پاڻي انهن جي نالين ۾ چڙهي اچي ٿو، جيڪڏهن رقم خدا جي راه ۾ نٿا ڏين ته پاڻي انهن جي نالين ۾ نٿو چڙهي.

ڪوپڙيءَ سان ڳالهائڻ

ڪوڪب دري جي ليڪڪ، محمد صالح احسن الڪبار جي هڪ مندره ڪوپڙيءَ سان ڳالهائڻ جو معجزو لکيو آهي. امام جعفر صادق ع کان روايت آهي ته: هڪ ڏينهن امير المؤمنين بابل جي سرزمين ۾ هڪ انساني ڪوپڙي پيل ڏٺي. ان کي مخاطب ٿي فرمايائون، "اي جمجمه (مٿي جي ڪوپڙي) تون ڪير آهين؟" هن جواب ڏنو، "مان فلاڻو بن فلاڻو، فلاڻي ملڪ جو بادشاهه هئس." جناب امير ع فرمايو، "مان علي مرتضيٰ ع آهيان، محمد ص جو وصي آهيان. مون کي ٻڌاءِ، جيڪو ڪجهه تو پنهنجي زندگيءَ ۾ ڏٺو، جيڪو ڪجهه عمل ڪيو." ڪوپڙيءَ ڳالهائڻ شروع ڪيو ۽ اول کان آخر تائين پنهنجي عمر جون سموريون ٻريون حالتون هڪ هڪ ڪري بيان ڪيون. جنهن جڳهه تي ڪوپڙيءَ حضرت امير ع سان ڳالهايو هو اتي ماڻهن هڪ مسجد تعمير ڪئي ۽ ان جو نالو مسجد جمجمه (ڪوپڙيءَ جي مسجد) رکيو، ان علائقي ۾ اها مسجد ايتري ته مشهور آهي جو ماڻهو اتي وڃي نماز پڙهن ٿا ۽ حاجتمند پنهنجون حاجتون طلب ڪن ٿا.

ام فروه کي زنده ڪرڻ

مشڪل ڪشا جو هڪ تمام وڏو معجزو هيءُ به آهي، جنهن کي ڪوڪب دري احسن الڪبار جي حوالي سان لکيو آهي ته حضرت ابوبڪر صديق رضه جي زماني ۾ ام فروه نالي هڪ عورت هئي، جيڪا تمام گهڻي عبادت گذار، نيڪ ۽ حُب آل رسول صه دل ۾ رکندي هئي. هڪ ڏينهن ان جو هڪ منافق مالدار سان بحث ٿيو. جيئن ته ان پاڪدامن آل رسول صه جي ساراه ۾ گهڻو ڪجهه بيان ڪيو. ان منافق ان کي ايترو ته ماريو جو هوڙ مري وئي. ان جي مڙس جاج جوج ڪري ان کي دفنائي ڇڏيو ۽ جناب عه جي در دولت تي حاضر ٿيو پر ان وقت پاڻ عه وادي قري ۾ تشریف فرما هئا، تنهن ڪري هن اوڏانهن جو رخ ڪيو ۽ واپسيءَ تي زيارت جو شرف حاصل ڪيائين ۽ پوءِ روئيندي پڙيندي سمورو واقعو عرض ڪيو. اميرالمؤمنين ان عورت جي قبر تي به رڪعتون نماز پڙهي ۽ هٿ مٿي ڪري هي دعا ڪئي، "اي مرڻ کانپوءِ نفسن کي زنده ڪرڻ وارا ۽ هڏين کي فوت ٿيڻ کانپوءِ زنده ڪرڻ وارا، ام فروه کي اسان جي لاءِ زنده ڪر ۽ ان کي پنهنجن نافرمان بندين لاءِ عبرت جو باعث ڪر." ان کانپوءِ ان جي قبر طرف نظر ڪئي ته هڪ ڦاٽ ڏٺائون، جنهن ۾ هڪ پکي ڏاڙهون جو داڻو چنهب ۾ جهلي اچي ۽ وڃي رهيو هو ۽ امير عه ڏانهن اشارو ڪري رهيو هو. اوجتو قبر ڦاٽي پئي ۽ ام فروه سندس جي هڪ چادر مٿي تي پائي ٻاهر آئي ۽ اميرالمؤمنين کي سلام عرض ڪري چوڻ لڳي، "بي ايمان منافق چاهن ٿا ته تنهنجي ولايت جي نور کي لڪائي رڪن پر نسا ڪري سگهن." الله تعاليٰ فرمايو آهي، ترجمو: (هو چاهن ٿا ته الله جي نور کي پنهنجن مومنن سان وسائي ڇڏين ۽ الله پنهنجي نور کي ڪامل ڪرڻ وارو آهي. پوءِ ڀلي ڪافر ڪراهن ڪن.) ان کانپوءِ ام فروه ڪبترائي سال زنده رهي ۽ ان مان جيڪي ٻار پيدا ٿيا تنهن ڪريلا جي ميدان ۾ امام مظلوم عه سان گڏ شهادت جي منزل ماڻي.

اي ڪٿا پري هت

اصبح بن بناته کان روايت آهي ته: مان هڪ ڏينهن اميرالمؤمنين جي پويان پويان وڃي رهيو هئس ته هڪ قريشي ويجهو اچي چيو، "يا علي ع تو ڪيترن ئي مَرَدن کي قتل ڪيو ۽ ڪيترن ئي ٻارن کي يتيم ڪيو آهي." امير ع ويجهو اچي ان کي فرمايو، "اي ڪٿا پري هت." جڏهن مون ڏٺو ته هو ڪارو ڪتو بڻجي ويو هو. ڀڄ لوڏي رهيو هو ۽ پٺ تي لپتي رهيو هو. اها حالت ڏسي حضرت علي ع کي رحم آيو. پاڻ ع دعا ڪئي ته هو اصلي حالت ۾ اچي ويو ۽ پاڻ ع جي قدم تي هت رکي توبه ڪئي. موجوده ماڻهن مان هڪ ماڻهو عرض ڪيو ته، "اي خيرالمرسلين ص جا وصي، قادر حقيقي توهان کي اهڙن معجزن ۽ ڪرامتن تي قدرت عطا فرمائي آهي، ڪهڙو سبب آهي جو توهان معاويه کي جيڪو توهان جو مخالف آهي ختم نٿا ڪري سگهو؟" پاڻ ع فرمايو، "اسان خدا جا عبادت گذار بنڊا آهيون، ان جي حڪم کان سواءِ ڪوبه ڪم نٿا ڪري سگهون ۽ ان جي حڪم موجب ئي عمل ڪندا آهيون ۽ ڪڍ الله جي رضا جي برخلاف پنهنجي نفساني خواهشن موجب ڪم ڪرڻ جائز سمجهي ٿو ته اهو آخرت جي عذاب ۾ گرفتار ٿيندو ۽ آخرت جو عذاب دنيا جي عذاب کان تمام گهڻو سخت آهي."

پيءُ جي پست

مناقب آل ابي طالب ۾ مختلف حوالن سان لکيل آهي ته: حضرت علي ع احرار جي رات هڪ ماڻهوءَ کي روئندي ڏٺو. پاڻ ع ان ماڻهوءَ جي ويجهو ويا، ان کي ڏٺائون، جيڪو هڪ نوجوان شخص هو، جنهن جو اڌ جسر سُڪي چڪو هو. سبب پڇڻ تي ان شخص ٻڌايو ته، "مان هڪ عيش پرست انسان هئس. منهنجو پيءُ مون کي نصيحت ڪندو هو. هڪ ڏينهن مون کي نصيحت ڪرڻ لڳو، مون ڪاوڙ ۾ اچي گستاخي ڪئي. هن مون کي پٽيو ۽ ڪجهه شعر پڙهيا. جڏهن هن اهو پڙهي بس ڪيو ته منهنجو اڌ جسر سُڪي چڪو هو. مون گهڻو پڇتايو ۽ توبه ڪئي، مون منهنجي پيءُ کي چڱيءَ طرح راضي ڪري ورتو. هو اٺ تي سوار ٿيو ته جيئن مون کي ان جڳهه تي وٺي اچي ته جيئن منهنجي حق ۾ دعا ڪري پر اتفاق سان جڏهن اسان اڌ رستو طءُ ڪري چڪاسين ته هڪ پکي اڏريو ۽ ان جي اڏرڻ سبب اٺ مري ويو ۽ منهنجو والد اٺ تان ڪري مري ويو. هاڻ مان مشڪل ۾ آهيان." پاڻ ع ان جڳهه تي چار رڪعتون نماز ادا فرمائي ۽ نماز کانپوءِ فرمايو، "اٺ، تون نيڪ ٿي ويو آهين." هو صحيح سالم ٿي اٿي بيهي رهيو. فرمايائون، "تو سچ چيو، جيڪڏهن تنهنجو والد توسان راضي نه هجي ها ته منهنجي دعا به نه ٻڌي وڃي." اهو پاڻ ع جو ئي معجزو آهي جو هوڏانهن علي ع جي زبان مان دعا جاري ٿي، هيڏانهن ان ماڻهوءَ جو سڪل جسر پنهنجي اصلي حالت ۾ اچي ويو.

جنگ جمل ۾

ڪوڪب دري جو ليڪڪ محمد صالح، الحنفي، السني جابر بن عبدالله انصاريءَ کان روايت ڪندي بيان ڪري ٿو ته: مان جنگ جمل ۾ امير المؤمنين حضرت علي ع سان گڏ هئس. مون اتي ڏٺو ته هر ڪنهن چيو پئي، "مون کي علي ع زخمي ڪيو آهي." جنهن زخمي کي به ڏٺو پئي ته ان اهو چيو پئي، "مون کي علي ع زخمي ڪيو آهي." ۽ جنهن به مقتول کي ڏسان، اهو اهو ئي چئي رهيو هو ته، "مون کي علي ع قتل ڪيو آهي." مان ميمنه ۾ ويس ٿي ته اتي علي ع جو آواز ٿي پئدم، ميسره ۾ ويس پئي ته اتي به علي ع جو آواز پئي پئدم. مان حضر طلحه رضه جي ڀرسان گذريس، جڏهن هو پساهه ڏئي رهيو هو ته ان جي سيني تي هڪ تير لڳل هو، مون ان کي چيو، "تو کي هي تير ڪنهن هنيو؟" ته هن چيو، "علي ع هنيو." مون چيو، "علي ع ته ڪنهن کي به تير ناهي هنيو. انهن جي هٿ ۾ سواءِ تلوار جي ٻيو ڪوبه هٿيار ناهي." هن چيو، "اي جابر رضه، ڇا تون هن جن ڏانهن نٿو ڏسين ته هو ڪيئن هوا مٿان هلي ٿو ۽ پوءِ زمين تي لهي ٿو ۽ ڪڏهن اوڀر طرف وڃي ٿو ته ڪڏهن اولهه طرف اچي ٿو. بس جنهن سوار وٽان گذري ٿو ان کي چنهب هڻي ڪڍي ٿو ۽ جنهن کي ڏسي ٿو ان کي ماري وجهي ٿو يا زخمي ڪري ڇڏي ٿو يا منهن ۾ ڪيرائي وجهي ٿو يا هيٺن چڻي ڇڏي ٿو ته مري وڃ ته مري وڃي ٿو. بس ان جي اڳيان ڪان ڪوبه بچي نٿو سگهي." جابر رضه چون ٿا ته، "مون کي هن جي قول تي حيرت ٿي."

جنگِ خيبر ۾

ڪوڪب دري جو مصنف محمد صالح الحنفي السني بيان ڪري ٿو ته: جنهن وقت علي ع يومِ خيبر مرحبه جا ٻه ٽڪر ڪري ڇڏيا ته حبرائيل ع ڪلندي ۽ عجب ڪائيندي پاڻ سڳورن صه جي خدمت ۾ حاضر ٿيا. رسول خدا صه ارشاد فرمايو. "ان ڪيلڻ جو سبب ڪهڙو آهي؟" عرض ٿيو. "يا رسول الله صه منهنجي ڪيل جو سبب اهو آهي ته ملائڪه علي ع جي حملن تي حيرت ڪائي رهيا آهن ۽ لاقتي الاعلي سيف الاذوالفقار جا نعرا هڻي رهيا آهن ۽ منهنجي حيرانيءَ ۽ تعجب جو سبب اهو آهي ته جڏهن مون کي قدرت حڪم ڏنو ته قومِ لوط جي ستن ئي شهرن کي برباد ڪر ته مون قدرتِ خدا ۽ رمزِ خدا سان ستن ئي شهرن کي ستن طبقه زمين تان اڳيڙي ستن آسمان تائين بلند ڪري ورتو ۽ صبح تائين هڪ هٿ تي کڻي رکيو. پوءِ مون سڀني کي اونڌو ڪري ڇڏيو ۽ تباهه ڪري ڇڏيو ۽ اڄ صبح جنهن وقت علي ع تڪبير هاشمي بلند ڪئي ۽ ضربِ حيدري لڳائي. جيڪا قواڻي الهيه سان مويد هئي ۽ مرحبه ۽ ان جي گهوڙي جا ٻه ٽڪر ڪري ڇڏيا ته مون کي حڪم ٿيو ته مان علي ع جي تلوار جي اڳئين وار کي وٺان. ايئن نه ٿئي ته زمين جا ٻه ٽڪر ٿي وڃن. علي ع جو وار منهنجي هٿ جي ستن شهرن کان وڌيڪ ڳرو هو. جڏهن ته اسرائيل ع ۽ ميڪائيل ع علي ع جي هٿ کي جهلي رکيو هو."

هي علي ۽ جو ڪم آهي

ملفوظات حواجه بنده نواز گيسو دراز رح ناشر نفيس اڪيڊمي
 ۾ اهي صفح 228 تي دعائن جي تاثير جي عنوان سان مولا علي ۽
 سڪل ڪشا جو هڪڙو معجزو لکيو آهي ته: حضرت علي ۽ عشاء
 جي سڌ کانپوءِ مسجد کان گهر واپس وڃي رهيا هئا. رستي ۾ هڪ
 هٿ وڍيل ماڻهو پاڻ ۽ جي سامهون اچي روڪڻ لڳو ۽ فرياد ڪيو. پاڻ
 ۽ ڪي ان ماڻهوءَ جي حالت تي رحم آيو. پاڻ ۽ ان جي وڍيل هٿ وڍيل
 جڳهه تي رکي ڪجهه پڙهيو. پاڻ ۽ جي دعا سان ان جو هٿ جهڙو هو
 اهڙو ٿي ويو. اهو ماڻهو تمام گهڻو خوش ٿيو ۽ منٿون ڪري حضرت
 علي ۽ کان پڇڻ لڳو ته توهان ڪهڙي دعا پڙهي آهي، جنهن جي ڪري
 منهنجو هٿ صحيح ٿي ويو آهي. ان شخص جي تمام گهڻي اصرار تي
 پاڻ ۽ ٻڌايو ته مون فاتح پڙهي آهي. هو تمام گهڻو خوش ٿيو ۽ دل
 ۾ چوڻ لڳو ته هاڻ مان جڏهن به فاتح پڙهندس منهنجو هٿ نيڪ ٿي
 ويندو. اهڙيءَ طرح هن ٻئي دفعي چوري ڪئي ۽ جهلجي پيو، وري سزا
 طور هن جو هٿ وڍيو ويو. هٿ وڍجڻ کانپوءِ هن وڍيل هٿ کي پنهنجي
 جاءِ تي رکي فاتح پڙهي پر ان جو هٿ صحيح نه ٿيو. نيٺ ٻيهر حضرت
 علي ۽ جي خدمت ۾ حاضر ٿيو ۽ سڀ ڪجهه بيان ڪيو ته، "يا علي
 ۽ منهنجو هٿ وري وڍيو ويو آهي، مون فاتح پڙهي پر ڪوبه اثر نه
 ٿيو. خدا جي واسطي مون کي ٻڌايو ته توهان فاتح سان گڏ ٻيو ڇا
 پڙهيو هو، جنهن سبب منهنجو هٿ صحيح ٿي ويو هو." پاڻ ۽ فرمايو،
 "مون فاتح کان سواءِ ڪجهه به نه پڙهيو هو." پاڻ ۽ فرمايو، "جيڪڏهن
 هن پيري به تنهنجو هٿ نيڪ ٿي وڃي ته ڇا تون واعدو ڪرين ٿو ته
 ائنده ڪڏهن به چوري نه ڪندين" ان شخص واعدو ڪيو ته آئنده ڪڏهن
 به چوري نه ڪندو. پاڻ ۽ ان کان توبه ڪرائي ۽ پوءِ ان جو وڍيل هٿ
 ان جي جاءِ تي رکي ڇڏيو. الله جي حڪم سان ٻيهر ان جو هٿ صحيح
 ٿي ويو.

حضرت اسماء رض بنت ابوبکر رض

ملفوظات خواجه بنده نواز گيسو دراز رح ناشر نفيس اڪيڊمي ڪراچي صفحي 278 تي مولا علي ع مشڪل ڪشا جو هيءُ معجزو لکيو آهي ته: اصحابي سڳورن ۾ جيترا فضائل ۽ ڪرامتون اميرالمؤمنين حضرت علي ڪرم الله وجهه سان منسوب آهن ايتريون ٻين اصحابي سڳورن سان ناهن. عرائس ۾ لکيل آهي ته حضرت اسماء بنت حضرت ابوبکر رض کان روايت آهي ته هڪ ڏينهن عصر جي نماز پڙهڻ لاءِ اميرالمؤمنين حضرت علي ع مسجد نبوي ۾ تشریف فرما ٿيا ته ان وقت سج لهي رهيو هو. علي ع الله کان دعا گهري ته ٿوري دير لاءِ سج واپس اچي ته جيئن مان عصر جي نماز پڙهي وٺان. ماڻهن ڏٺو ته واقعي مسجد جي ڀت تي سج جي روشني چمڪڻ لڳي ۽ علي ع نماز پڙهي ورتي ۽ وري سج لهي ويو. فردوسي طوسي هڪ شعر ۾ دعويٰ ڪئي آهي ته سمورا نبي جيڪو معجزو رکندا هئا، علي ڪرامت جي شڪل ۾ اهو رکندا هئا.

حضرت اسماء کان روايت

ملفوظات خواجه بنده نواز گيسو دراز رح ناشر نفيس اڪيڊمي ڪراچي ۾ لکيل آهي ته: عرائس ۾ حضرت اسماء رض ۽ ٻين شخصيتن جي حوالي سان اهڙيون ڪيتريون ئي روايتون حضرت علي ع جي ڪرامتن متعلق منسوب ڪيون ويون آهن. مثال طور حضرت اسماء رض روايت ڪن ٿيون ته اميرالمؤمنين حضرت علي ع اڪيون بند ڪري تلوار هلائيندا هئا ۽ مجال نه هئي جو ڪنهن ساٿيءَ کي غلطيءَ سان ان جي ضرب لڳي وڃي.

مولا علي ۽ هر جاء تي موجود آهن

عرائس ۾ لکيل آهي ته، جنگ صفين تان جڏهن حضرت علي ۽ واپس ٿيا ته معاويه راهه ٻر کي ٿيهه هزار اشرفيون ان ڳالهه لاءِ ڏيڻ منظور ڪيون ته رستي ۾ هو يا ته حضرت علي ۽ کي ڪٿي غرقاب ڪري ڇڏي يا ڪنهن بنا پاڻيءَ واري جاءِ تي پهچائي سندن موت جو سبب بڻجي. هن هڪ عميق درياهه جي ڪناري مولا جي لشڪر کي پهچائي ڇڏيو. حضرت علي ۽ درياهه جي ڪناري تي بيهي ڏٺو ته رستو ناهي، لشڪر جي تباهه ٿيڻ جو انديشو آهي. پاڻ پنهنجي رڪابدار قيصر کي سڏيو ۽ چيو ته، "هن بلنديءَ تي وڃي آواز ڏي ته اي جمجمه!" اهو پڪاريندي ئي چئني طرفن کان لبيڪ لبيڪ جا آواز اچڻ لڳا. قيصر عرض ڪيو، "يا اميرالمؤمنين ۽ هي ته هر طرف کان لبيڪ لبيڪ جو آواز اچي رهيو آهي ڪنهن کي سڏيان." حضرت علي ۽ فرمايو ته، "پڪاريو، اي جمجمه اس ڪرڪرت، هن اهو نالو وٺي پڪاريو، وري به هزارين آواز جواب ۾ آيا. وري پاڻ ۽ فرمايو، اي قيصر، پڪاراي جمجمه ابن ڪرڪرت الملاح." جڏهن اهو نالو وٺي پڪاريو ته ان نالي تي هڪ مائٽوءَ جو آواز آيو. قيصر پڇيو ته درياهه جو پٽ ڪٿي آهي، هن ٻڌايو ته فلاڻي جڳهه تي آهي. حضرت علي ۽ پنهنجي لشڪر کي وٺي ان جاءِ تي آيا ۽ حفاظت سان پار اڪري ويا. اتان کان اڳيان وڌڻ کانپوءِ معاويه جو ماڻهو راهبر کين پاڻيءَ کانسواءِ ۽ اڻڄاڻ رستي تي آڻي ڇڏيو. پاڻي جڳهه کان تمام گهڻو پويان رهجي ويو هو ۽ اڳيان ڪٿي به پاڻي نه هو. لشڪر وري خطري ۾ پئجي ويو. حضرت علي ۽ وري قيصر کي چيو، "اڳيان ڏس، ڪٿي پاڻي آهي." قيصر هيڏانهن هوڏانهن ويو، ڏٺائين ته هڪ واهه ريگستان مان وهي رهيو آهي ۽ اميرالمؤمنين علي ۽ ان جاءِ تي موجود آهن ۽ پنهنجي گهوڙي کي پاڻي پياري رهيا آهن. وري رڪجي قيصر کي فرمايو، "ان

مان هڪ پيالو پاڻي پري چڪڻ لاءِ ڏي. "پاڻيءَ کي زبان تي لڳائڻ کانپوءِ پاڻ ۽ فرمايو. "هي ته لويائڻو پاڻي آهي. لشڪر ۽ جانور اهو پاڻي ڪيئن پيئندا؟" وري قيصر کي فرمايو. "هن جبل تي چڙهي ڏس." قيصر جبل تي ويو. اتي ڏٺائين ته مٺي پاڻيءَ جو چشمو جبل تي وهي رهيو آهي ۽ حضرت علي ۽ ان جاءِ تي بيهي گهوڙي کي پاڻي پياري رهيا آهن. قيصر چيو. "يا علي ۽ توهان ته مُردن کي زندهه ڪريو ٿا ۽ ريگستان ۽ جبل تي پاڻي پئدا ڪريو ٿا، توهان کي ماڻهو لشڪر ۾ به ڏسن ٿا ۽ توهان ان ئي لمحي ريگستان ۾ واهه جي ڪناري ملو ٿا توهان ته خدا لڳو ٿا. حضرت علي ۽ ان جو ڪافراڻو جملو ٻڌي ان جو ار سان ان تي حملو ڪيو پر هو ڀڄي ويو.

رسول صہ ۽ علي ع جو چھرو

جوامع الکلم جي عنوان سان خواجه بنده نواز گيسو دراز رح جا ملفوظات نفيس اڪيڊمي ڪراچي هڪ خوبصورت ڪتاب جي سڪل ۾ شايع ڪيا آهن. پڙهندڙن جي دلچسپي ۽ ايمان جي تازگي. ۲۰۰۲ صفحي تان مولا علي ع مشڪل ڪشا جي هڪ نمايان فضيلت بيان ڪري رهيو آهيان. هي اها مخصوص فضيلت پاڻ ع جي حصي ۾ اٿي جيئن ته مشڪل ڪشائي هر دؤر ۾ پاڻ ع سان ئي آهي. حضرت مخدوم بيان فرمايو، رسول الله ص هڪڙي صبح جو نماز ڪاپوءِ مصلي تي ڦري ويهي رهيا ۽ سڀني ماڻهن کي ارشاد فرمايو، "اچو منهنجو چھرو ڏسو." سڀئي ماڻهو آيا ۽ رسول خدا ص جي چھري مبارڪ جي زيارت ڪئي پر امير المؤمنين حضرت علي ع پنهنجي جاءِ تي ويٺا رهيا. ٻئي ڏينهن علي ڪرم الله وجهه اهڙيءَ طرح مصلي تي ڦري ويهي رهيا ۽ سڀني ماڻهن کي چيو، "اچو منهنجو چھرو ڏسو." ماڻهن رسول خدا ص کي عرض ڪيو، "علي ع ڇا چئي رهيا آهن؟" پيغمبر اعظم فرمايو، "علي ع جو ڪجهه چئي رهيا آهن، ان مطابق ڪريو." سڀئي ماڻهو اڳيان آيا ۽ علي ع جو چھرو ڏٺو. بعد ۾ حضرت ابو بڪر رض رسول خدا ص کان پڇيو ته، "ان ۾ ڪهڙو راز آهي رسول خدا ص، ڪلهه توهان مصلي تي ويٺي ماڻهن کي پنهنجو چھرو ڏسڻ لاءِ سڏيو هو، اسان سڀئي آيا هئاسين ۽ توهان جي چھري کي ڏٺو هو پر علي ع پنهنجي جاءِ تي ويٺا رهيا. اڄ علي ع اهڙيءَ طرح سڀني ماڻهن کي مصلي تي ويهي گهرائي چيو ته منهنجو چھرو ڏسو. اسان سڀئي وياسين ۽ سندن چھرو ڏٺو پر توهان نه ويا. آخر ان ۾ ڪهڙو راز آهي؟" رسول خدا ص فرمايو، ڪلهه رات عالم قدسي مان هڪ صورت جلوه افروز ٿي هئي ۽ اها اچي مون سان ملي هئي. ان جي ملڻ سان جيڪو سڪون ۽ آرام ۽ لذت مون پنهنجي سڀني ۽ دل ۾ محسوس ڪيو اهو بيان نٿو ڪري

سگهجي. ان کي ذوق وارو ٿي سمجھي سگهي ٿو. مون خداوند ڪريم کان پڇيو ته، "اهو ڪرم مون لاءِ ٿي مخصوص آهي يا ٻين لاءِ به." جواب مليو ته، "ٽئين مان اهو صرف ٿو لاءِ ٿي هو. مون ان سعادت ۾ ڪنهن به نبي کي شريڪ ناهي ڪيو." پوءِ مون پڇيو ته، "ان سعادت مان ڪنهن ٻئي کي حصو ملندو. جيئن منهنجي عادت آهي ته جيڪو ڪجهه تون مون کي عنايت ڪرين ٿو مان پنهنجي امت جو به حصو ان ۾ گهران ٿو." جواب مليو ته، "پنهنجن چئني يارن مان ڪنهن هڪ کي وٺي اچ." سڀ کان پهرين مان ابوبڪر رضه توکي وٺي ويس ارشاد ٿيو ته ان کي واپس ڪري ڇڏ. پوءِ مان عثمان رضه کي وٺي ويس، ارشاد ٿيو ته ان کي به واپس ڪر. آخر ۾ جڏهن مان علي عه کي وٺي ويس ته ارشاد ٿيو ان کي ٿي مون چاهيو پئي. پوءِ اها ئي صورت علي عه بي جلوه فگن ٿي. علي عه کي پنهنجي آغوش ۾ کڻي ورتائين ۽ وري مون کي پنهنجي آغوش ۾ کڻي ورتائين. هن پيري واري لذت ۽ سکون پهرين کان به هزار دفعا وڌيڪ هو."

حضرت دائود ع ۽ نام علي ع

جناب الحاج صائم چشتي السني الحنفي پنهنجي شاهڪار تصنيف مشڪل ڪشا جلد پهرئين جي صفحي نمبر 111 تي مستند حوالن سان لکن ٿا ته: حضرت امير خسرو فرمائن ٿا ته منهنجي شيع معظم عاليجناب خواج نظام الدين اولياء ارشاد فرمايو آهي ته: هڪ پيري رسول ڪريم ص جي خدمت ۾ حضرت دائود ع جي بابت بيان ٿي رهيو هو ته سندن هٿ ۾ لوه نرم ٿي ويندو هو ۽ پوءِ پاڻ ع ان مان ذره نيار ڪري وٺندا هئا، رسول ڪريم ص ارشاد فرمايو، "جڏهن دائود عليه السلام هٿ ۾ لوه کڻندا هئا ته حضرت علي ع جو نالو وٺندا هئا ۽ لوه پاڻ ع جي هٿن ۾ نرم ٿي ويندو هو. ڪيڏي وڏي ڳالهه آهي ته حضرت دائود ع الله جا نبي هئڻ جا باوجود به پنهنجي معجزتي وقت علي ع جو نالو کڻندا هئا ۽ لوه نرم ٿي ويندو هو.

نعره حيدري جي طاقت

امير خسرو رح فرمائن ٿا ته: منهنجي آقا، نعمت وري هڪ حڪايت بيان فرمائي آهي ته: هڪ پيري امير المؤمنين حضرت علي ع شام طرف چڙهائي ڪئي ته ڪاميابيءَ جا آثار نه ڏسي پاڻ ع نعرو هنيو، جنهن سان هر هنڌ تهلڪو مچي ويو ۽ فرشتا تسبيح پئجي ويا ۽ بارگاهِ الاهي ۾ عرض پرواز ٿيا ته، "الاهي هي ڪهڙو آواز هو، جنهن سان اسان جو ڪم به ڇڏائجي ويو." فرمان الاهي ٿيو ته، "علي ع جو نعرو آهي، جيڪو اسان کان مدد جو گهرجائو آهي، وڃي ان جي مدد ڪريو." اهڙيءَ طرح امير خسرو رح فرمائن ٿا ته منهنجي شيخ خواجه نظام الدين هڪ پيري ارشاد فرمايو ته، "امير المؤمنين ڪي اسد الله ان ڪري چون ٿا جو پاڻ ع ڪي اهو خطاب آسمان تان حاصل ٿيو. يعني الله فرمايو، "علي ع منهنجو شينهن آهي." ۽ وري فرمايو، "علي ع نعرو هڻي ٿو ته ان جي نعري جي دهشت سان پکي پڪڙ ۽ جانور مري وڃن ٿا."

ان حقيقت کان انڪار ڪونهي ته جڏهن به دشمن سان مقابلي وقت نعره حيدري بلند ٿئي ٿو ته دشمن پنهنجا هوش ۽ حواس وڃائي ويهي ٿو، جڏهن به ڪو حُبار علي ع جو نالو وٺي ٿو ته ڏکيائين ۽ پريشانين کان چوٽڪارو پائي ٿو. هر مشڪل ۽ مصيبت وقت ڪم ايندڙ نالو علي ع ۽ علي ع ئي آهي.

شب معراج علي ع جو آواز

شيعه سني ٻئي فرقا وڌي فخر سان بيان ڪن ٿا ۽ منافق انڪار ڪن ٿا، آئين سان ته اسان جو ڪوبه بحث ناهي جيڪي معراج کان ئي انڪار ڪن ٿا، سني شيعه ٻنهي ڪتابن ۾ ڪثرت سان روايت موجود آهي ته: خداوند ڪريم شب معراج پنهنجي پياري حبيب صلي الله عليه وآله وسلم سان علي ع جي زبان ۾ علي ع جي آواز ۾ مخاطب ٿيو هو. ارحم المطالب صفحي 229 ۽ هاڻوڪي زماني جو عالم الحاج صائير چشتي پنهنجي شاهڪار ڪتاب مشڪل ڪما ۾ لکن ٿا ته، عبدالله بن عمر رضه کان روايت آهي ته، مون جناب رسول خدا صه کان پڌو، ماڻهن حضور صه کان پڇيو، "يا رسول الله صه من رآه في معراج الله تعاليٰ توهان سان ڪنهن جي آواز ۾ مخاطب ٿيو هو؟" فرمايائين، "علي ع جي آواز ۾. مون عرض ڪيو، "اي منهنجا پروردگار! تون مون سان ڳالهائي رهيو آهين يا علي ع؟" فرمايو، "اي احمد صه مان هڪ اهڙي شيءِ آهيان ته ڪابه شيءِ منهنجو مٿ ناهي ۽ مان ماڻهن جهڙو ناهيان ۽ نه ڪا شيءِ مون جهڙي آهي. مون توکي پنهنجي نور مان پڻدا ڪيو آهي ۽ علي ع کي تنهنجي نور مان پڻدا ڪيو آهي. مان تنهنجي دل جي حال کان واقف آهيان، تنهنجي قلب ۾ علي ع کان وڌيڪ ڪنهن جي محبت ناهي، تنهن ڪري مان ان ئي آواز ۾ توهان همڪلام آهيان ته جيئن تنهنجي دل ۾ تسلي رهي." مشڪل ڪشا جو ان کان وڏو معجزو ٻيو ڪهڙو ٿي سگهي ٿو جو خداوند عالم سندن ئي آواز ۾ مخاطب ٿيڻ پسند فرمايو.

آسمانن تي نڪاح

آدم جي تخليق کان وٺي اڄ تائين ۽ قيامت جي ڏينهن تائين ڇا اها سعادت ڪنهن جي حصي ۾ آئي يا ايندي ته ڪنهن ماڻهوءَ جو نڪاح عرش تي آسمانن تي ٿيو يا ٿيندو؟ ته جواب "نه" ۾ ملندو. وڏا وڏا نبي، وڏا وڏا اولياءَ، وڏا ايمان وارا ماڻهو گذريا پر اهو مولا علي ع مشڪل ڪشا جو ئي هڪ معجزو آهي جو خدا جي مولا علي ع تي عنايت آهي جو سندن نڪاح هن زمين کان اڳ آسمانن تي ڪري پاڻ عه ڪي اهو شرف ۽ مانُ عطا ڪيو، جنهن کان هرڪو محروم آهي، هرڪو بيوس ۽ عاجز آهي. جيئن ته منهنجي ويجهو اهو شرف ڪنهن طرح به هڪ تمام تمام وڏي معجزِي کان گهٽ ناهي، ان ڪري پڙهندڙن جي دلچسپيءَ لاءِ لکي رهيو آهيان.

حيدر اهلبيت الحاج صائم چشتي پنهنجي مشهور ڪتاب مشڪل ڪشا ۾ مختلف مستند ترين روايتن سان لکن ٿا ته: حضرت جبرائيل ع بارگاہ رسالت ص ۾ حاضر ٿي عرض ڪيو ۽ جنت جي اچي ريشمي ڪپڙي جو ٽڪرو، جيڪو هو پاڻ سان گڏ کڻي آيا هئا، پيش ڪيو. ان ريشمي ڪپڙي تي نور سان ٻه سٽون لکيل هيون، رسول الله ص جبرائيل کان پڇيو، "اي برادر، مڪتوب جو مضمون ڇا آهي؟" جبرائيل ع عرض ڪيو، "يا رسول الله ص الله تعاليٰ توهان کي سموري مخلوق کان مٿانهون فرمايو آهي ۽ توهان لاءِ پاڻيءَ ۽ ساڻيءَ جي چونڊ فرمائي آهي ۽ فاطمه ع کي ان جي حوالي ڪري ڇڏيو. توهان فاطمه ع سان ان جو نڪاح فرمايو ۽ ان کي پنهنجو نائي قبول فرمايو. الله تعاليٰ مون کي حڪم ڏنو آهي ته، "اي جبرائيل ع مون پنهنجي ڪنيز فاطمه رضه بنت محمد ص سان پنهنجي بنده خاص علي مرتضوي جو نڪاح ڪري ڇڏيو آهي، تون به ان نڪاح مبارڪ کي ملائڪ ڪرام ۾ منعقد ڪر." مون الله جي حڪم موجب انهن ٻنهي مان وارين هستين جو عقد نڪاح ڪري

سمورن ملائڪن کي شاهد ڪيو ۽ اهو سمورو واقعو دستاويز جي صورت ۾ هن ريشمي ڪپڙي تي لکي ڇڏيو آهي ۽ مون کي حڪم مليو هو ته اهو توهان جي خدمت ۾ پهچايان.

نزھتہ المجالس ۾ وڌيڪ روايت بہ موجود آهي، حضور صہ علي عہ کي فرمايو، "جبرائيل عہ مون کي ڄاڻ ڏني آهي تہ اللہ منھجي ڌيءَ فاطمہ عہ کي تنھنجي زوجيت ۾ ڏئي ڇڏيو آهي ۽ ان جي نڪاح تي چاليھ هزار فرشتن کي شاهد ڪيو ۽ شجر طوبيٰ کي حڪم ڏنو تہ ان تي موتي، ياقوت ۽ زيور گھوري." وڌيڪ تفصيل الصواعق المحرقة، البيان والبتين، نزھتہ المجالس، رياض النفرت، ارجح امطالبہ ۽ ٻين ڪتابن ۾ ڏسو.

علي ۽ قرآن ناطق آهن

حضرت مولانا محمد عبدالسلام قادري الحنفي السني پنهنجي ڪتاب "شهادت نواسه سيد الابرار" ۾ لکن ٿا ته مولا علي ۽ جوهي معجزو هر عام ۽ خاص ڪتاب ۾ موجود آهي، جنهن لاءِ هر ڪتاب ڏسي سگهجي ٿو. حضرت ابن عباس رضه فرمائن ٿا ته هڪ ڀيري حضرت علي ۽ سڄي رات بسر الله جا صرف باقي حرف تفسير شروع فرمايا، ايستائين جو صبح ٿي ويو. پاڻ ۽ فرمايو، "جيڪڏهن رات اڃا به هجي ها ته بيان ڪيان ها، الله جو قسم اهو سمند جو ڦڙو به بيان ناهي ڪيو." حضرت علي ۽ فرمائن ٿا ته، "جيڪڏهن مان سورت فاتحه جو تفسير لکان ته ستر اٺ ڪتابن سان پريا وڃن تڏهن به تفسير فاتحه ختم نه ٿي سگهي." حضرت سرڪار مولا علي ۽ المرتضيٰ رڪاب ۾ هڪ ڀير رکندا هئا ۽ ٻيو ڀير رڪاب ۾ رکڻ تائين پورو قرآن پڙهي ختم فرمائيندا هئا. الله الله، اهو شان ڪرامت ڪمال هو. حضرت عبدالله ابن مسعود رضه فرمائن ٿا ته قرآن ست حرفن تي نازل هيو ۽ هر حرف جيڪو آهي ان جي هڪ ظاهري ۽ ٻي باطني معنيٰ آهي ۽ هر حرف جي ظاهر ۽ باطن جو علم حضرت علي ۽ کي آهي.

"يم خاموش قرآن اور وه قرآن ناطق هين،

نه هو جس دل ۾ یم، اس میں نہیں قرآن کا رشتا."

(صفحہ نمبر 344)

جڏهن علي ع سوار ٿيا

جناب صائبر چشتي پنهنجي ڪتاب "مشڪل ڪشا" ۾ محقق شاهه عبدالحق محدث دهلوي جي ڪتاب جو حوالو ڏيندي مولا علي ع جا فضائل بيان ڪندي لکن ٿا، جيڪو هڪ وڏو معجزو آهي، چو ته ٻين اصحابي سڳورن کي اڳ ۾ آزمايو ويو، جنهن جو تفصيل اهو آهي ته جڏهن اهلِ قبا جي درخواست تي حضور اڪرم ص اتي مسجد بڻائڻ جو ارادو فرمايو ته پاڻ ص اصحابي سڳورن کي ارشاد فرمايو ته توهان مان ڪو ماڻهو اسان جي ناقة تي سوار ٿي ان کي ڦيرائي.

حضرت ابوبڪر صديق رضه ناقة جي پُٺن تي سوار ٿي ويا پر ناقة رسول ص نه اٿيو، ان کانپوءِ حضرت عمر رضه سوار ٿيا پر پوءِ به ناقة رسول ص نه اٿيو، ان کان پوءِ علي مرتضيٰ ع پنهنجو پير مبارڪ رکاب ۾ رکيو ٿي هو جو ناقة رسول ص اٿي بيهي رهيو. (صفحو: 352) اهو آهي مولا علي ع جي پير مبارڪ جو معجزو جو ناقة رسول ص هڪدم اٿي بيهي رهيو.

ميدان جنگ ۾

مولا علي ع مشڪل ڪشا جي قدم قدم تي اسان کي معجزا ملن ٿا. پاڻ ع جي حياتِ مبارڪ جو هڪ پيو اهم ۽ وڏو معجزو اهو به آهي ته پاڻ ع فاتح ٿيڻ کان سواءِ واپس نه آيا ۽ جڏهن ميدانِ جنگ ۾ هوندا هئا ته ساڄي کاٻي حضرت جبرائيل ع، حضرت ميڪائيل ع هوندا هئا. حضرت عمر رضه عمر بن حبشي، عثمان بن عبدالله، حضرت امام حسن روايت ڪن ٿا ته رسول خدا ص جڏهن علي ع مرتضيٰ سان گڏ فوج رواني فرمائيندا هئا ته جبرائيل ع ان جي ساڄي طرف ۽ ميڪائيل سندن کاٻي طرف هوندا هئا ۽ پاڻ ع فتح ڪرڻ کان سواءِ نه موٽندا هئا ۽ هر جنگ ۾ علي مرتضيٰ ع اسلامي لشڪر جا علم بردار هوندا هئا.

اعلان نبوت ص وقت

مولا علي ع مشڪل ڪشا پيغمبر اعظم ص جي تربيت جو انمول شاهڪار آهن. پيغمبر اعظم ص ۽ دين اسلام تي جڏهن به نازڪ وقت آيو، جڏهن ڏکيائين کي منهن ڏيڻو پيو، جڏهن به ڏکين ۽ ڪڏهن رستا سامهون آيا، جڏهن به مخالفن زور ورتو، اهڙين نازڪ حالتن ۾ مشڪل ڪشا جي هستي سڀ کان اڳيان نظر آئي. خدا ۽ رسول اعظم ص جي پاڻ ع تي خاص عنايت آهي جو پاڻ ع کي خداوند ڪريم شب معراج وقت رسول اعظم ص ذريعي پرده پوشي جي هڪ گودڙي عنايت فرمائي، جنهن جو ذڪر پوين صفحن ۾ مستند حوالي سان ٿي چڪو آهي ته پاڻ ع صرف پنهنجي حيات مبارڪ ۾ پنهنجي روحاني طاقت جي ڪري ماڻهن جون مشڪلون حل فرمايون بلڪه قيامت جي ڏينهن تائين پاڻ ع هر ڪنهن جي مشڪلن جي مشڪل ڪشائي فرمائيندا رهندا. اهي خدا ۽ ان جي پياري محبوب ص جو مولا علي ع تي لک احسان آهن ته مشڪل ڪشائي هميشه پاڻ ع جي نالي سان ئي منسوب رهندي.

دين اسلام جي ابتدا ۾ جن مشڪلاتن ۽ جن ڏکين حالتن کي حضور اڪرم صلي الله عليه وآله وسلم منهن ڏنو اهو ڪنهن کان لڪل ناهي، جڏهن اسان اسلامي تاريخ جي شروعاتي ورڇن تي نظر وجهون ٿا ته خبر پوي ٿي ته شروعاتي ڏينهن جي مشڪل وقت ۾ مولا علي ع جهڙي طرح مشڪل ڪشائي فرمائيندي ڏکيائون آسمان فرمايون آهن ان تي اسلامي تاريخ هميشه فخر ڪندي رهندي. حضرت علي ع جي عمر مبارڪ چوڏهين سال ۾ داخل ٿي چڪي هئي. پاڻ ع ننڍپڻ جي سرحد مان نڪري جوانيءَ تي قدم رکي چڪا هئا. رب ڪريم کي جنهن لمحن جو انتظار هو اهي اچي ويا هئا. حڪم خدا جي مطابق رسول خدا ص پنهنجي ويجهن ماڻهن کي گهرائي هڪ دعوت جو اهتمام ڪيو.

جنهن ۾ چاليهه جي لڳ ڀڳ ماڻهن شرڪت ڪئي. پاڻ صه اعلانِ نبوت فرمايو پر ابو لهب پاران مخالفت ۾ تقرير ڪرڻ ۽ مذاق اڏائڻ سبب اها دعوت راڻيڪان وئي پر ابو لهب جي ان مخالفت سان نه ئي رسول الله صه جي همٿن ۾ گهٽتائي آئي ۽ نه ئي علي عه جي ثابت قدمي ۾ فرق آيو. رسول خدا صه جي حڪم موجب ٻيهر دعوت جو اهمتام ڪيو ويو، جنهن ۾ ماڻهن جو تعداد چاليهه جي لڳ ڀڳ هو. کاڌي پيٽي کانپوءِ فارغ ٿيڻ کانپوءِ رسول خدا صه فرمايو، "اي ماڻهو! مان توهان وٽ دنيا ۽ آخرت جي ڀلائيءَ ڪڍي آيو آهيان ۽ خدا حڪم ڏنو آهي ته توهان ماڻهن کي هن دين طرف سڏيان. هاڻي ٻڌايو ته توهان مان ڪير ان ڪم ۾ منهنجو هٿ وٺندائيندو ته جيئن هو منهنجو ڀاءُ، منهنجو وصي، منهنجو خليفو مقرر ڪيو وڃي." پاڻ سڳورن صه جن جو ارشاد ختم ٿيڻ کانپوءِ ماڻهن ۾ سانت چاٺيل هئي. اسلام جي تبليغ جو پهريون مرحلو هو، جيڪڏهن پهرئين ئي مرحلي ۾ ناڪامي ٿي وڃي ها ته هن دين جي بقا مشڪل نظر پئي آئي. دعوت ۾ جوان، پوڙها، پنهنجا پرايا سڀئي شامل هئا پر تاريخ جا صحفا شاهدي ڏئي رهيا آهن ته ڪوبه ماڻهو اهڙو نه هو جيڪو رسول خدا صه جي لفظن تي ليڪ چوي، پاڻ صه جي ڳالهين جي شاهدي ڏئي، اهڙي حالت ۾ ۽ اهڙي ماحول ۾ ڪيڏي نه ڏکيائي ۽ پريشاني ٿي رهي هوندي، اسلام جي شروعات ۾ ايڏي وڏي مشڪل جو پيغمبر اعظم صه جي ڳالهين جي تصديق ڪرڻ وارو ڪوبه نه هو. اهڙن نازڪ لمحن، مشڪل حالتن ۽ ڏکئي وقت ۾ ان سانت، ان خاموشيءَ کي چيريندي هڪ بلند همت، مستقل مزاج، ڪامل الايمان ڀرندڙ نوجوان مشڪل کي آسانيءَ ۾ تبديل ڪري ڇڏيو، ان نوجوان پُراڻي ۽ گرجندڙ آواز ۾ فرمايو، "اي منهنجا آقا، مان تنهنجو سات ڏيندس. مان توهان جو حڪم بجا آڻيندس. يا رسول الله صه مان وصي ٿيندس. مان توهان جي هر ميدان ۾

مدد ڪندس، ڪڏهن به ساٿ نه ڇڏيندس، مان توهان جي دشمنن جون اڪيون ڪڍي ڇڏيندس ۽ انهن جا بيت ڦاڙي ڇڏيندس.

ان آواز مڪي جي وادين کي لڏائي ڇڏيو. اهو آواز هر تاريخ ۾ هميشه هميشه لاءِ محفوظ ٿي ويو. جنهن کانسواءِ اسلامي تاريخ نامڪمل آهي. اهو آواز ٻڌي خدا جو رسول صه فرمائي ٿو، "ترس...." وري ٻئي پيري رسول خدا صه ارشاد فرمايو، وري ان آواز پاڻ صه جي اطاعت ڪئي. پاڻ سڳورن صه وري فرمايو، "ترس...." ٽئين پيري پاڻ سڳورن صه وري پنهنجي ڳالهه دهرائي پر حاضرين مان ڪنهن به ان جي تصديق نه ڪئي، سواءِ علي عه ابن ابي طالب جي. اهو آهي نبي صه خوشيءَ سان ان اڀرندڙ نوجوان کي پنهنجي سيني سان لڳايو ۽ پنهنجي زبان مبارڪ ان نوجوان جي وات ۾ وجهي ڇڏي. رسول خدا صه ان نوجوان مان ڪيڏا خوش ٿيا، ان جو اندازو ته صرف الله ۽ الله جي حبيب صه کي ئي ٿي سگهي ٿو، ان جوان رسول خدا صه کي مايوسيءَ کان بچائي ورتو. ان مشڪل وقت ۾ ڪير ڪم آيو، ڪنهن جي ڪري مشڪل آسان ٿي، اهو جوان علي عه ابن ابي طالب آهي. ٿورو سوچيو ته اهڙن نازڪ لمحن ۾ اهڙين مشڪل حالتن ۾ علي عه به خاموش ويهي رهن ها ته اسلام ڪيئن اڳيان وڌي ها؟ بلڪه اسلام کي شروعاتي لمحن ۾ ئي ناڪاميءَ کي منهن ڏيڻو پئي ها پر مشڪل ڪشا لڄ رکي ورتي. ماڻهو مذاق اڏائيندي پنهنجن پنهنجن گهرن ڏانهن روانا ٿي ويا ۽ اهو چوندا پئي ويا ته نئون دين ڪيئن ڪامياب ٿيندو؟ پر ان زماني جي مقدس ڪردارن پنهنجي ڪردار ذريعي ثابت ڪري ڏيکاريو ته اسلام ئي واحد دين آهي، جيڪو حق ۽ نجات جي رستي جو ضامن آهي. اهو سبب آهي جو ان واقعي تي پاڻ سڳورن صه ان جوان کي ڪلهي ۾ هٿ وجهي ارشاد فرمايو، "هي منهنجو پيءُ آهي، منهنجو وصي آهي، منهنجو خليفو آهي، توهان هن جي ڳالهه ٻڌو ۽ هن جي اطاعت ڪريو."

مڪي جا چوڪرا

علي ع ته پئدا ئي ان لاءِ ٿيا هئا ته قدم قدم تي رسول خدا صه تي سرِ قربان ڪن ۽ اسلام تي جڏهن به مشڪل وقت اچي، ان مشڪل کي آسان ڪن، جيئن ته هن باب جو نالو مشڪل وقت ۽ مشڪل ڪشا آهي، ان جي نسبت سان صرف ڪجهه واقعا بيان ڪرڻا آهن. تفصيل لاءِ ته هڪ پوري زندگيءَ جي ضرورت آهي. ان موقعي تي هي واقعو به مشڪل ڪشائيءَ جي سلسلي ۾ لکيو پيو وڃي ته جڏهن پيغمبر اعظم صه نبوت جي اعلان کانپوءِ تبليغ جو سلسلو شروع ڪيو ته قريش پاڻ صه جي رت جا پياسا ٿي پيا پر حضرت ابو طالب جي ڪري مزاحمت جو اعلان نه ڪيو. مڪي جي ڪافرن ڪجهه ننڍي عمر جي چوڪرن کي پاڻ صه کي تڪليفون پهچائڻ لاءِ تيار ڪيو. ان واقعي کي مختصر لفظن ۾ "نفسِ رسول" حصي چوٿين ۾ لکيو آهي، حضرت علي جهڙي نموني جوانيءَ ۾ بهادر هئا، ساڳيءَ طرح ننڍپڻ ۾ به بهادر هئا. امام جعفر رضه کان روايت ڪئي وئي آهي ته جنگ احد ۾ حضرت علي طلحه بن ابي طلحه جي مدمقابل ٿيا، طلحه حضرت عليءَ کان پڇيو، "صاحبزادا، تون ڪير آهين؟" پاڻ عه جواب ڏنو، "مان علي ع آهيان، ابو طالب جو پٽ." طلحه چيو، "اي قضيرو، مون کي پهرين ئي خبر هئي ته منهنجي مقابلي ۾ توکانسواءِ ڪنهن جي به همت نه ٿيندي." امام جعفر رضه کان پڇيو ويو ته قضيرو جو مطلب ڇا آهي؟ امام فرمايو، "پيغمبر اعظم صه مڪي ۾ هئا ته شروعاتي تبليغ ۾ ابو طالب جي ڊپ کان ڪنهن کي به ڪجهه چوڻ جي جرئت نه ٿيندي هئي ته انهن ٻارڙن کي تيار ڪيو، پاڻ صه رستي تان ويندا هئا ته چوڪرا پاڻ صه کي پٿر هڻندا هئا ۽ مٽي وجهندا هئا، جيئن ته پاڻ صه ۽ حضرت ابو طالب پوڙها هئڻ سبب انهن کي ڪجهه به نه چوندا هئا ۽ اهو مناسب به نه هو ته پاڻ صه انهن چوڪرن سان منهن ڏين. هڪ ڏينهن اهڙيءَ طرح انهن چوڪرن وري

اها حرڪت ڪئي ته پاڻ صه ٻئي ڏينهن حضرت علي عه ڪي گڏ وٺي ويا. ان وقت پاڻ عه انهن چوڪرن جا هر عمر هئا. چوڪرن اها ئي ناپاڪ حرڪت ڪئي، حضرت علي انهن تي چڙهي ويا، انهن جا منهن، نڪ، ڪن، چپ ڦاڙي ڇڏيائون. چوڪرا روئندا پنهنجن گهرن ڏانهن ويا، پنهنجن والدين سان شڪايت ڪئي ته علي عه اسان کي ڪٽيو آهي. ان ڪري پاڻ عه تي ننڍڻ کان ئي قضيرو نالو پئجي ويو هو.

هجرت جي رات

تاريخ جو اهم ترين موڙ هجرت جي رات، جنهن جو تفصيل مسلمان ۽ غير مسلمان مؤرخن بيان ڪيو آهي، هن وقت صرف انهن نازڪ لمحن ۽ مشڪل وقت ۾ مشڪل ڪشا جي جائزاري بيان ڪرڻي آهي. تيرنهن (13) ساله مڪي زندگيءَ جو دؤر پورو ٿيو. نبوت جي شمع جي چوڌر طرف پروانن جي هجوم ۾ ڪافي اضافو ٿي چڪو هو، جنهن جي خوشبو پري پري تائين پکڙجي چڪي هئي. مديني منوره جي ڳلي ڳلي اسلام جي خوشبوءِ سان واسجي چڪي هئي، مڪي جي ڪافرن جون اذيتون به انتها کي پهچي چڪيون هيون، اسلام جي پيغمبر صه جي حڪم سان مسلمان آهستي آهستي مديني طرف روانا ٿي چڪا هئا. هاڻ مڪي ۾ پيغمبر خدا صه، حضرت علي ۽ حضرت ابوبڪر رضه باقي رهيا هئا. هاڻي نه حضرت بي بي خديجه رضه هيون نه حضرت ابو طالب هئا. مڪي جا ڪافر پيغمبر اسلام صه جي رت جا پياسا ٿي چڪا هئا، هر طرف پاڻ صه جي قتل جون ڳالهيون هيون. اهڙي حالت ۾ الله جو حڪم ٿئي ٿو ته اڄ رات مديني طرف روانا ٿي وڃو. پاڻ صه ان راز کي لڪائي رکيو پر الائي ڪيئن ڪافرن کي پاڻ صه جي مديني روانگيءَ جو اطلاع ملي ويو. ڪافرن جي اڳواڻن گڏجي اهو طڙ ڪيو ته اڄ رات ئي محمد صه کي قتل ڪيو ويندو. ان ڪم لاءِ هر قبيلي مان ناليوارن بهادرن جي چونڊ ڪئي وئي. خدا مڪي جي ڪافرن جي ان ناپاڪ ارادي جي بشارت ڏني. اهڙين نازڪ، ڏکين ۽ ڪُٽن حالتن ۾ ڪير آهي جيڪو ڪم اچي. ان کان وڌيڪ مشڪل وقت پيغمبر اعظم صه تي اڳ ڪڏهن نه آيو هو. اهڙي نازڪ وقت ۾ هڪ اهڙي همراز، بهادر ۽ جائز جي ضرورت هئي، جيڪو جان قربان ڪري سگهي. آخر نظر وڃي ان ئي نوجوان تي پئي جنهن پهرين دعوت ۾ پاڻ نڀايو هو. پاڻ صه جون نظرون علي ابن ابي طالب کي ڳولي رهيون هيون. شام تي، علي صه پاڻ صه جي خدمت ۾ حاضر ٿيا، پاڻ صه فرمايو، "مشرڪ اڄ منهنجي قتل لاءِ تيار آهن، ڪجهه دير کانپوءِ ئي منهنجي گهر جو

گهرو ڪري وٺندا، اسان مديني روانو ٿيون ٿا، اڄ تون منهنجي بستري تي منهنجي ساٿي چادر ويڙهي سمهجانءِ." پاڻ صه جن جو حڪم ٻڌندي ئي علي مرتضيٰ ع جي زبان مان هي لفظ جاري ٿيا ته، "چا منهنجي سمهڻ سان توهان جي جان بچي ويندي؟" فرمايائون، "ها." علي مرتضيٰ ع خوشيءَ مان بهڪي اٿيا. سندن خوشيءَ جي ڪا حد نه رهي هئي. پاڻ ع بيحد خوش هئا جو مان قربان ٿي رهيو آهيان. پاڻ صه مڪي جي قريشن جون سموريون امانتون علي مرتضيٰ جي حوالي ڪيون ۽ فرمايو، "اهي امانتون انهن سڀني کي ڏئي تون به هليو اچجانءِ." پيغمبر اعظم صه خيريت سان مديني طرف روانا ٿيا، پاڻ ع آرام ۽ سڪون سان پاڻ سڳورن صه جي بستري تي ليٽي پيا ۽ آرام جي نند سمهي پيا. جنهن لاءِ حضرت علي ع جو فرمان آهي ته، "هجرت واري رات جهڙي سڪون واري نند سٽو هئس اهڙي نند ڪلهن به نه آئي." امام غزالي لکن ٿا ته، "علي رسول الله صه جي بستري تي سٽل هئا، ان وقت خداوند عالم جبرائيل ۽ ميڪائيل تي وحي فرمائي ته مون توهان پنهي کي پاءُ پاءُ ۽ بڻايو ۽ توهان مان هڪڙي جي عمر ٻئي کان وڌيڪ ڪئي، توهان مان ڪير آهي جيڪو پنهنجي وڌيڪ عمر پنهنجي پاءُ کي ڏئي." ان وقت خدا فرمايو، "توهان ٻئي علي ع جهڙا ڇو نه آهيو؟ مون علي ۽ رسول صه کي پاءُ پاءُ بڻايو، هو رسول صه جي بستري تي سٽي پنهنجي جان قربان ڪري رهيو آهي، توهان ٻئي هينئر زمين تي وڃو ۽ علي ع کي دشمنن کان بچائو." جبرائيل ع پهتو ۽ چوڻ لڳو، "مبارڪ هجي مبارڪ اي فرزند ابو طالب، تنهنجي ڪري ملائڪ فخر ڪري رهيا آهن." ان موقعي تي خدا هيءَ آيت نازل فرمائي، "ومن الناس من يشري الخ" (ماڻهن ۾ ڪجهه ماڻهو اهڙا به آهن جيڪي خدا جي خوشنوديءَ لاءِ پنهنجي جان وڪڻي ڇڏن ٿا.) مڪي جي ڪافرن سموري رات گهر کي گهيري رکيو ته جيئن صبح ٿيندي ئي پاڻ صه کي قتل ڪري سگهن. ان وقت سموري رات علي مرتضيٰ ع رسول صه جن جي بستري تي پنهنجي ثابت قدمي، جان نثاري ۽ سرفروشي جا جوهر ڏيکاريندا رهيا. نه دل ۾ ڪافرن جو ڊپ، نه موت جو خوف هو. صبح

ٿيو. ڪافر اهو ڏسي حيران ٿي ويا ته رسول صه جي بستري تي رسول اعظم صه بجاءِ علي عه ابن ابي طالب سستل آهن. ڪافرن تلوارون ڪڍي ورتيون ۽ چيو ته، "محمد صه ڪٿي آهي؟" پر حضرت علي عه جو جواب، جيڪو بلند همتي، جوان مردي ۽ بهادريءَ جو آئيندار آهي، پاڻ عه فرمايو، "محمد صه توهان مون کي ڏٺي ويا هئا جو وٺڻ آيا آهيو؟" پاڻ عه صبح جو سموريون امانتون ماڻهن جي حوالي ڪيون، ڪافرن تمام گهڻي ڪوشش ڪئي ته پاڻ عه پيغمبر اعظم صه جي ڏس ٻڌائن پر دنيا جي تاريخ اهڙو واقعو پيش ڪرڻ کان لچار آهي جو انهن خطرناڪ حالتن ۾ پاڻ عه پنهنجي مضبوطي، ثابت قدمي ۾ ٿورو به فرق نه اچڻ ڏنو. پاڻ عه سمورا حڪم پورا ڪرڻ کانپوءِ ڪجهه عورتن کي وٺي پيغمبر اعظم صه جي حڪم موجب مديني طرف روانا ٿي ويا. جنهن لاءِ يورپ جي مشهور مؤرخ ڪاسن ڊي پرسيوالي (Cousin De Percival) جي تحقيق موجب اهو جون جو مهينو هو. گرميءَ جا ڏينهن، ريگستان جو علائقو، جنهن جو اڻڇ انڇ باهه لڳو پيو هو، پٿريلي رستي تان لهڪ سئو پنجويهه (125) ميلن تائين پيادل سفر ڪرڻ، ان قيامت خيز سفر ۾ پاڻ عه وٽ سواري به نه هئي، سندن ثابت قدمي ۽ پڪي ايمان انهن ڏکيائين کي به آسان ڪري ڇڏيو. هلندي هلندي پاڻ عه جا پير سڄي ويا. ايستائين جو رت وهڻ لڳو. جڏهن رسول خدا صه کي پاڻ عه جي اچڻ جو اطلاع مليو ته پنهنجي سرفروش، جانثار جي ديدار لاءِ پاڻ سڳورن صه جون اکيون بيتاب هيون. پاڻ سڳورن صه جناب امير عه کي ان حالت ۾ ڏٺو ته اکين ۾ ڳوڙها تري آيا، بي اختيار ڊوڙي وڃي علي عه کي چٽڙي پيا. پنهنجن هٿن سان پاڻ عه کي لڳل مٽي صاف ڪرڻ لڳا. پاڻ عه پنهنجو لعاب دهن زخمن تي لڳايو. پوءِ ڪڏهن به پاڻ عه ۾ تڪليف نه ٿي. "اڳيان لکن ٿا ته، "ان شديد گرمي ۽ دشمنن جي مح ۾ اڪيلي سفر ڪرڻ اهڙو حيرت انگيز واقعو آهي، جنهن جو مثال صحت اسلاميه ۾ ته ڇا پر ٻين امتن ۾ به مشڪل ملندو. ان سان پاڻ عه سان سڀر- توڪل، جرئت، همت ۽ بهادريءَ جي خبر پوي ٿي."

مشڪل وقت ۾

مڪي زندگيءَ کانپوءِ مدني زندگيءَ جو دؤر شروع ٿيو. مشڪل ڪشا علي مرتضيٰ ع جهڙي نموني پنهنجي ڄمڻ کان وٺي هجرت جي رات تائين قدم قدم تي جانثاريءَ جا نمونا پيش ڪندا رهيا، ان جو مثال ملڻ مشڪل آهي. مدني دؤر ۾ به قدم قدم تي جن ڏکيائين ۽ خطرناڪ حالتن کي منهن ڏيڻو پيو، دنيا جي تاريخ ان جي شاهد آهي. انهن حالتن ۽ واقعن مان خبر پوي ٿي ته مشڪل ڪشا ع نه هجن ها ته اسلام کي قدم قدم تي ناڪامي ۽ مايوسيءَ جو منهن ڏسڻو پوي ها. هاڻ پڙهندڙ ان مان به اندازو لڳائي سگهن ٿا ته جڏهن جناب سيده فاطمه ع جي شاديءَ جو مسئلو سامهون آيو ته پاڻ سڳورن ص جي نظر مشڪل ڪشا ع تي پئي ۽ پاڻ ص جو ارشاد مبارڪ آهي ته، "علي ع نه هجي ها ته فاطمه ع جو هن دنيا ۾ ڪوبه جوڙ نه هجي ها." ۽ جڏهن علي ع ٿي نه هجن ها ته حسين ع نه هجن ها، شهادت جو تصور ختم ٿي وڃي ها. جنت جي سرداري نه هجي ها، اتي اها ڳالهه مڃڻي پوندي ته علي ع جي ٿي دم سان سڀ ڪجهه قائم آهي. اهڙيءَ طرح جڏهن مديني منوره ۾ پائڻچاري جو ماحول قائم ڪيو ويو، پاڻ سڳورن ص انصار ۽ مهاجرن جي وچ ۾ پائڻچاري جي فضا قائم ڪري ڇڏي، آخر ۾ پنهنجي پاڻ جي چونڊ لاءِ مشڪل ڪشا ع کي چونڊيو ويو. مڪي جي فتح جي موقعي تي جڏهن ڪعبه الله شريف کي بڻن کان پاڪ ڪرڻ جو مرحلو آيو ته تاريخ جا صفحا شاهد آهن ته مشڪل ڪشا ع پاڻ سڳورن ص جي ڪلهن مبارڪ تي پهتيا ۽ هن بڻن کي ڪيرايو. اهڙيءَ طرح ڪعبه الله شريف کي بڻن کان پاڪ ڪرڻ جو فرض به مولا علي ع انجام ڏنو. اهڙيءَ طرح جڏهن سورت برات جي تبليغ وقت مشڪل آئي ته خدا جي حڪم موجب اهڙي اعتماد جوڳي ۽ پرخلوص ماڻهوءَ جي ضرورت پئي ته ان مشڪل وقت ۾ به مشڪل ڪشا ع جي چونڊ ڪئي وئي. اهڙيءَ طرح بخران جي نصرانين سان مباحلي جو وقت آيو ته فرنگي تاريخ مستند روايتن سان لکي ٿي ته پاڻ ص بخراني عالمن، دانشورن ۽ علم نجوم جي ماهرن جي مقابلي لاءِ

جڏهن ماڻهن جي چونڊ ڪئي ته انهن ۾ امام حسن ع. امام حسين ع. جناب سیده فاطمہ رضه ۽ انهن سان گڏ جيڪو جوان هو اهو علي مرتضيٰ مشکل ڪشا ع. هو. زماني ڏٺو ته نصرانيين جا عالم انهن پاڪ، مقدس، معصوم چهرن کي ڏسي گهٻرائجي ويا. انهن جي سڀني داناءُ عالم چيو ته، "اي نصرانيون، هنن سان مقابلو نه ڪريو، هنن جي چهرن تي اهڙو مقدس نور ڏسان پيو جو جيڪڏهن هي جبل کي چون ته جبل به چور چور ٿي وڃي. جيڪڏهن هي بددعا ڏين ته هن زمين تي هڪ نصراني زندهه نه رهي." نيٺ انهن نصرانيين مباحلو نه ڪيو ۽ ڪجهه شرطن تي صلح ڪئي. اهڙي قسم جا ٻيا ڪيترائي واقعا ٿيا، جن ۾ مس ڪل ڪشا ع. جانثاريءَ جي حوالي سان اڳيان اڳيان رهيا. پوري دنيا جي سموري تاريخ شاهد آهي ته جڏهن پاڻ سڳورن صه جي وفات جو وقت ويجهو آيو ته پاڻ صه تي بيهوشي طاري رهڻ لڳي. ان وقت پاڻ صه بي بي عائشه رضه جي حجري ۾ رهيل هئا. پاڻ صه ٽي پيرا مولا علي ع. کي ياد ڪيو. نيٺ مشکل ڪشا پاڻ سڳورن صه جي خدمت ۾ حاضر ٿيا. ان بيهوشيءَ جي حالت ۾ مشکل ڪشا ع. جي ايندي ئي پاڻ صه اڪيون ڪوليون ۽ مشکل ڪشا جي ڪنڌ ۾ ٻانهون وجهي ڇڏيون. حضرت علي مرتضيٰ پاڻ صه جو مٿو مبارڪ پنهنجي هنج ۾ رکيو ۽ ڪافي دير تائين سرگوشي فرمائيندا رهيا. جناب بي بي سیده ع. سان سرگوشي فرمائي، حسين ع. کي سيني سان لڳايو ۽ ان ئي حالت ۾ نبين جا سردار، بني هاشم جا سردار، يتيمن جا والي، معذورن جا مددگار، غريبن جا خدمتگار، امت جا نگهبان، ڪُل خدائي جا سرتاج هن جهان مان برقعو مٽائي ويا. پاڻ ع. جي وفات ٿي، انهن مشکل حالتن ۾ مشکل ڪشا پاڻ صه وٽ موجود هئا. اسلامي تاريخ هجي يا دنيا جي تاريخ، مسلم مؤرخ هجن يا غير مسلم تاريخدان، هر ڪنهن ان جي شاهدي ڏئي آهي ته ان نازڪ وقت ۾ حضرت علي ع. پاڻ سڳورن صه وٽ موجود رهيا، پنهنجن هٿن سان ٻنهي جهانن جي سردار صه کي غسل ڏيڻ فرمايو، پنهنجن هٿن سان ڪفن پهرائي ٻنهي جهانن جي آفا کي لحد ۾ لاٿو. اهو شرف، اهو رتبو حضرت علي ع. جي عظمت ۽ بلنديءَ جو ثبوت آهي.

سنتِ بک کلب جا اہم کتاب

حضرت علي جا معجزا

مرتب ضمير حسين جعفري

Heartline Graphic

سنتِ بک کلب

مریم روڈ، نوابشاہ۔

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:
انڌي ماءُ جڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ڪڙهندڙ، پڙهندڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪُندڙ، پاڙي، ڪاڻو، ڀاڄوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پڻ) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پڻ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پڻ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پڻ به مختلف آهن ۽ هوندا. اهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پڻ ڪا خصوصي ۽ تالي لڳل Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پڻ جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پڻ پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غير تجارتي non-commercial رهندا. پڻن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پڻن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پڙهندڙ نسل . پڻ The Reading Generation

پَن کي کليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَس پُٽاندڙ وڌ
 کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليگڱن، ڇپائيندڙن ۽
 ڇاپيندڙن کي ھمٿائڻ. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ
 کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رُڪاوٽ کي نه مڃڻ.
 شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٽ،
 پُڪار سان تشبيهه ڏيندي انهن سڀني کي بمن، گولين ۽ بارود
 جي مد مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

... ..

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇپڻ ٿا،
 ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهچڻ ڇپڻ ٿا،

... ..

ڪالهه هُيا جي سُرخ گلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

... ..

هي بيت اُٿي، هي بم-گولو،

جيڪي به ڪٽين، جيڪي به ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرق نه آ، هي بيت به بم جو ساٿي آ،

جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چم جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته

”هاڻي ويڙهه ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه

وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پَنَ سڀني کي **ڇو، ڇا، ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

پڙهندڙ نسل . پَنَ The Reading Generation